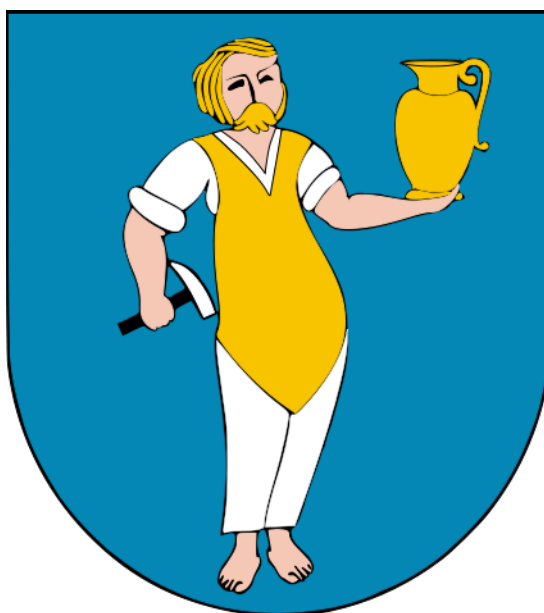

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KOSZĘCIN NA LATA 2024 - 2027

Wykonawca:
GEZPRO Daniel Wiśniewski
ul. Traktorowa 50/25
87-100 Toruń

Zamawiający:
Urząd Gminy Koszęcin
ul. Powstańców Śląskich 10
42-286 Koszęcin

Koszęcin, 2024 r.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,

GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,

GUS – Główny Urząd Statystyczny,

Dz. U. – Dziennik Ustaw,

KEZA – Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego,

KPZK – koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju,

KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,

MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,

NMP – Najświętsza Maria Panna,

NSPJ – Najświętsze Serce Pana Jezusa,

MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,

SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),

UG – Urząd Gminy,

WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków,

WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków,

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków,

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	4
1.1. Podstawowe zagadnienia	5
1.2. Metodologia opracowania	7
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	10
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	10
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	20
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	20
5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	32
5.2.1. Położenie gminy	32
5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza	34
5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza	36
5.2.4. Zarys historii gminy	37
5.2.5. Krajobraz kulturowy	46
5.2.6. Zabytki nieruchomości	48
5.2.7. Zabytki ruchome	49
5.2.8. Zabytki archeologiczne	50
5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	55
5.2.10. Dziedzictwo niematerialne	56
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	65
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	70
5.5. Strefy ochrony konserwatorskiej	81
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	82
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT	94
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	96
7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	97
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami	97
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	97
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	101
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	101
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	103
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.	108
XII. BIBLIOGRAFIA	111
XIII. SPISY	112
13.1. Spis tabel	112
13.2. Spis rycin	112
13.3. Spis wykresów	112
13.4. Spis fotografii	112
XIV. ANEKSY	114

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027 (dalej GPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to pierwszy tego typu dokument własny gminy.

Program jest podstawowym dokumentem dotyczącym zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Koszęcin, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu gminy. Odnosi się do zasobów własnych gminy, jak i tych, które stanowią własność innych podmiotów. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego skuteczne wdrażanie przyczyni się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia mieszkańców. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcują na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. GPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano na główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu gminy oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa i powiatu) oraz wewnętrzne (poziom gminy), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe gminy z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne. Opisano historię gminy oraz ważniejszych miejscowości, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do osadnictwa, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na swoją przynależność do rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, która jest stanem wyjściowym do rozpoznania dziedzictwa kulturowego gminy, a zarazem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. W sposób szczególnie analizie poddano obiekty zabytkowe znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Ocenie poddano z osobna każdą z charakterystycznych grup obiektów. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego gminy. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego gminy oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnej ewidencji zabytków, otoczenia kulturowego oraz własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji gminnego programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Przedstawiono również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomości zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomości zabytków archeologicznych.

Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy, mapy oraz zdjęcia ukazujące stan zabytków na 2023 rok.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój gminy przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę gminy przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy gminy.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorząd.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZA – kart ewidencji zabytku archeologicznego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrz budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne

w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomością zabytkową archeologiczną.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zieleni i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027 opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków, która jest punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków w gminie. Jej aktualizacja przeprowadzona została w dniach 30 marca -1 kwietnia 2023 r. pozwoliła zweryfikować faktyczny stan zachowanego dziedzictwa. Mieszkańcy gminy zostali poinformowani o prowadzonych pracach poprzez zamieszczenie ogłoszenia na stronie internetowej gminy oraz na facebooku gminy. Ponadto w miejscowościach, w których przeprowadzono inwentaryzację, rozwieszono na tablicach ogłoszeń plakaty informacyjne.

Gminna ewidencja zabytków z terenu Gminy Koszęcin opracowana została po przeprowadzeniu badań terenowych oraz kwerendy konserwatorskiej celem uzyskania odpowiednich materiałów do jej sporządzenia. Podczas prac terenowych przy udziale właścicieli obiektów zabytkowych podjęto próbę oszacowania daty wybudowania zabytków będących w GEZ. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach, Delegatura w Częstochowie udostępnił cenną i ważną dokumentację, tj. karty ewidencyjne obiektów nieruchomości, karty cmentarzy, fiszki, karty parków, studium historyczno-architektoniczne zespołu pałacowego w Koszęcinie oraz karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych wraz z mapami. Karty GEZ opracowano w czerwcu 2023 r.

Do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami przystąpiono w marcu 2023 r. i zakończono prace nad nim po ostatecznym zaakceptowaniu GEZ przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W tym celu niezbędna okazała się fachowa literatura związana z dziedzictwem kulturowym gminy będąca w zasobach Gminnej Biblioteki Publicznej w Koszęcinie oraz ogólnodostępne materiały znajdujące się w sieci. Ponadto pozyskano dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z pracownikami Urzędu Gminy Koszęcin.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027 został wysłany do WUOZ, Delegatura w Częstochowie celem pozytywnego zaopiniowania. Dalej, uchwalony będzie przez Radę Gminy Koszęcin oraz zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego. W dalszym etapie zostanie rozpowszechniony wśród mieszkańców gminy, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027 uwzględnia wymogi zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami” oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”.

Inwentaryzacja zabytków !

Gmina Koszęcin przeprowadza inwentaryzację zabytków (dokumentacja fotograficzna) w dniach

30 marca-1 kwietnia 2023 r.

celem aktualizacji gminnej ewidencji zabytków.

Właściciele zabytków proszeni są o ich udostępnienie. Inwentaryzator wykonywał będzie zdjęcia z zewnątrz obiektów oraz posiadał będzie upoważnienie Wójta Gminy Koszęcin.

Zinwentaryzowane zostaną wszystkie obiekty będące w ewidencji **Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.**

Ryc. 1. Plakat informacyjny

Źródło: opracowanie własne

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub **gminny** program opieki nad zabytkami.”

W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w gminnym programie opieki nad zabytkami, tj.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. narzuca na organ gminy realizację zadań własnych. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koszęcin na lata 2024-2027 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
- 2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 roku poz. 840 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 roku poz. 40 ze zm.).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 977 ze zm.).
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 roku, poz. 682 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2023 roku, poz. 2029).
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1336).
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 roku, poz. 344 ze zm.).
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 roku, poz. 87).
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 roku, poz. 571).
- 8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 roku, poz. 485 ze zm.).
- 9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2023 roku, poz. 887).
- 10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).
- 11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1637).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385),
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

- 1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2053).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Dokonano w nim diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach:

1. Organizacja i zadania organów ochrony zabytków w Polsce.
2. Stan zachowania zabytków w Polsce – rola i znaczenie form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach.
3. Komunikacja, porozumienie i współpraca w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Jako cel główny wyznaczono „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cele składają się na kierunki działań, a te zostały podzielone na zadania. Przyjęte do realizacji zadań kierunki działań to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Prezentowano karty zadań wraz z opisami szczegółowymi, opisem wskaźników celu projektu oraz harmonogramem projektu. W rozdziale siódmym podano plan finansowy, zaś w kolejnym system wdrażania, monitoringu i ewaluacji Programu. Krótko scharakteryzowano zarządzanie ryzykiem oraz dołączono załączniki takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane na Listę Dziedzictwa UNESCO;

- zabytki nieruchome uznane za pomnik historii;
- zestawienie zabytków nieruchomych;
- zestawienie zabytków archeologicznych;
- zestawienie zabytków ruchomych;
- spis WKZ i delegatur;
- spis porozumień.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030

Uchwałą nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. przyjęto Długookresową Strategię Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności. Strategia określa główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres co najmniej 15 lat. Dokument składa się z 7 rozdziałów: Charakterystyka modelu rozwoju Polski do 2030 r., Cel główny i obszary strategiczne, Warunki realizacji Strategii – ramy makroekonomiczne i harmonogram, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze równoważenia potencjałów rozwojowych regionów, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze efektywności i sprawności państwa, Monitorowanie realizacji Strategii. Sformułowano następujący cel główny: „*Poprawa jakości życia Polaków mierzona zarówno wskaźnikami jakościowymi, jak i wartością oraz tempem wzrostu PKB w Polsce*”. Wyodrębniono 3 obszary strategiczne, które zostały podzielone na osiem części (zgodnych ze strategicznymi celami rozwojowymi). Są to:

W obszarze konkurencyjności i innowacyjności gospodarki:

- 1) Innowacyjność gospodarki i kreatywność indywidualna;
- 2) Polska Cyfrowa;
- 3) Kapitał ludzki;
- 4) Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko.

W obszarze równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski:

- 1) Rozwój regionalny;
- 2) Transport.

W obszarze efektywności i sprawności państwa:

- 1) Kapitał społeczny;
- 2) Sprawne państwo.

W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego w Strategii wskazano na wspieranie procesów digitalizacji i upowszechniania zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. przyjęto Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Została opracowana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku. Dokument składa się z 8 rozdziałów: Zagospodarowanie Przestrzenne Kraju, Uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, Wizja przestrzennego zagospodarowania Polski 2030, Zasady i cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, Typologia obszarów funkcjonalnych, System realizacji Koncepcji

Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Stan przestrzennego zagospodarowania kraju 2011 – mapy diagnostyczne. W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określono cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju służące jej urzeczywistnieniu oraz wskazano zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny. Przedstawiono cel strategiczny: *„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.”* Ponadto wyodrębniono następujące cele:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego

W ramach kierunku działania 1.1. Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych największych polskich miast wskazano na potrzebę rewitalizacji historycznych i zabytkowych obiektów na cele kulturowe. Z kolei w kierunku 2.2.4. Wspomaganie rozwoju specjalizacji terytorialnej nawiązano do ochrony i rewaloryzacji zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych. W kierunku działania 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej podano, że uspołecznienie procesów planistycznych będzie wspomagać integrację zarządzania krajobrazem kulturowym odziedziczonym i związanym ze współczesnymi stosunkami społeczno-gospodarczymi, z zarządzaniem obiektami ochrony obszarowej, ochroną wartości symbolicznych mogących być podstawą potencjału rozwoju regionów, takich jak sylweta miasta i obiektu zabytkowego, obiektów istotnych dla dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnych. Procedury te będą obejmowały także programy rewitalizacji obszarów przemysłowych i kryzysowych. Działania będą dotyczyły także koordynowania przedsięwzięć związanych z rozwojem regionów i obszarów turystycznych oraz systemów rekreacyjnych w obszarach cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie, takich jak: parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, parki kulturowe, ewidencjonowane zabytkowe założenia ruralistyczne i rezydencjonalne, rezerwy archeologiczne. Wyszczególniono także kierunek działania 6.4.2. Obszary ochrony krajobrazów kulturowych – „W celu stworzenia systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków architektonicznych, konieczne jest wprowadzenie do dokumentów planistycznych wszystkich szczebli zintegrowanej ochrony środowiska

kulturowego, umożliwiającej gospodarowanie krajobrazem w celu podniesienia konkurencyjności regionów.” W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego w KPZK 2030 wskazano również, że w perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki. Ponadto na mapie diagnostycznej 18 przedstawiono przestrzenne rozmieszczenie zabytków w kraju. Najbardziej powszechną formą ochrony zabytków jest Rejestr zabytków, który jest stale uaktualniany przez służby konserwatorskie. Największa liczba zabytków nieruchomych znajduje się w Krakowie, Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu, Gdańsku i Łodzi, natomiast największe nasycenie gmin zabytkami nieruchomymi umieszczonymi w rejestrach dotyczy województwa opolskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego oraz na obszarze między Warszawą i Łodzią.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa śląskiego i powiatu lublinieckiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań

dotyczących dziedzictwa kulturowego Gminy Koszęcin. Powiat Lubliniecki nie posiada powiatowego programu opieki nad zabytkami, zaś horyzont czasowy strategii rozwoju minął w 2015 r.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025

Uchwałą nr VI/43/9/2022 z dnia 25 kwietnia 2022 r. Sejmik Województwa Śląskiego przyjął Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025. Dokument składa się z 6 głównych rozdziałów:

1. Wprowadzenie.
2. Charakterystyka województwa.
3. Dziedzictwo kulturowe w dokumentach strategicznych.
4. Cele i kierunki działań.
5. Wdrażanie programu.
6. Monitoring i ewaluacja.

W części pierwszej przedstawiono uwarunkowania prawne opracowania programu oraz zasady opracowywania programu. W części drugiej opisano położenie administracyjne i geograficzne województwa, wybrane czynniki społeczno-gospodarcze, zasoby zabytków województwa, czynniki tożsamości regionalnej, ewidencjonowanie i ochronę zabytków, finansowanie opieki nad zabytkami, dziedzictwo kulturowe jako element gospodarki, działalność badawczą, wymianę doświadczeń i upowszechnienie wyników badań w dziedzinie konserwacji i rewaloryzacji zabytków oraz analizę SWOT. Rozdział trzeci dotyczy zabytków w polityce państwa oraz zabytków w polityce województwa. Określono następujące cel nadrzędny programu: *„harmonijne zarządzanie krajobrazem kulturowym oraz optymalne zachowanie autentycznego materialnego i niematerialnego dziedzictwa wspomaga budowę kapitału społecznego oraz rozwoju gospodarczego województwa i promocji regionu w kraju i na świecie”*. Opracowano 2 cele strategiczne:

1. Zrównoważone zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) i włączenie go w zarządzanie procesami gospodarczymi.
2. Kształtowanie pozytywnego klimatu dla instytucji i włączenia społecznego w opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu.

Dla każdego celu wskazano cele operacyjne:

- 1.1 Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa.
- 1.2 Budowa kompleksowej strategii i wywiedzionego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa.
- 1.3 Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego.
- 2.1 Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami na wszystkich poziomach edukacji.
- 2.2 Włączenie społeczności lokalnych w procesy opieki nad dziedzictwem kulturowym od poziomu strategii do wspólnych, systemowych działań.

Dla każdego celu operacyjnego przydzielono kierunki działań, do których przydzielono realizację. W programie podano także na elementy wdrażania programu oraz monitoring i ewaluację.

W nawiązaniu do Gminy Koszęcin wskazano, że w Koszęcinie znajdują się kaplice rodowe, park krajobrazowy, wybitny zespół pałacowo-parkowy o charakterze krajobrazu komponowanego. Ponadto przez teren Gminy Koszęcin przechodzi Szlak Architektury Drewnianej w ramach tzw. Pętli Częstochowskiej, a także są tu przykłady architektury drewnianej.

Strategia rozwoju województwa śląskiego 2030

Uchwałą nr VI/24/1/2020 z dnia 19 października 2020 r. Sejmik Województwa Śląskiego przyjął Strategię rozwoju województwa śląskiego 2030. Program jest aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”, uchwalonej przez Sejmik Województwa Śląskiego 1 lipca 2013 roku i stanowi piątą edycję tego kluczowego dokumentu określającego cele rozwoju regionu oraz instrumenty ich realizacji w perspektywie roku 2030. W rozdziale poświęconym diagnozie strategicznej wskazano, że Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego jest najbardziej znanym szlakiem tematycznym. Szlak Zabytków Techniki to pierwszy szlak z Europy Środkowo Wschodniej, który został w całości wpisany do Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego. W ramach Szlaku Zabytków Techniki wybrano pięć Gwiazd Techniki, które są jednocześnie punktami kotwicznymi europejskiego szlaku. Są to: Kopalnia Guido w Zabrze, Sztolnia Królowa Luiza w Zabrze, Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach, Muzeum Tyskich Browarów Książęcych w Tychach oraz Muzeum Browaru Żywiec. Na terenie województwa znajduje się również Szlak Orlich Gniazd. Jako jedno z głównych wyznań Subregionu Północnego, w którym znajduje się Gmina Koszęcin wskazano skuteczniejsze wykorzystywanie wyjątkowych potencjałów przyrodniczych i kulturowych w rozwoju produktów turystycznych, w tym rozwój infrastruktury turystycznej.

W dokumencie podano wizję: *„Województwo śląskie będzie nowoczesnym regionem europejskim o konkurencyjnej gospodarce, będącej efektem odpowiedzialnej transformacji, zapewniającym możliwości rozwoju swoim mieszkańcom i oferującym wysoką jakość życia w czystym środowisku”*.

Wskazano 4. główne cele strategiczne:

- A. Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarcze.
- B. Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca.
- C. Województwo śląskie regionem wysokiej jakości środowiska i przestrzeni.
- D. Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym.

W ramach celu strategicznego B, cel operacyjny B.2. Aktywny mieszkaniec wymieniono zadanie pn. promowanie, upowszechnianie i ochrona dziedzictwa kulturowego. Ponadto w ramach Turystycznego Śląska wskazano następujące przedsięwzięcia związane z dziedzictwem kulturowym:

- popularyzacja rozpoznawalności i dalszy rozwój marki Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego i Szlaku Orlich Gniazd;
- upowszechnienie wiedzy na temat unikalnej wartości historycznej i kulturowej Podziemi Tarnogórskich wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO;
- popularyzacja i rozwój infrastruktury służącej turystyce pielgrzymkowej i turystyce sentymentalno-kulturowej.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego 2020+

Uchwałą nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r. Sejmik Województwa Śląskiego przyjął obowiązujący Plan. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego 2020+ składa się z części diagnostycznej, wyzwań polityki przestrzennej województwa, ustaleń planu oraz aneksów. W diagnozie stanu i ogólnej charakterystyce województwa podkreślono, że województwie wyróżniają się zabytkowe obiekty i układy przestrzenne od prehistorycznych, poprzez średniowieczne, po te najbardziej charakterystyczne dla województwa – związane z jego industrialną historią. W części diagnostycznej jako jeden z podrozdziałów wskazano Obszar ochrony krajobrazów kulturowych. W nim wskazano, że województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym, a zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne,

mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa. W grupie pomników historii znajdują się 4 obiekty:

- Klasztor i Sanktuarium na Jasnej Górze w Częstochowie;
- Osiedle robotnicze Nikiszowiec;
- Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego w Katowicach;
- Podziemia Kopalni Rud Srebrnośnych oraz Sztolni „Czarnego Pstrąga” w Tarnowskich Górach, proponowane wraz z zespołem obiektów funkcjonalnie powiązanych z kopalnią, do wpisania na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Na listę pomników historii wnioskowane są:

- Zespół Radiostacji w Gliwicach;
- Katedra p.w. Chrystusa Króla w Katowicach.

W regionie utworzone zostały dwa parki kulturowe:

- cmentarz żydowski w Żorach;
- „Hałda Popłuczkowa” w Tarnowskich Górach.

Trzy kolejne planowane są do utworzenia:

- obszar starego miasta w Bieruniu;
- grobla w Bieruniu;
- historyczne centrum miasta w Rybniku.

Rejestr zabytków województwa śląskiego obejmuje ochroną 3995 zabytków nieruchomych i około 230 stanowisk archeologicznych. Odniesiono się także do miast historycznych, dziedzictwa okresu industrializacji, zespołów fabryczno-rezydencjonalnych, zespołów przemysłowych i terenów poprzemysłowe, turystycznego Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, Szlaku Architektury Drewnianej oraz historycznych kompozycji krajobrazowych. Osobno opisano krajobraz Jury Krakowsko-Częstochowskiej, obiekty Obszaru Warownego „Śląsk”, górski krajobraz kulturowy. Ponadto odwołano się do wielkomięskiej architektury nowoczesnej oraz wymieniono gminy, które wchodzi w skład obszaru ochrony krajobrazów kulturowych. Wśród nich znalazła się także Gmina Koszęcin. Koszęcin wymieniono także jako ośrodek, w którym znajduje się ważny w skali województwa historyczna kompozycja krajobrazowa. Wskazano również, że na terenie Gminy Koszęcin występują przykłady architektury drewnianej. W Planie wskazano także zasady zagospodarowania dla obszaru ochrony krajobrazów kulturowych.

Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027

Na samym wstępie dokumentu wskazano, że Województwo śląskie będzie nowoczesnym regionem europejskim o konkurencyjnej gospodarce, będącej efektem odpowiedzialnej transformacji, zapewniającym możliwości rozwoju swoim mieszkańcom i oferującym wysoką jakość życia w czystym środowisku. Wizja rozwoju województwa doprowadzi do wykreowania regionu o nowym, pozytywnym wizerunku, który będzie zajmował istotną pozycję w procesach rozwoju Europy. Wyznaczone zostały następujące priorytety:

1. Fundusze Europejskie na inteligentny rozwój.
2. Fundusze Europejskie na zielony rozwój.
3. Fundusze Europejskie dla zrównoważonej mobilności.
4. Fundusze Europejskie dla sprawnego transportu.
5. Fundusze Europejskie dla rynku pracy.
6. Fundusze Europejskie dla edukacji.
7. Fundusze Europejskie dla społeczeństwa.

8. Fundusze Europejskie na infrastrukturę dla mieszkańca.
9. Fundusze Europejskie na rozwój terytorialny.
10. Fundusze Europejskie na transformację.
11. Fundusze Europejskie na pomoc techniczną EFRR.

W programie wskazano, że w 2019 r. na listę zabytków nieruchomości w regionie wpisanych było 4 389 obiektów, co dawało 8. miejsce w kraju. Ponadto dodano, że region posiada znaczący, nadal niewykorzystany potencjał turystyczny. Jednym ze wskazanych wyzwań jest ochrona i zapewnienie lepszego dostępu do zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Wsparcie na rzecz zabytków zostało wskazane w priorytecie VIII Fundusze Europejskie na infrastrukturę dla mieszkańca. Cel szczegółowy to: RSO4.6. Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych (EFRR). Interwencja zostanie skierowana na obiekty o znaczeniu regionalnym, które przyczynią się do tworzenia, adaptacji, dostosowania budynków i przestrzeni (otoczenia) do realizacji oferty kulturalno – edukacyjnej. Wsparcie obejmować będzie rozwój infrastruktury kultury, w tym zabytkowej, renowację i zabezpieczenie obiektów zabytkowych, wyposażenie obiektów, w celu tworzenia warunków sprzyjających otwartemu, nieograniczonemu, integracyjnemu i świadomemu uczestnictwu w kulturze. Wsparte obiekty powinny być wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, bądź powinny to być obiekty o dużym potencjale sieciowania tj. rozwoju istniejących szlaków kultury i dziedzictwa kulturowego, jak również tereny i obiekty unikatowe, o szczególnym znaczeniu dla regionu np. Park Śląski.

Strategia Rozwoju Turystyki na terenie gmin powiatu lublinieckiego na lata 2022-2030

Dokument stanowi ważny instrument kształtowania lokalnej polityki turystycznej. Dokument przyjmowany jest uchwałą osobno w każdej gminie z terenu powiatu. Składa się z 13 rozdziałów oraz załączników. W rozdziale 4 wskazano uwarunkowania rozwoju turystyki na terenie gmin powiatu lublinieckiego – wnioski z diagnozy, w tym uwarunkowania związane ze sferą kulturową ochroną dziedzictwa, w której wskazano, że na terenie powiatu lublinieckiego zlokalizowanych jest ponad 500 obiektów zabytkowych, z czego ponad 40 wpisanych jest do rejestru zabytków. Są to podstawowe walory i atrakcje turystyczne budujące krajobraz kulturowy i klimat architektoniczny. Składają się na nie głównie zespoły parkowo-pałacowe i obiekty sakralne, które stanowią dodatkową atrakcję na wytyczonych trasach rowerowych. W dokumencie opracowano misję rozwoju turystycznego: *„Tworzenie warunków do rozwoju turystyki na terenie gmin powiatu lublinieckiego oraz zwiększenie korzyści związanych z ruchem turystycznym dla wszystkich podmiotów rynku turystycznego, przy uwzględnieniu interesów mieszkańców i ochrony środowiska zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju”*. Ponadto zawarto złożoną i opisową wizję rozwoju turystycznego, w której podkreślono, że społeczność lokalna przywiązana jest do zamieszkiwanych przez siebie terenów rodzinni, historycznie i kulturowo. Opracowane zostały także priorytety rozwojowe - cele strategiczne i operacyjne:

1. Zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej na terenie gmin powiatu lublinieckiego.
2. Zintegrowane produkty turystyczne wyznaczające markę turystyczną gmin powiatu lublinieckiego.
3. Zintegrowany system informacji i promocji turystycznej gmin powiatu lublinieckiego.

W ramach celu strategicznego nr 1 wskazano cel operacyjny 1.1., który definiuje potrzeby ochrony i opieki zabytków - Budowa i modernizacja infrastruktury związanej z dziedzictwem historyczno-kulturowym na rzecz wzmacniania potencjału turystycznego. Inne ważne cele operacyjne to: 2.1. Kreowanie markowych produktów turystycznych wokół zdefiniowanych segmentów rynku

turystycznego oraz 3.1. Tworzenie systemu informacji i promocji turystycznej z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi komunikacji społecznej. Zaplanowano także karty produktów turystycznych, w tym kartę nr 5 pn. Zabytkowe pałace i kościoły ziemi lublinieckiej. Wycieczka samochodowa, której jednym z punktów jest pałac w Koszęcinie. Ponadto Gmina Koszęcin zaplanowała zadani pn. opracowanie materiałów promocyjnych. Zadanie zakłada opracowanie materiałów promocyjnych - mapy Gminy Koszęcin oraz folderu Gminy Koszęcin obejmującego obiekty do zwiedzania na terenie Gminy, wykaz sołectw, szlaki turystyczne oraz wykaz imprez.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Strategia Rozwoju Gminy Koszęcin na lata 2016 – 2025

Uchwałą nr 146/XVII/2015 z dnia 22 grudnia 2015 roku Rada Gminy Koszęcin przyjęła Strategię Rozwoju Gminy Koszęcin na lata 2016 – 2025. Dokument składa się z ośmiu rozdziałów, w tym cztery najważniejsze to: diagnoza uwarunkowań rozwojowych, analiza SWOT, wizja i misja oraz obszary strategiczne, cele i kierunki działań. W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego w analizie SWOT wskazano następujące mocne strony:

- dobrze utrzymane zabytki (zespół pałacowo-parkowy, pałacyk w Wierzbju, zabytkowe drewniane kościółki, kościół św. Józefa w Sadowie, kościół pw. NSPJ w Koszęcinie),
- dbałość o historię i tradycję gminy (Regionalny Ośrodek Kultury i Historii, Izba Tradycji),
- cykliczne imprezy, w tym sportowe,
- produkt lokalny (kołocz, ciapkapusta, miody).

Wskazano również słabą stronę:

- brak Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Wśród szans znalazł się:

- wzrost popularności turystyki lokalnej, krótkich jednodniowych wycieczek.

W zagrożeniach wymieniono:

- zanikanie lokalnych zwyczajów.

W dokumencie sformułowano następującą wizję: „Gmina Koszęcin to gmina nowoczesny i przyjazny ośrodek gospodarczo-turystyczny, stwarzający wysokiej jakości przestrzeń do życia i działania, wychodzący naprzeciw dążeniom lokalnej społeczności.”. Opracowano również misję gminy: „Kreowanie rozwoju gminy atrakcyjnej turystycznie i inwestycyjnie, zmierzającej do rozwoju przedsiębiorczości i rozbudowy infrastruktury technicznej, z zachowaniem równowagi między rozwojem gospodarczym, społecznym (w tym wysokiej jakości przestrzeni życiowej) i pielęgnującą tradycje i tożsamość lokalną.”.

Wyznaczone 3 obszary strategiczne to:

1. Rozwój przedsiębiorczości w Gminie Koszęcin.
2. Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy.
3. Intensyfikacja działań na rzecz wzrostu atrakcyjności turystycznej i ekologicznej.

W ramach obszaru nr 1 wydzielono m.in. cel operacyjny pn. promocja produktów lokalnych. Przydzielone zadania do ww. celu to:

- organizacja targów produktu lokalnego w Gminie Koszęcin;
- wybór i promocja w danym roku „flagowej” lokalnej potrawy;
- budowa "Chlebowej Wyspy" i odrestaurowanie pieca do wypieku chleba;
- stworzenie katalogu prezentującego lokalnych producentów w wersji papierowej i elektronicznej.

W ramach obszaru nr 3 wydzielono m.in. cel operacyjny pn. modernizacja infrastruktury turystycznej. Przydzielone zadania nawiązujące do dziedzictwa kulturowego do ww. celu to:

- promocja istniejącej infrastruktury turystycznej w gminie;
- udzielanie wsparcia finansowego przez Gminę Koszęcin na renowację i modernizację zabytkowych kościołów z jej terenu.

W ramach obszaru nr 3 wydzielono m.in. cel operacyjny pn. poprawa poziomu promocji gminy. Przydzielone zadania nawiązujące do dziedzictwa kulturowego do ww. celu to:

- utworzenie Cyfrowego Archiwum Tradycji Lokalnej.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Koszęcin

Uchwałą nr 684/LXIII/2023 z dnia 14 czerwca 2023 roku Rada Gminy Koszęcin przyjęła ostatnią zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Koszęcin. Pierwsze uchwalenie obowiązującego studium miało miejsce 30 stycznia 2013 r. – Uchwała nr 308/XXX/2013 Rady Gminy Koszęcin. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego składa się z 2. głównych części:

- uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego;
- kierunki i zasady zagospodarowania przestrzennego.

W części „uwarunkowania” opisano m.in. stan dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym:

- strefy ochrony konserwatorskiej „B” obejmujące zespoły pałacowe Koszęcin, Wierzbie, dworskich Sadów, Prądy i folwarcznych Cieszowa,
- strefy konserwatorskie „B” obejmujące cmentarze w Bruśku, Cieszowej, Koszęcinie i Sadowiu;
- obiekty wpisane do rejestru zabytków;
- obiekty znajdujące się w ewidencji konserwatorskiej;
- 17 stanowisk archeologicznych.

W podsumowaniu wskazano, że stan techniczny użytkowanych obiektów, szczególnie sakralnych jest dobry. Z kolei w części poświęconej uwarunkowaniom historycznym szczególne znaczenie mają bogate tradycje kulturowe zakodowane w bogatej architekturze zabytkowej, kościołach, pałacach, budynkach kapliczkach, zabudowaniach folwarcznych i zespołach parkowych, które zachęcają do odwiedzin Koszęcina przez turystów i wczasowiczów.

W części „kierunki” podano obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym:

- obiekty wpisane do rejestru zabytków;
- strefy konserwatorskie „B”;
- strefy ochrony konserwatorskiej w granicach cmentarzy;
- strefy konserwatorskie „K” – ochrony krajobrazu;
- obiekty chronione znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, do wpisania do gminnej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne.

W załączniku mapowym zaznaczono elementy dziedzictwa kulturowego:

- obiekty wpisane do rejestru zabytków;
- strefa ochrony konserwatorskiej A;
- strefa ochrony konserwatorskiej B;
- stanowiska archeologiczne.

W dokumencie opisano także przewidywane kierunki zmian w polityce przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów. Jednym ze wskazanych elementów jest weryfikacja zabytków, granic stref ochrony konserwatorskiej i stanowisk archeologicznych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego - Brusiek

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 161/XX/2008z dnia 14 lutego 2008 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

1. Zabytki podlegające ochronie konserwatorskiej „A”

1) Obiekty wpisane do rejestru zabytków

- Brusiek- Kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela nr rej. 69/78

2) Ustalenia ochronne

- Obiekty wpisane do rejestru zabytków podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej na mocy z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
- W granicach i otoczeniu strefy obowiązuje rygor wypełniania zaleceń konserwatorskich
- Wszelka działalność inwestycyjna, zmiana sposobu użytkowania i zagospodarowania zabytków w obrębie strefy, wymaga zezwolenia odpowiednich służb konserwatorskich
- Rozbiórka obiektu zabytkowego może nastąpić jedynie za zgodą konserwatora krajowego
- Zasady sprzedaży nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków regulują obowiązujące przepisy szczególne.

2. Strefy konserwatorskie „B”

3. Strefy ochrony konserwatorskiej w granicach cmentarzy

1) strefa „B4” cmentarza katolickiego w Bruśku na zapleczu zabytkowego kościoła

- wymóg zachowania historycznego układu
- zakaz usuwania starodrzewu, poza drzewami suchymi, chorymi i zagrażającymi bezpieczeństwu
- wymóg zachowania zabytkowych obiektów architektonicznych – kapliczek itp.
- Wymóg pozostawienia „in situ” historycznych nagrobków(powstałych przed 1939 r lub wybranych na podstawie odrębnego opracowania lub protokołu spisane go z organem właściwym w sprawach ochrony zabytków)
- Wymóg otoczenia terenu zielenią osłonową
- Wszelkie prace konserwatorskie należy uzgodnić z WKZ

4. Obiekty chronione znajdujące się w zaktualizowanej ewidencji zabytków Delegatury SWO SOZ w Częstochowie

1) Szkoła (ob. dom mieszkalny nr 17) mur.4ćw.XIX w

2) Pozostałości zespołu stodół drewn. I poł XIX w (stodółka nr III) wł. Nadleśnictwo Koszęcin

- Dla w/w obiektów zasady ochrony obejmują następujące wymogi
- wszelkie prace budowlane i remontowe związane z naruszeniem elementów konstrukcji lub zmiany wyglądu zewnętrznego wymagają opinii WKZ
- działalność budowlana w ich sąsiedztwie nie może wprowadzić elementów dysharmonijnych w formie i gabarytach i lokalizacji
- w przypadku lokalizacji nowych budynków w sąsiedztwie kształt architektoniczny należy dostosować do form tradycji budowlanej regionu

- rozbiórka obiektu może nastąpić za zgodą WKZ po sporządzeniu wymaganej dokumentacji inwentaryzacyjnej

5. Stanowiska archeologiczne w ewidencji zabytków znajdujące się w granicach planu znajdują się południowym rejonie wsi- oznaczone symbolem OW Na rysunku planu określone są strefy ochronne o promieniu 50 m, w których obowiązuje:

a) zgłaszanie w odpowiednim wyprzedzeniu organowi właściwemu w sprawach ochrony zabytków wszelkich zamierzonych prac ziemnych oraz zadrzewień (poza normalnymi zabiegami agrotechnicznymi)

b) prowadzenie w/w prac pod nadzorem archeologicznym.

W zaktualizowanej gminnej ewidencji zabytków z obszaru miejscowości Brusiek

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Cieszowa

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 236 /XXVI/2008 z dnia 10 lipca 2008 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

1. Zabytki podlegające ochronie konserwatorskiej „A”

1) Zespoły wpisane do rejestru zabytków

A3 - Zespół folwarczny w Cieszowej wpisany do rejestru zabytków pod nr 73/78

2) Obiekty wpisane do rejestru zabytków

- Cieszowa – Kościół p.w. Św. Marcina nr rej. 72/78

3) Ustalenia ochronne

- Obiekty wpisane do rejestru zabytków podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej na mocy z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

- W granicach i otoczeniu strefy obowiązuje rygor wypełniania zaleceń konserwatorskich

- Wszelka działalność inwestycyjna, zmiana sposobu użytkowania i zagospodarowania zabytków w obrębie strefy, wymaga zezwolenia odpowiednich służb konserwatorskich

- Rozbiórka obiektu zabytkowego może nastąpić jedynie za zgodą konserwatora krajowego

- Zasady sprzedaży nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków regulują obowiązujące przepisy szczególne.

3. Strefy konserwatorskie “B”

1) Strefy ochrony konserwatorskiej w granicach cmentarzy strefa „B5” cmentarza katolickiego w Cieszowej na zapleczu zabytkowego kościółka dla którego obowiązują:

- wymóg zachowania historycznego układu

- zakaz usuwania starodrzewu, poza drzewami suchymi, chorymi i zagrażającymi bezpieczeństwu

- wymóg zachowania zabytkowych obiektów architektonicznych – kapliczek itp.

- Wymóg pozostawienia „in situ” historycznych nagrobków(powstałych przed 1939 r lub wybranych na podstawie odrębnego opracowania lub protokołu spisane go z organem właściwym w sprawach ochrony zabytków)

- Wymóg otoczenia terenu zielenią osłonową

- Wszelkie prace konserwatorskie należy uzgodnić z WKZ

2) Obiekty chronione znajdujące się w zaktualizowanej ewidencji zabytków Delegatury ŚWO w Częstochowie

1) Stara szkoła obok Klubu Rolnika poł. XIX w.

2) Kapliczka przy kościele św. Jana Nepomucena mur .poł. XIX w.

Dla w/w obiektów zasady ochrony obejmują następujące wymogi

- wszelkie prace budowlane i remontowe związane z naruszeniem elementów konstrukcji lub zmiany wyglądu zewnętrznego wymagają opinii WKZ
- działalność budowlana w ich sąsiedztwie nie może wprowadzić elementów dysharmonijnych w formie i gabarytach i lokalizacji
- w przypadku lokalizacji nowych budynków w sąsiedztwie kształt architektoniczny należy dostosować do form tradycji budowlanej regionu
- rozbiórka obiektu może nastąpić za zgodą WKZ po spełnieniu warunków określonych w pkt. 3.4.4. „B1”.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Sadów

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 168/XX/2008 z dnia 14 lutego 2008 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Ochronie podlegają:

1. Zabytki podlegające ochronie konserwatorskiej „A”

1) Obiekty wpisane do rejestru zabytków

- Sadów – Kościół p.w. Św. Józefa nr rej. 94/78 i dzwonnica

2) Ustalenia ochronne

- Obiekty wpisane do rejestru zabytków podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej na mocy z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
- W granicach i otoczeniu strefy obowiązuje rygor wypełniania zaleceń konserwatorskich
- Wszelka działalność inwestycyjna, zmiana sposobu użytkowania i zagospodarowania zabytków w obrębie strefy, wymaga zezwolenia odpowiednich służb konserwatorskich
- Rozbiórka obiektu zabytkowego może nastąpić jedynie za zgodą konserwatora krajowego
- Zasady sprzedaży nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków regulują obowiązujące przepisy szczególne.

2. Strefy konserwatorskie „B”

1) podstrefa „B2” zespołu dworskiego w Sadowiu obejmującego tereny byłego dworu z aleją dojazdową, dla którego ustala się:

- konieczność ochrony starodrzewu
- wymóg uzupełnienia historycznych zadrzewień tradycyjnymi gatunkami
- wymóg zachowania tradycyjnego układu rozplanowania terenu
- zachowania gabarytów w wypadku nowych realizacji na terenie strefy
- wymóg konserwacji obiektów
- w wypadku uzasadnienia potrzeby dopuszcza się adaptację obiektów z zachowaniem charakterystycznych elementów ukształtowania i wystroju w uzgodnieniu z WKZ
- w wypadku konieczności udokumentowanej złym stanem technicznym obiektu dopuszcza się rozbiórkę za zgodą organu jw. Działania należy poprzedzić uproszczoną inwentaryzacją i dokumentacją techniczną
- zakaz usuwania zachowanych elementów wystroju architektonicznego w wypadku remontów budynków
- wymóg stosowania w wypadku nowych realizacji i remontów tradycyjnych w wyrazie materiałów budowlanych i wykończeniowych
- uzgadnianie nowo wznoszonych obiektów oraz przebudowy istniejących z WKZ

3. Strefy ochrony konserwatorskiej w granicach cmentarzy

1) strefa „B9” cmentarza katolickiego w Sadowiu

- wymóg zachowania historycznego układu
 - zakaz usuwania starodrzewu, poza drzewami suchymi, chorymi i zagrażającymi bezpieczeństwu
 - wymóg zachowania zabytkowych obiektów architektonicznych – kapliczek itp.
 - Wymóg pozostawienia „in situ” historycznych nagrobków(powstałych przed 1939 r lub wybranych na podstawie odrębnego opracowania lub protokołu spisane z organem właściwym w sprawach ochrony zabytków)
 - Wymóg otoczenia terenu zielenią osłonową
 - Wszelkie prace konserwatorskie należy uzgodnić z WKZ
4. Obiekty chronione znajdujące się w zaktualizowanej ewidencji zabytków Delegatury ŚWO SOZ w Częstochowie Sadów
- 1)Obory (zabudowania podworskie) mur.poł.XIX w
 - 2)Dwór, mur.poł.XIX w
 - 3) Zabudowania podworskie (stajnie i jałowniki, cz. rozebrane) mur.poł.XIX w
 - 4) Karczma nr 101 mur.pocz.XX w
 - 5) Kaplica Św.Jana Nepomucena mur.1926 r
- Dla w/w obiektów zasady ochrony obejmują następujące wymogi
- wszelkie prace budowlane i remontowe związane z naruszeniem elementów konstrukcji lub zmiany wyglądu zewnętrznego wymagają opinii WKZ
 - działalność budowlana w ich sąsiedztwie nie może wprowadzić elementów dyszarmicznych w formie i gabarytach i lokalizacji
 - w przypadku lokalizacji nowych budynków w sąsiedztwie kształt architektoniczny należy dostosować do form tradycji budowlanej regionu
 - rozbiórka obiektu może nastąpić za zgodą WKZ po spełnieniu warunków określonych w pkt. 2.1.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Strzebiń

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 169/XX/2008 z dnia 14 lutego 2008 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Ochronie podlegają:

1. Obiekty chronione znajdujące się w zaktualizowanej ewidencji zabytków Delegatury ŚWO SOZ w Częstochowie Strzebiń
 - 1) Dom nr 65 ul.1-go Maja (ul. Lubliniecka) mur. cegła 1926 r
 - 2) Kapliczka przydrożna Św. Jana Chrzyciela mur. Poł .XIX w.

W przypadku obiektów zabytkowych ustala się konieczność ochrony i zachowania ich wartości architektonicznych i kulturowych, a wszelkie zmiany wystroju, konstrukcji i wyglądu, muszą być uzgodnione z WKZ.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Wierzbie

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 334/XXXIII/2013 z dnia 20 maja 2013 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

1. Na obszarze planu występują obiekty chronione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz obiekty o walorach kulturowych kwalifikujących je do ochrony na mocy ustaleń planu miejscowego.
2. W ramach terenu objętego planem występują obiekty i obszary / strefa B /
3. Obiekty podlegające ochronie konserwatorskiej na podstawie przepisów odrębnych

- 1) Pałac barokowy z XVII w. według numeru rejestru A97/98 wpisany do rejestru zabytków –oznaczony na rysunku planu jako zabytek;
 - 2) Kapliczka Św. Anny mur.1926 r. –chroniona zapisami planu- oznaczona na rysunku planu jako obiekt chroniony.
4. Dla obiektów wymienionych w ust. 3 ustala się:
- 1) nakazy:
 - a) ochrony, konserwacji i rewitalizacji,
 - b) utrzymanie lub przywrócenie historycznego wyglądu, kompozycji i detalu w tym: gabarytów, spadków dachu i konstrukcji obiektu, kompozycji elewacji w tym skali i proporcji otworów okiennych i drzwiowych, ich rozmieszczenia oraz ich podziałów, materiałów elewacyjnych oraz pokryć dachowych z nakazem stosowania tradycyjnych materiałów budowlanych: dachówka ceramiczna, drewno, kamień, cegła, szkło /dopuszcza się stosowanie blacho-dachówki/. detalu rzeźbiarskiego i architektonicznego,
 - 2) zakazy: a) zmiany wyglądu zewnętrznego elewacji, w sposób prowadzący do utraty wartości historycznych obiektu,
 - b) umieszczania na elewacjach reklam wielkogabarytowych;
 - 3) dopuszczenia:
 - a) lokalizowania elementów infrastruktury technicznej, takich jak szafki gazowe i elektryczne na elewacjach, w miejscach w których nie naruszają one wyglądu zewnętrznego elewacji oraz pod warunkiem ich scalenia kolorystycznego z fasadą.
5. Dla obszarów /strefa B/ wymienionych w ust. 2 pkt. ustala się:
- 1) zachowanie, rewitalizację i odtworzenie historycznych:
 - a) elementów małej architektury,
 - b) kompozycji zieleni,
 - 2) ujednoczenia stylistyki elementów małej architektury, oświetlenia, nawierzchni itp.
 - 3) zakaz umieszczania reklam wielkogabarytowych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Koszęcin

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 223/XXV/2008 z dnia 17 czerwca 2008 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Ochronie podlegają:

1. Tereny obejmujące wieś Koszęcin z przyległymi rozłogami pól, w granicach określonych na rysunku planu strefą ochrony wartości historycznych i kulturowych, na których ustala się następujące wymogi:
 - zachowanie rozłogów, pól, wartościowych zadrzewień i zakrzewień śródpolnych, śródrzecznych oraz przydrożnych
 - ochrona terenów o wybitnych walorach kulturowych i krajobrazowych
 - ograniczenie wysokości nowej zabudowy do 2 kondygnacji nadziemnych
 - kształtowanie zabudowy w nawiązaniu do miejscowych tradycji
 - stosowanie dachów wysokich o nachyleniu połąci 350 - 450 za wyjątkiem uzupełnień luk budowlanych w ciągach zabudowy z płaskimi dachami.
2. Zabytki podlegające ochronie konserwatorskiej „A”
 - 1) Zespoły wpisane do rejestru zabytków A1 – Zespół pałacowo – parkowy w Koszęcinie wpisany do rejestru zabytków pod nr rej. A/81 obejmujący pałac, park i bud. Nadleśnictwa , stajnie i budynek oficyny
 - 2) Obiekty wpisane do rejestru zabytków

- Koszęcin – Zespół Kościoła parafialnego NSP Nr rej. A/577
- Koszęcin – Kościół p.w. Św. Trójcy nr rej. A/80

3) Ustalenia ochronne

- Obiekty wpisane do rejestru zabytków podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej na mocy z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
- W granicach strefy obowiązuje rygor wypełniania zaleceń konserwatorskich
- Wszelka działalność inwestycyjna, zmiana sposobu użytkowania i zagospodarowania w/w zabytków wymaga zezwolenia odpowiednich służb konserwatorskich
- Zasady sprzedaży nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków regulują obowiązujące przepisy szczególne.

3. Strefy konserwatorskie „B”

1) Strefa „B” –układ przestrzenny Koszęcina łącznie z pasem zabudowy do Kościoła Św. Trójcy z następującymi wymogami

- zachowanie rozplanowania układu urbanistycznego Koszęcina
- zachowanie układu ulicznego
- ograniczenie wysokości zabudowy do maksimum 2-ch kondygnacji nadziemnych
- stosowanie tradycyjnych w wyrazie materiałów wykończenia zewnętrznego
- stosowanie dachów wysokich o nachyleniu połaci 350 - 450
- zakaz wprowadzenia ogrodzeń z paneli betonowych od frontu działek
- zakaz lokalizacji masztów telekomunikacyjnych czy radiowych
- stosowanie reklam, szyldów, oświetlenia i detali architektonicznych nadających ulicom jednolity charakter

2) Podstrefa „B1” - zespół folwarczny w Koszęcinie obejmujący zabudowania folwarczne byłego gospod. PGR –u dla którego ustala się:

- wymóg zachowania tradycyjnego układu rozplanowania terenu
- zachowania gabarytów w wypadku nowych realizacji na terenie strefy
- wymóg konserwacji obiektów zabytkowych
- w wypadku uzasadnienia potrzeby dopuszcza się adaptację obiektów z zachowaniem charakterystycznych elementów ukształtowania i wystroju w uzgodnieniu z WKZ
- w wypadku konieczności udokumentowanej złym stanem technicznym obiektu dopuszcza się rozbiórkę za zgodą organu jw. Działania należy poprzedzić uproszczoną inwentaryzacją i dokumentacją techniczną
- zakaz usuwania zachowanych elementów wystroju architektonicznego w wypadku remontów budynków
- wymóg stosowania w wypadku nowych realizacji i remontów tradycyjnych w wyrazie materiałów budowlanych i wykończeniowych
- uzgadnianie nowo wznoszonych obiektów oraz przebudowy istniejących z WKZ.

4. Strefy ochrony konserwatorskiej w granicach cmentarzy

1) Strefa „B7” cmentarza katolickiego w Koszęcinie przy kościele Św. Trójcy w przypadku poszerzenia terenu cmentarza konieczność nawiązania ogrodzeniem i układem i zielenią do istniejącej części:

- wymóg zachowania historycznego układu
- zakaz usuwania starodrzewu, poza drzewami suchymi, chorymi i zagrażającymi bezpieczeństwu
- wymóg zachowania zabytkowych obiektów architektonicznych – kapliczek itp.

- Wymóg pozostawienia w pierwotnym miejscu usytuowania historycznych nagrobków (powstałych przed 1939 r lub wybranych na podstawie odrębnego opracowania lub protokołu spisanego z organem właściwym w sprawach ochrony zabytków)

- Wymóg otoczenia terenu zielenią osłonową
- Wszelkie prace konserwatorskie należy uzgodnić z WKZ

2) Strefa „B8” cmentarza ewangelickiego w Koszęcinie przy ul. Ks. Gąski

- zachowanie istniejącego ogrodzenia cmentarza
- pozostałe wymogi jak dla strefy „ B7”

5. Strefy konserwatorskie „K” – ochrony krajobrazu

1) K1 – strefy ochrony krajobrazu przy zespole pałacowo – parkowym w Koszęcinie wraz z aleją kasztanowców i aleją głogową

- wymóg zachowania i uzupełniania historycznych zadrzewień
- wymóg prowadzenia wszelkich prac i budowy obiektów powodujących zmiany w parku na podstawie dokumentacji uzgodnionej z WKZ
- zakaz lokalizacji w sąsiedztwie zachowanych historycznych elementów zagospodarowania stałych nowych obiektów nie nawiązujących do nich formą.

2) K2 – Koszęcin – Dolnik – aleja starodrzewu przy drodze dojazdowej do gospodarstwa

- wymóg zachowania i uzupełniania historycznych zadrzewień z uwzględnieniem tradycyjnego składu gatunkowego drzew
- wymóg prowadzenia prac powodujących zmiany w alei w uzgodnieniu z WKZ

3) K3 – Koszęcin – aleja dojazdowa do folwarku i leśniczówki

- wymogi jak dla alei „K2”

4) K4 – Koszęcin – aleja – droga krzyżowa

- wymogi jak dla alei „ K2” .

6. Obiekty chronione znajdujące się w zaktualizowanej ewidencji zabytków Delegatury ŚWO SOZ z Częstochowie Koszęcin

1) Kaplica przydrożna, mur. Ul. Powstańców pocz. XX w

2) Kapliczka mur. pocz. XX w ul. Lubliniecka

3) Kaplica ul. Sobieskiego, odnowiona, poł. XIX w

4) Młyn murowany rok 1926 ul. Powstańców

5) Domy mieszkalne ul. Sobieskiego 6 i 4 mur. poł. XIX w

6) Domy mieszkalny podworskie ul. Sobieskiego 2, poł. XIX w

7) Dom ul. Ligonja 5 mur.k.XIX w

8) Studnia przykościelna mur.połXIX w

9) Kostnica przykościelna mur.poł.XIX w

10) Obory i spichlerz mur.pocz.XIX w

11) Dom ul. Ligonja 8 mur.k.XIX w

12) Budynek poczty mur.1881 r ul.Powstańców

13) Dom ul. Powstańców 3 mur.k.XIX w

14) Dom ul. Powstańców 8 mur.pocz.XX w

15) Budynek murowany przy pałacu (na obszarze wpisanym do rejestru zabytków)

16) Stajnie mur.k.XIX w

17) Oficyna dworska (bud. Biurowy i sala baletowa na obszarze wpisanym do rejestru zabytków)

18) Dom przy ul. Ligonja 10

19) Czworak III, ul. Zamkowa 2 (na obszarze wpisanym do rejestru zabytków)

20) Kapliczka murowana ul. Boronowska

Dla w/w obiektów zasady ochrony obejmują następujące wymogi

- wszelkie prace budowlane i remontowe związane z naruszeniem elementów konstrukcji lub zmiany wyglądu zewnętrznego wymagają opinii WKZ
- działalność budowlana w ich sąsiedztwie nie może wprowadzić elementów dysharmonijnych w formie i gabarytach i lokalizacji
- w przypadku lokalizacji nowych budynków w sąsiedztwie kształt architektoniczny należy dostosować do form tradycji budowlanej regionu
- rozbiórka obiektu może nastąpić za zgodą WKZ

7. Stanowiska archeologiczne w ewidencji zabytków w granicach planu w liczbie 3 -ch znajdują się w Koszęcinie w części wschodniej na obrzeżu planu. Na rysunku planu określone są strefy ochronne o promieniu 50 m, w których obowiązuje:

- a) zgłaszanie w odpowiednim wyprzedzeniu organowi właściwemu w sprawach ochrony zabytków wszelkich zamierzonych prac ziemnych oraz zadrzewień (poza normalnymi zabiegami agrotechnicznymi)
- b) prowadzenie w/w prac pod nadzorem archeologicznym.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Koszęcin

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 524/LVI/2010 z dnia 21 września 2010 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Wyznaczono strefę „B” ochrony konserwatorskiej zabytkowego cmentarza ewangelickiego, oznaczonego na rysunku planu symbolem 1.ZCz, w granicach której ustala się następujące zasady ochrony:

- 1) zachowanie terenu zabytkowego założenia w granicach historycznych;
- 2) zachowanie zabytkowych nagrobków in situ;
- 3) ochronę ogrodzenia cmentarza podlegającą na zachowaniu historycznej formy muru pełnego kamiennego;
- 4) prowadzenie prac renowacyjnych w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- 5) ochronę układu zieleni kształtowanej polegającą na konserwacji, odtworzeniu i uzupełnieniu tymi samymi gatunkami drzew.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Koszęcin

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 452/XLVIII/2018 z dnia 27 marca 2018 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Teren planu znajdują się w granicach strefy konserwatorskiej „B” układu przestrzennego, w granicach której ustala się:

- a) obowiązek kształtowania zieleni urządzonej wzdłuż ulicy Sobieskiego, podkreślającej drogę historyczną, poprzez utrzymanie i uzupełnienie istniejącej zieleni, szpalerów drzew lub wprowadzenie nowych nasadzeń,
- b) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i ukształtowania bryły budynków, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- c) lokalizacja urządzeń infrastruktury technicznej odbywać się powinna z uwzględnieniem zabytkowego charakteru obszaru, nowe linie energetyczne i teletechniczne należy prowadzić wyłącznie jako doziemne,

- d) stosowanie tradycyjnego, historycznego rodzaju pokrycia dachowego,
 - e) stosowanie kolorystyki elewacji i dachów uwzględniającej walory estetyczne otoczenia jak i rozwiązania kolorystyczne występujące w zabudowie wsi,
 - f) zakaz stosowania tworzyw sztucznych (np. siding) jako materiałów okładzinowych, blachodachówki i blachy trapezowej jako pokryć dachowych.
2. Wszelkie przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkiem, pozyskane w trakcie prac ziemnych lub odkryte jako przypadkowe znalezisko, podlegają ochronie prawnej na podstawie przepisów odrębnych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Koszęcin

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 347/XXXIII/2021 z dnia 6 kwietnia 2021 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

- 1. Na obszarze planu wyznacza się strefę „B” ochrony konserwatorskiej.
- 2. Dla strefy, o której mowa w ust. 1 obowiązują następujące ustalenia:
 - 1) ochronie podlega rozplanowanie układu urbanistycznego Koszęcina;
 - 2) zachowanie charakteru i skali zabudowy historycznej;
 - 3) kształtowanie nowej zabudowy w nawiązaniu do historycznej tradycji budowlanej;
 - 4) obowiązuje stosowanie materiałów tradycyjnych lub współczesnych o wyglądzie podobnym do tradycyjnych zastosowanych w obiekcie.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Koszęcin

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Koszęcinie uchwałą nr 349/XXXIII/2021 z dnia 6 kwietnia 2021 roku. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

- 1. Na obszarze planu wyznacza się strefę „B” ochrony konserwatorskiej.
- 2. Dla strefy, o której mowa w ust. 1 obowiązują następujące ustalenia:
 - 1) obowiązek kształtowania zieleni urządzonej wzdłuż ulicy Sobieskiego, podkreślającej drogę historyczną, poprzez utrzymanie i uzupełnienie istniejącej zieleni, szpalerów drzew lub wprowadzenie nowych nasadzeń;
 - 2) ochronie podlega rozplanowanie układu urbanistycznego Koszęcina;
 - 3) kształtowanie nowej zabudowy w nawiązaniu do historycznej tradycji budowlanej;
 - 4) obowiązuje stosowanie materiałów tradycyjnych lub współczesnych o wyglądzie podobnym do tradycyjnych zastosowanych w obiekcie;
 - 5) zakaz wprowadzenia ogrodzeń z paneli betonowych.

Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z terenu Gminy Koszęcin

W przedstawionych powyżej MPZP wskazano zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków (10 MPZP). W pozostałych MPZP z obszaru Gminy Koszęcin nie odnotowuje się zapisów dot. ochrony obiektów zabytkowych. Znaczna liczba obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie została ujęta w zapisach ochronnych miejscowych planów, chociaż terytorialnie obiekty te znajdują się w granicach wyznaczonych MPZP. W związku z powyższym, przy opracowywaniu nowych planów, czy ich aktualizacji należy włączyć do treści dot. ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków obiekty, które dotychczas nie figurowały w żadnym MPZP, a znajdują się w

gminnej ewidencji zabytków. Dla przedmiotowych obiektów wskazana jest konieczność dodania zapisów ochronnych. Są to następujące pozycje przedstawione w tabeli poniżej.

Tabela 1. Zabytki nie wymienione w MPZP znajdujące się w ich granicach

Nr karty GEZ	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres (lokalizacja)	Datowanie
2	Brusiek	dom	ul. Koszęcińska 4	XIX/XX w.
3	Brusiek	leśniczówka	ul. Koszęcińska 17	XIX/XX w.
6	Brusiek	stodoła	ul. Kościelna/ul. Rzeczna	XIX/XX w.
7	Brusiek	dom	ul. Kościelna 17	XIX/XX w.
8	Brusiek	dom	ul. Kościelna 18	XIX/XX w.
10	Brusiek	budynek gospodarczy	ul. Kościelna 21	XIX/XX w.
11	Brusiek	dom	ul. Kościelna 31	XIX/XX w.
12	Brusiek	dom	ul. Kościelna 33	XIX/XX w.
21	Koszęcin	kapliczka św. Jacka	ul. Dąbrówki przy 134a	XIX/XX w.
23	Koszęcin	dom	ul. Dąbrówki 17	XIX/XX w.
24	Koszęcin	dom	ul. Dąbrówki 19	XIX/XX w.
26	Koszęcin	dworzec PKP	ul. Kolejowa 2	1884 r.
27	Koszęcin	wieża ciśnień	między nasypem kolejowym, a ul. Piaskową	1884 r.
28	Koszęcin	dom	ul. Kolejowa 4	XIX/XX w.
29	Koszęcin	dom	ul. Kolejowa 5	XIX/XX w.
44	Koszęcin	dom	ul. Lubliniecka 1	XIX/XX w.
45	Koszęcin	budynek gospodarczy	ul. Lubliniecka 1	XIX/XX w.
46	Koszęcin	restauracja, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Lubliniecka 4	XIX/XX w.
48	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 2	XIX/XX w.
50	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 4	XIX w.
52	Koszęcin	budynek mieszkalno-usługowy, ob. Urząd Gminy, Zespół Placówek Oświatowych	ul. Powstańców Śląskich 9	XIX w.
53	Koszęcin	Urząd Gminy	ul. Powstańców Śląskich 10	XIX w.
54	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 12	XIX w.
55	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 13	1888 r.
59	Koszęcin	szkoła, ob. dom	ul. Sienkiewicza 1	XIX/XX w.
60	Koszęcin	budynek gospodarczy	ul. Sienkiewicza 1	XIX/XX w.
61	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 3	XIX/XX w.
62	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 6	XIX/XX w.
63	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 7	XIX/XX w.
64	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 8	XIX/XX w.
68	Koszęcin	dom	ul. Sobieskiego 5a	XIX w.
69	Koszęcin	budynek gospodarczy	ul. Sobieskiego 5a	XIX/XX w.
72	Koszęcin	kaplica św. Jana Nepomucena	ul. Sobieskiego/ul. Szkolna	XX w.
73	Koszęcin	szkoła mniejszości niemieckiej, ob. przedszkole pod dębem	ul. Szkolna 4	1928 r.
78	Koszęcin	dom	ul. św. Wawrzyńca 2	XIX/XX w.
88	Łązy Koszęcińskie	kapliczka p.w. Matki Bożej Różańcowej	ul. Kotątaja/ul. św. Jana Chrzyciela	k. XIX w.
89	Łązy Koszęcińskie	szkoła, ob. dom	św. Jana Chrzyciela 3 (d. ul. 22 Lipca 3)	1911 r.

93	Saków	plebania	ul. Powstańców Śląskich 95	XIX/XX w.
95	Saków	dom	ul. Powstańców Śląskich 98	pocz. XX w.
101	Saków	oficyna, ob. budynek mieszkalny w zespole dworskim	ul. Powstańców Śląskich 103	XIX w.
102	Strzebiń	szkoła, ob. dom	ul. Lubliniecka 1 i 1/2	XIX/XX w.
105	Strzebiń	cmentarz rzymsko-katolicki parafialny	ul. Spokojna	1948 r.
106	Wierzbie	szkoła, ob. dom	ul. Cieszowska 27	XIX/XX w.

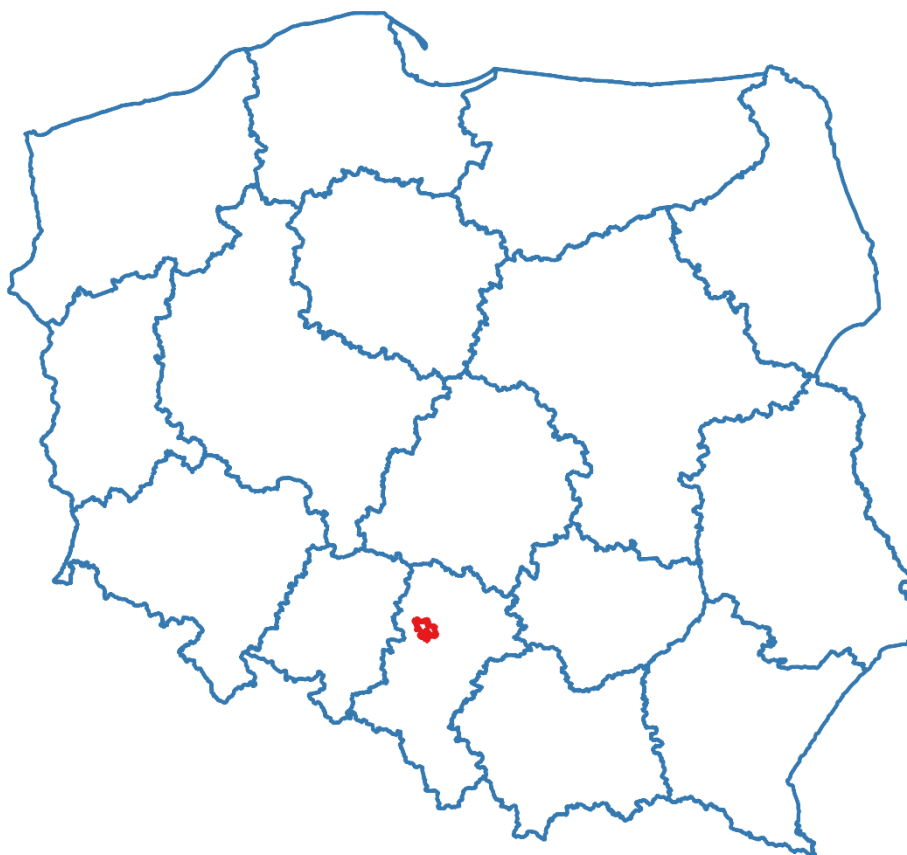
Źródło: opracowanie własne

Jedynie cmentarz wyznania Mojżeszowego w miejscowości Cieszowa jest jedynym obiektem z GEZ, który nie znajduje się na obszarze objętym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. Analogicznie – brak zapisów ochronnych dla tego miejsca.

5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Położenie gminy

Gmina Koszęcin położona jest w północno-zachodniej części województwa śląskiego, w południowej części powiatu lublinieckiego. Zajmuje obszar 12 887 ha, co stanowi ok. 15,67% powierzchni powiatu (GUS, 2022).

Ryc. 1. Gmina Koszęcin na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na wschodzie – z Gminą Lubliniec (powiat lubliniecki);
- na północy – z Gminą Kochanowice (powiat lubliniecki);
- na północy – z Gminą Herby (powiat lubliniecki);
- na wschodzie – z Gminą Boronów (powiat lubliniecki);
- na wschodzie – z Gminą Woźniki (powiat lubliniecki);
- na południu – z Gminą Kalety (powiat tarnogórski);
- na południu – z Gminą Tworóg (powiat tarnogórski).

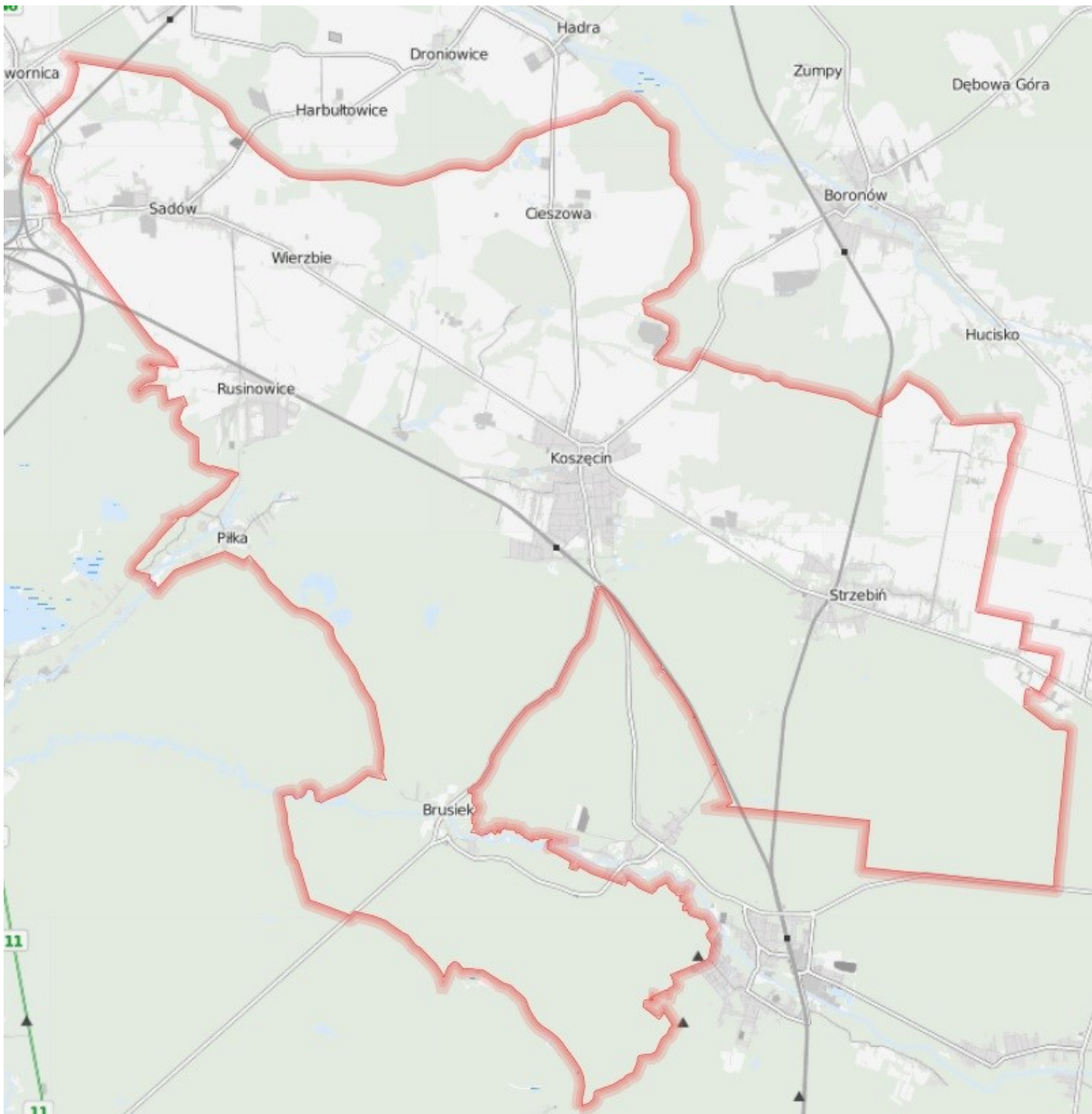
Ryc. 2. Gmina Koszęcin na tle gmin powiatu lublinieckiego

Źródło: opracowanie własne

Wieś Koszęcin o współrzędnych geograficznych: 50.635918 (szerokość geograficzna), 18.8413347 (długość geograficzna) stanowi centralne miejsce gminy, będąc jednocześnie największą miejscowością i zarazem siedzibą samorządu (www.wspolzedne-gps.pl). Koszęcin położony jest w odległości ok. 11 km na południowy-wschód od Lublińca, ok. 28 km na południowy-zachód od Częstochowy oraz ok. 44 km na północny-zachód od Katowic licząc odległości między centralnymi częściami miejscowości (odległość w linii prostej).

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Gmina Koszęcin znajduje się w prowincji Wyżyn Polskich, podprowincji Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, makroregionu Wyżyny Woźnicko-Wieluńskiej.

Strukturę osadniczą Gminy Koszęcin tworzy 15 miejscowości: Brusiek, Bukowiec, Cieszowa, Irki, Lipowiec, Koszęcin, Łazy, Nowy Dwór, Piłka, Prądy, Rusinowice, Rzyce, Sadów, Strzebiń i Wierzbie, które znajdują się w 8 sołectwach: Brusiek, Cieszowa, Koszęcin, Sadów, Strzebiń, Piłka, Rusinowice i Wierzbie.

Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Koszęcin

Źródło: www.sip.gison.pl/koszecin

5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Gmina Koszęcin zamieszkiwana jest przez 11 899 osób, co stanowi 15,83% mieszkańców powiatu lublinieckiego (miejsce zamieszkania) wg danych GUS na 31.12.2022 r. – najnowsze dane GUS. Wg bazy danych ewidencyjnych Urzędu Gminy Koszęcin liczba ludności Gminy Koszęcin wyniosła w marcu 2023 r. 11 428 osób. Zdecydowanie największą miejscowością pod względem liczby ludności jest Koszęcin liczący 4 262 osoby. Drugą co do wielkości miejscowością jest Strzebiń zamieszkujący 2 937 osoby. Pozostałe miejscowości, w których liczba osób przekroczyła wartość 1 000 to: Sądów – 1 415 oraz Rusinowice – 1 409. W poniższej tabeli przedstawiono liczbę osób z terenu analizowanej gminy z podziałem na sołectwa i miejscowości (stan na marzec 2023 r.).

Tabela 2. Liczba mieszkańców Gminy Koszęcin z podziałem na sołectwa i miejscowości

Lp.	Sołectwo	Miejscowość	Liczba mieszkańców
1	Brusiek	Brusiek	91
2	Cieszowa	Cieszowa	234
3	Koszęcin	Irki	27
		Koszęcin	4 262
		Lipowiec	4
		Nowy Dwór	6
		Rzyce	32
4	Rusinowice	Rusinowice	1 409
5	Sadów	Sadów	1 415
6	Strzebiń	Bukowiec	181
		Łazy	153
		Prądy	145
		Strzebiń	2 937
7	Piłka	Piłka	125
8	Wierzbie	Wierzbie	407
Razem			11 428

Źródło: dane własne UG Koszęcin, marzec 2023 r.

Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki wynosi 92,3 osoby/km² i jest nieznacznie większy w porównaniu do powiatu lublinieckiego (91,4 osoby/km²), natomiast znacznie mniejszy niż w województwie śląskim (352,4 osób/km²), jak i na terenie kraju – 120,8 osób/km². Oznacza to, że gęstość zaludnienia w Gminie Koszęcin jest średnia, co związane jest z dużą lesistością jednostki.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się naprzemienne spadki i wzrosty liczby ludności gminy. Niemniej, różnice te nie były znaczne, nie przekraczały 200 osób. W porównaniu do 2013 r. liczba mieszkańców Gminy Koszęcin zwiększyła się o 108 osób (wg danych GUS). Oznacza to, że nastąpił wzrost liczby mieszkańców o około 0,9%. W ostatnich 4 latach zaobserwować można negatywne tendencje demograficzne. Przyrost naturalny kształtował się w latach 2019-2022 na ujemnym poziomie każdego roku, w 2020 r. aż -77 osób, z kolei saldo migracji w ostatnich 4 latach tylko raz było dodatnie w 2020 r. W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2020 r. –11 959, zaś najmniej w 2013 r. – 11 790.

Strukturę demograficzną Gminy Koszęcin tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (19,4%), produkcyjnym (59,3%) oraz poprodukcyjnym (21,3%), (GUS, 2022). Powyższe dane należy zinterpretować negatywnie, ponieważ liczba osób w wieku przedprodukcyjnym jest mniejsza od liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Udział poszczególnych grup wiekowych w latach 2013-2022 był dynamiczny. Liczba osób w wieku poprodukcyjnym wzrosła aż o 3,9% w ostatnim dziesięcioleciu, z kolei liczba osób w wieku produkcyjnym adekwatnie zmalała o 4,1%, przy ogólnej stagnacji liczby osób w wieku przedprodukcyjnym. W związku z powyższym zjawisko starzenia się społeczeństwa jest mocno dostrzegalne na terenie gminy.

Na terenie gminy udział osób bezrobotnych wyniósł z końcem 2022 r. 3,0% (GUS). W ostatnich 10 latach bezrobocie na terenie gminy sukcesywnie malało. W 2013 r. poziom bezrobocia był najwyższym i wyniósł 7,9%. Od tego czasu obserwuje się trend malejący osiągając najniższą wartość w 2021 r. – 2,8%. Niewielki wzrost bezrobocia nastąpił w roku 2020 (o 0,4%), co związane było występującą globalnie pandemią covid-19, która sparaliżowała sektor rynku pracy, głównie w latach 2020-2021.

Na terenie Gminy Koszęcin z końcem 2022 r. wg danych GUS odnotowano 1 191 podmiotów gospodarczych, w tym 1 159 które należą do sektora prywatnego. Struktura sektora prywatnego składa się na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 996, spółki handlowe – 49, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 3, fundacje – 4 oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne - 29. Wg sekcji i działów PKD 2007 najwięcej podmiotów odnotowano w sektorze F – 294 oraz G – 210. Sekcja G to handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, a sekcja F to budownictwo. Z kolei w sekcji C (przetwórstwo przemysłowe) zarejestrowano 146 działalności. Dodatkowo należy zaznaczyć, że w latach 2013-2022 liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się o 275 podmiotów. W tym czasie najwięcej odnotowano ich w 2022 r. – 1191, a najmniej w 2014 r. – 914. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw na terenie gminy występuje: 6 przedsiębiorstw zatrudniających od 50 do 249 osób oraz 17 mniejszych przedsiębiorstwa zatrudniających od 10 -49 osób. Przeważają małe działalności, w których pracuje nie więcej jak 9 osób – 1 168.

Zgodnie z danymi GUS, na terenie gminy odnotowuje się 4 turystyczne obiekty noclegowe z łączną liczbą miejsc noclegowych równą 622. Zgłoszono również 1 pole biwakowe oraz 1 kwaterę prywatną. W 2022 r. nie odnotowano noclegów udzielonym turystom zagranicznym. W 2018 r. zarejestrowano 2 noclegi udzielone Ukraińcom, w 2017 r. 103 noclegi: 11 z Włoch, 11 z Hiszpani, 4 ze Słowacji, 27 z Ukrainy, 50 z Niemiec, a w 2016 r. 189 noclegów: 155 z Niemiec i 34 z Ukrainy.

Przez teren gminy przebiegają drogi wojewódzkie nr 906, 907, 789 oraz linia kolejowa nr 143 relacji Kalety – Wrocław Popowice WP2 i linia kolejowa nr 131 relacji Chorzów Batory – Tczew.

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Potencjał środowiska przyrodniczego wyrazić można m.in. poprzez obszary prawnie chronione, których powierzchnia na terenie Gminy Koszęcin z końcem 2022 r. wyniosła 1 972,39 ha. Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie gminy występuje:

- rezerwat przyrody „Jeleniak Mikuliny” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.81, utworzony 1958-01-16;
- rezerwat przyrody „Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą”, utworzony 1998-12-21;
- 30 pomników przyrody;
- 4 użytki ekologiczne.

Na terenie gminy żaden z obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie znajduje się w granicach obszaru Natura 2000.

Lesistość gminy wynosi jest bardzo duża i zajmuje ponad połowę obszaru gminy, tj. 51,7% powierzchni gminy i jest to ogółem 6 874,79 ha. Grunty leśne publiczne to 6 647,05 ha, zaś grunty leśne prywatne to 227,74 ha. W ostatnich 10 latach powierzchnia gruntów leśnych zwiększyła się o ok. 5,5 ha. Zadrzewienia w południowej części gminy, na południe od Strzebinia, Koszęcina i Rusinowic. Drugi znacznie mniejszy kompleks leśny znajduje się na północ od Strzebinia.

Sieć hydrograficzną gminy tworzy rzeka Mała Panew będąca prawym dopływem Odry, a także pozostałe ciek wodne takie jak:

- Leśnica;
- Potok Leśny;
- Jeleniecki Potok;
- Dubielski Potok;
- Bartosie;
- Sadowiec;

- Lublinica.

Na obszarze gminy występują następujące zbiorniki wodne:

- Mikuliny;
- Jeleniak;
- Siewniok.

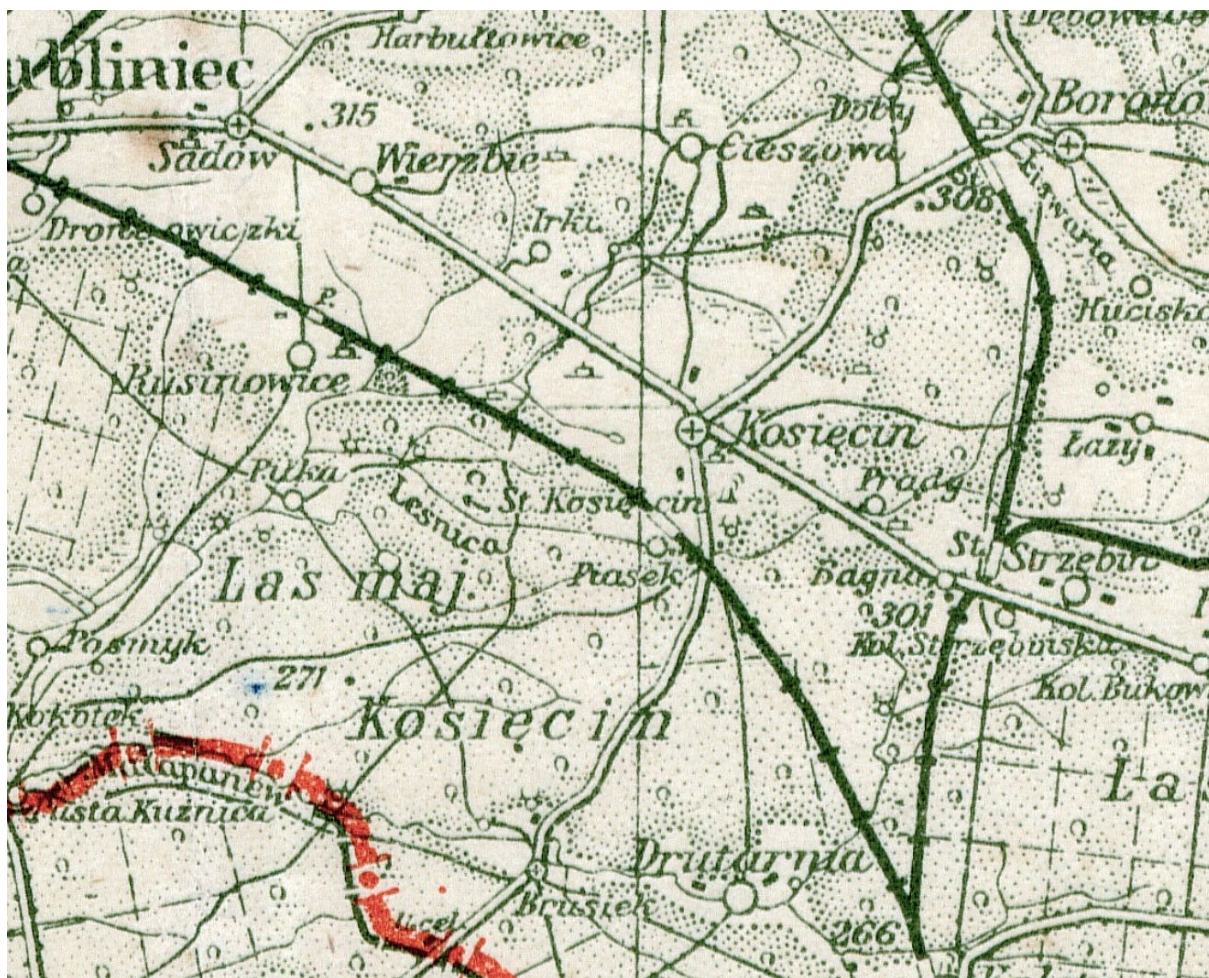
Rzeźba terenu posiada charakter wyżynny. Najniżej położone tereny występują w dolinie Małej Panwi w południowo-zachodniej części gminy i osiągają 247 m n.p.m., zaś najwyższe tereny znajdują się w miejscowości Bukowiec we wschodniej części gminy – 323 m n.p.m. Sam Koszęcin leży na wysokości 280-300 m n.p.m.

5.2.4. Zarys historii gminy

Pierwsze oznaki osadnictwa na terenie gminy pochodzą z okresu środkowego neolitu. Pierwsza wzmianka historyczna o Koszęcinie jest z 1275 roku, natomiast z 1305 pochodzą zapisy takich miejscowości jak Sadowy, Wierzbie i Cieszowa. Gmina położona na „ziemi lublinieckiej” historycznej krainie tzw. „Śląska Białego” przez cały okres swoich dziejów związana była z losami Górnego Śląska. Początkowo podporządkowana Książętom Opolskim, później różnym rodom arystokratycznym polskim, niemieckim i czeskim. Na życie gospodarcze regionu prócz rolnictwa, leśnictwa i rzemiosła, miały duży wpływ powstałe w XIV wieku kuźnie nad rzeką Mała Panew w tym bardzo znana „Kuźnica Bruskowa” w miejscowości Brusiek. Po 1860 roku istniał tam jeszcze wielki piec i 3 fryszerki. W początkach XVII wieku powstał w Koszęcinie zamek (przebudowany w 1830 roku). Obecnie zamek ten jest siedzibą Państwowego Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”. Od 1819 roku Koszęcin stał się ośrodkiem majoratu książąt Zu Hohenlohe - Ingelfingen obejmującego szereg sąsiednich miejscowości takich jak Boronów, Brusiek, Chwostek, Cieszową, Drutarnię, Hadrę, Harbułowice, Olszynę, Rusinowice i Strzebiń. Istniało tam kilka zakładów należących do dominium i przerabiających miejscowe surowce (ceglarnia, wapiennik, młyny, olejarnia, potażarnia, browar, gorzelnia). Ponadto osiedlali się tu kupcy, i rzemieślnicy, którzy obsługiwali majątek i okolicznych mieszkańców. W 1884 wybudowano linię kolejową łączącą Śląsk z Wrocławiem. Linia ta biegnie przez Koszęcin i Rusinowice, co miało znaczny wpływ na rozwój tych miejscowości. W latach międzywojennych książę Hohenlohe zakłada w Koszęcinie mleczarnię. Po 1945 roku wybudowano tu filię POM-u, Zakład Prefabrykacji Betonów; ma tu siedzibę nadleśnictwo, Ośrodek Hodowli Zarodowej - późniejszy Kombinat PGR. Rozwija się dynamicznie budownictwo jednorodzinne, prócz Koszęcina także szczególnie w Rusinowicach i Strzebinie. W 1969 roku Koszęcin liczy 4 245 mieszkańców. Od stycznia 1958 roku Koszęcin otrzymał prawa osiedla. Do 1975 roku gmina należała do województwa katowickiego, później przydzielona wraz z całą Ziemią Lubliniecką do nowoutworzonego województwa Częstochowskiego. Powstaje tu, w oparciu o zalew Leśnicy i przylegające lasy, prężnie działający ośrodek GOSIR-u. Dogodne położenie gminy, bogate tradycje kulturowe zakodowane w bogatej architekturze zabytkowej, kościołach, pałacach, budynkach kapliczkach, zabudowaniach folwarcznych i zespołach parkowych zachęcają do odwiedzin Koszęcina przez turystów i wczasowiczów. Rekreacja staje się obecnie jedną z podstawowych funkcji rozwojowych gminy.¹

W okresie dwudziestolecia międzywojennego obszar dzisiejszej Gminy Koszęcin w całości znajdował się w granicach II Rzeczypospolitej Polskiej. Od 1999 r. Gmina Koszęcin znajduje się na terenie powiatu lublinieckiego w województwie śląskim. Na terenie gminy znajdują się trzy parafie: dwie w Koszęcinie oraz jedna w Sadowie.

¹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Koszęcin

Ryc. 4. Obszar Gminy Koszęcin i okolic z 1937 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Poniżej krótkiej charakterystyce poddano najważniejsze miejscowości, które odznaczają się zachowanym dziedzictwem materialnym. Dołączono również ryciny, które przedstawiają dane jednostki w 1883 r.

Koszęcin

Miejscowość wzmiankowana jest już w 1275 r. Koszęcin otoczony był w przeszłości borami i terenami porośniętymi wiklinom. Słynął z wyrobu koszów wykorzystując naturalne uwarunkowania. Z czasem, wykształciła się hodowla i uprawa ziemi na wykarczowanych terenach. Rozwoźnikiem koszy był niejaki Wiśław, zwany również Koszutkiem. Koszęcin był miejscem kultu bogów słowiańskich, odbywały się tu sobótki ogniowe i wodne. Jednak sama nazwa miejscowości związana jest najprawdopodobniej z nazwiskiem pierwszego właściciela – księcia Gośława Koszeńskiego. W dokumentach niemieckich lub austriackich Koszęcin nazywany był jako Koschentín. Natomiast w 1410 r. widnieje nazwa Constantin. Z kolei w XVII w. używana była nazwa Gościencin. Od XVII do XIX w. herbem gminy była piła na niebieskim tle. Z Koszęcinem nierozzerwalnie związany jest zespół parkowo-pałacowy. Pierwszym jego znanym właścicielem, jak i całego Koszęcina i okolicznych ziem byli Piastowie Opolscy do 1532 r., kiedy to umiera książę Jan z Opolą. Kolejnym właścicielem został Jerzy Brandenburski, a od 1543 r. Ferdynand z Czech, który został w późniejszym czasie cesarzem Ferdynandem I. W 1562 r. oddał on Koszęcin w zastaw kanclerzowi Mikołajowi Lasocie za 8 tys. talarów śląskich. Sześć lat później dobra koszęcińskie nabywa von Sparwein, znany jako najbardziej okrutny Pan w historii Koszęcina. W 1576 r. cesarz odebrał mu Koszęcin i jego kolejnym właścicielem został Jan z Kochcic. Ok. 1590 r. majątek koszęciński

dziedziczy jego syn Andrzej Kochcicki, który w 1633 r. dostał się do niewoli wojsk carskich umierając rok później. Od 1640 r. Koszęcin wraz ze wsiami: Strzebin, Dutarnia, Brusiek, Kuźnica, Pusta zakupiony został na licytacji przez Ferdynanda von Blacha za ogromną cenę wynoszącą 47 tys. guldenów reńskich. Od 1647 r. do 1693 r. właścicielem był Mikołaj Filip von Rauthen. W tym czasie dobra w Koszęcinie odwiedzał Jan II Sobieski wraz z żoną Marysieńką. Z zapisów z 1846 w. wynika, że królowa miała zatrzymać się w pałacu na dłuższy czas i oczekiwać króla na powrót z odsieczy wiedeńskiej. Od 1693 r. Koszęcin przechodzi w ręce Sobków, kiedy to Filip Rauthen przekazuje dobra swojemu zięciowi – Jerzemu Mikołajowi Sobkowi z Kornic. Następnie majątek dziedziczy jego syn Karol Henryk Sobek, który zasłużył się jako tajny radca carski. Kolejnym spadkobiercą zostaje w 1738 r. Rudolf Sobek, zaś w 1751 r. jego syn Rudolf Karol Henryk II Sobek. Ten ostatni powiększył majątek o wieś Boronów, Dronowice, Hadra, Chwostek i Harbułtowice oraz Olszyny. Założył orkiestrę pałacową, sprowadził artystów z Wrocławia, wybudował teatr zamkowy. W 1784 popadł w długi tracąc majątek w 1788 r. Koszęcin na licytacji zakupił Mintzel z Brzegu. Od 1792 do 1804 r. właścicielami byli von Eckenberg oraz von Stösel. Od 1805 r. aż do 1945 r. Koszęcin był własnością rodu Hohenlohe – Ingelfingen. Kolejnymi panującymi byli: książę Fryderyk Ludwik von Hohenlohe, później Adolf, dalej Fryderyk, a po jego śmierci Karol Gottfryd zu Hohenlohe, który przed wkroczeniem wojsk radzieckich uciekł do Austrii zamieszkując okolice Grazu do 1961 r. W 1939 r. dobra liczyły 41 tys. ha, w tym większość lasów. Po II wojnie światowej pałac zarządzany był przez Organizację Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, później zaadaptowany na oddział dziecięcego szpitala psychiatrycznego w Lublińcu. Od 1953 r. klasycystyczny pałac z 1829-1830 r. użytkowany jest nieprzerwalnie przez Zespół Ludowy Pieśni i Tańca „Śląsk”, klasycystyczny budynek dóbr pałacowych to obecnie siedziba Nadleśnictwa Koszęcin, zaś budynki folwarczne zaadaptowane zostały pod funkcje usługowe (po II wojnie światowej użytkowane na cele PGR-u).²

We wsi znajduje się 68 zabytków architektury i budownictwa ujętych w GEZ oraz 6 stanowisk archeologicznych. We wsi zachowane zostały:

- liczne kapliczki;
- domy;
- dworzec pkp z wieżą ciśnień;
- pałac z parkiem oraz pozostałe obiekty na terenie zespołu pałacowo-parkowego;
- cmentarz ewangelicki;
- budynki na terenie zespołu folwarcznego;
- poczta;
- urząd gminy;
- 2 kościoły i plebania;
- cmentarz przykościelny;
- dawne dwie szkoły.

² Na podstawie: Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014 oraz kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa – zespół pałacowo-parkowo-folwarczny oraz pałac

Ryc. 5. Koszęcin w 1883 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Brusiek

Brusiek znany jest od XIV w., kiedy to ówcześni właściciele tej miejscowości wybudowali tu pierwszą hutę. Na terenie wioski znajdowała się kuźnica (prawdopodobnie najstarsza została założona przez przodków sławnego Walentego Roździeńskiego – autora słynnego dzieła „Officina Ferraira”). W roku 1768 dobudowano do niej wysoki na 10 metrów piec (wg planów Fryderyka Wilhelma Degnera), wyposażony w dwa młoty parowe. Piec ten został zburzony w 1955 r., na skutek panującej wówczas mody industrializmu, której symbolem był piec martenowski. Najstarszym zabytkiem jest kościół drewniany p.w. św. Jana Chrzciciela. Został zbudowany w połowie XVII wieku. Przy kościele znajduje się cmentarz, na którym grzebano robotników bruśkowskiej kuźnicy.³

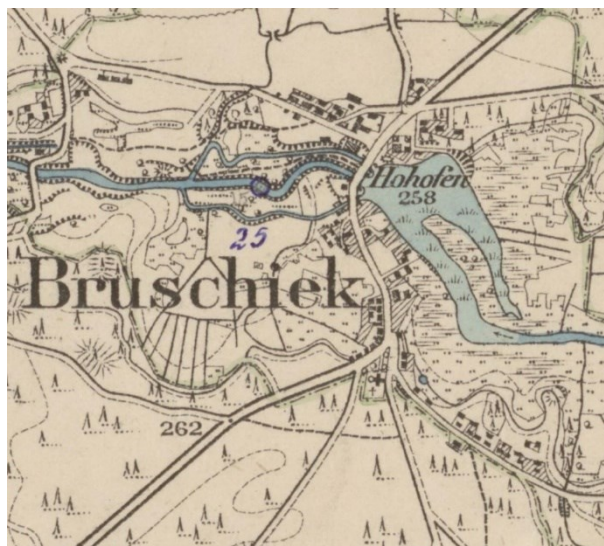
Na XVI w. przypada największy rozwój leśnego hutnictwa w Bruśku, kiedy to powstawały nowe kuźnice. W 1657 r. trzy bruśkowskie huty przeszły we własność miejscowego kościoła. Brusiek, podobnie jak i inne miejscowości z terenu obecnej gminy był gminą samodzielną posiadającą własną pieczęć z wizerunkiem kowalskiego młota – znaku tradycji hutniczych. Znajdowały się tu liczne drewniane stodoły, które zostały przeniesione w poł. XX w. do skansenu w Chorzowie. W 1848 r. do szkoły w Bruśku uczęszczało 154 dzieci, zaś w 1857 r. – 101 uczniów. Z końcem XIX w. huty zaczynają podupadać. W tym czasie wieś liczyła 600 stałych mieszkańców.⁴

We wsi znajduje się 12 zabytków architektury i budownictwa ujętych w GEZ, brak zlokalizowanych stanowisk archeologicznych. We wsi zachowane zostały:

- domy;
- dawna szkoła z budynkiem gospodarczym;
- leśniczówka;
- kościół;
- cmentarz przykościelny;
- dwie stodoły.

³ Plan Odnowy Miejscowości Brusiek w Gminie Koszęcin (woj. Śląskie) 2010 - 2017

⁴ Na podstawie: Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014

Ryc. 6. Brusiek w 1883 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Cieszowa

Cieszowa jest najstarszą wsią w gminie Koszęcin. Pierwsze zapiski o niej pochodzą z 1305 r. Do dnia dzisiejszego przetrwały tu zabytki zarówno architektury sakralnej jak i dworskiej. Nazwa miejscowości pochodzi od nazwiska Cieszowskich, którzy byli jej właścicielami od roku 1586. Od XVI wieku wieś zamieszkiwali również Żydzi. W centrum wsi znajdowała się synagoga i dom rabin, budowle te zostały rozebrane przed II wojną światową. Po Żydach pozostał jedynie cmentarz. W 1908 roku na cmentarzu było 120 nagrobków. Obecnie znajduje się tam niewielka ilość macew. Cmentarz został zniszczony przez trąbę powietrzną w 2008r. Z udziałem lokalnej społeczności został odbudowany, w dalszym ciągu sporo osób go odwiedza. Znajduje się on na trasie ścieżki pieszo rowerowej „Śladami naszych przodków”, która prowadzi od zabytkowego kościoła aż do cmentarz żydowski. Długość ścieżki około 2 km.⁵

Cieszkowscy byli właścicielami Cieszowej do 1628 r. Następnymi włodarzami byli: Zuzanna Brenerówna (1628-1673), Jan Kasper Starzyński (1673-1675), Jerzy von Strachwitz (od 1676 r.), następnie jego syn Jan Fryderyk. W 1788 r. wieś kupił dotychczasowy dzierżawca Schündler. Ród Schündler był właścicielem Cieszowej do 1892 r., kiedy to majątek zakupiła rodzina von Hohenlohe-Ingelingen. W roku 1753 wybudowana została drewniana synagoga, która przetrwała do 1911 r. Obok stał drewniany dom rabin, który pełnił jednocześnie funkcję szkoły. W 1871 r. zmarł ostatni rabin w Cieszowej Samuel Schlohof. W 1855 r. Cieszowę zamieszkiwało 476 osób, w tym 449 katolików, 18 Żydów i 9 ewangelików. W Cieszowej urodził się w 1721 r. biskup Kurii Wrocławskiej Jan Moritz von Strachwitz. W południowej części miejscowości znajdował się zamek, który w 1778 uległ spaleni.⁶

We wsi znajduje się 7 zabytków architektury i budownictwa ujętych w GEZ, brak zlokalizowanych stanowisk archeologicznych. We wsi zachowane zostały:

- rządcówka i czworak w zespole folwarcznym;
- dawna szkoła;
- kościół;
- cmentarz przykościelny;

⁵ Plan Odnowy Miejscowości Cieszowa na lata 2013 - 2020

⁶ Na podstawie: Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014

- kapliczka;
- cmentarz żydowski.

Ryc. 7. Cieszowa w 1883 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Łazy

Miejscowość o nieustalonym rodowodzie. Od zawsze była przysiółkiem własności „panów koszęcińskich”. Dokumentacja dotycząca wsi zagubiła się w 1945 r. Łazy powstały jako tzw. Dwór – folwark, w którym pracowała większość mieszkańców. Osadę tę miał otrzymać za liczne zasługi rycerz o nazwisku Myrczyk. Do dzisiaj nazwisko Myrcik jest bardzo popularna w Gminie Koszęcin, jak i na całym Górnym Śląsku. Z końcem XIX w. za pozwoleniem właścicieli Koszęcina wybudowano tu szkołę z mieszkaniem i zapleczem dla nauczyciela. Z końcem XX w. została sprzedana przez gminę i należy obecnie do właściciela prywatnego.⁷

We wsi znajdują się 2 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ, brak zlokalizowanych stanowisk archeologicznych. Zachowane zostały:

- dawna szkoła;
- kapliczka.

⁷ Na podstawie: Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014

Ryc. 8. Łązy w 1883 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Sadów

Sadów jako miejscowość była już wzmiankowana w połowie XIII wieku, wtedy utworzono w niej parafię. Znajduje się w niej jeden z najstarszych kościołów na Śląsku, który został zbudowany w roku 1331 z głazów polnych przez zakon cystersów. Konsekwrowany przez biskupa wrocławskiego Bankiera w tym samym roku. Był wiele razy remontowany i przebudowywany, ostatnio w latach 1955-1956 r. Ołtarz główny kościoła pochodzi z II połowy XVIII wieku, ołtarze boczne – XVIII. W pobliżu kościoła i cmentarza znajduje się wzniesiona w XVIII wieku dzwonnica, stanowi to łącznie ciekawy kompleks sakralny. Znaczenie miejscowości było bardzo duże, parafia oddziaływała na 32 wioski rozsiane na 225 km². Tutaj skupiało się nie tylko życie parafialne, ale także szkolnictwo i sprawy społeczno-gospodarcze kilku tysięcy mieszkańców. Od roku 1679 istniała w Sadowie szkółka parafialna, zaś najstarsze dokumenty parafialne – pisane w języku łacińskim, polskim i niemieckim sięgają roku 1673. Nazwa Sadowa jest różnie tłumaczona; twierdzi się, że pochodzi ona od nazwiska jej właściciela von Sadowskiego względnie od „sadów”. Pod koniec XIX wieku – kiedy to zaczęły tworzyć się nowe parafie oddziaływanie Sadowa na życie religijne i społeczne wielu miejscowości maleje i zanika. Sadów kiedyś dzielił się na Górny i Dolny. Przy starym sadowskim kościele stoi drewniana dzwonnica wzniesiona w XVII wieku. W dzwonnicy przechowywane są dwa bardzo stare dzwony. Sadowska dzwonnica jest architektonicznym, uzupełnieniem całego kompleksu parafialnego na który składają się kościół, stary cmentarz, probostwo i stojąca opodal kapliczka.⁸

Od wieków Sadów był miejscowością samodzielną, a także ośrodkiem nadrzędnym dla pozostałych okolicznych wsi. W 1679 r. była już tu pierwsza szkoła. W herbie Sadowa widnieje kaplica z kopułą i górującym krzyżem co związane jest z wysoką rangą parafii sadowskiej na przestrzeni wieków. W XIX w. zajmowała obszar 225 km², skupiała 34 wioski i przysiółki licząc około 7 000 wiernych. Z czasem wydzielono z sadowskiej parafii nowe parafie w: Boronowie – 1868 r., Koszęcinie – 1869 r., Olszynie – 1926 r., Cieszowej – 1980 r., Rusinowicach – 1985 r. Najstarsze zachowane księgi parafialne datowane są na 1673 r. Właścicielami Sadowa były kolejno rodziny: von Ziemicki, von Grotkowski, von Holzberg,

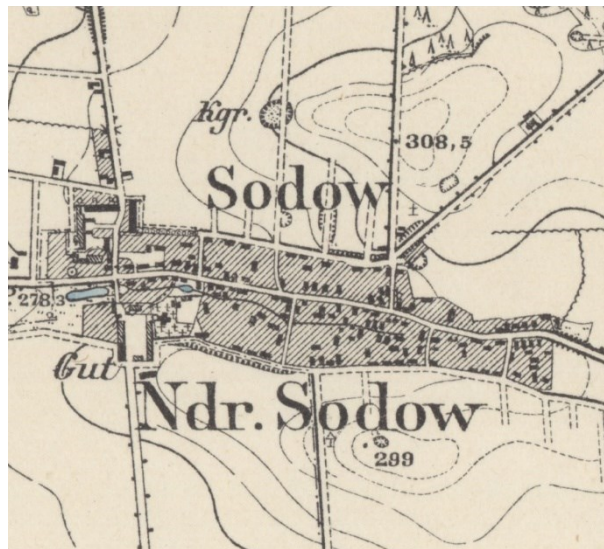
⁸ Plan Odnowy Miejscowości Sadów na lata 2008 -2015

von Kochcicki, a z pocz. XIX w. rodzina Kuba, która zamieszkiwała Sadów do 1945 r. W Sadowie znajdował się zamek, który spłonął w 1875 r.⁹

We wsi znajduje się 12 zabytków architektury i budownictwa ujęte w GEZ, brak zlokalizowanych stanowisk archeologicznych. Zachowane zostały:

- kościół;
- dzwonnica;
- kapliczka;
- plebania;
- cmentarz przykościelny;
- dom;
- karczma;
- dwór oraz budynki gospodarcze w zespole dworskim.

Ryc. 9. Sadów w 1883 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Strzebiń

Obecny Strzebiń jest miejscowością powstałą z kilku osad: Strzebiń, Bagno i Kolonia Strzebińska. Najstarszą z nich jest Strzebiń wzmiankowany w 1571 r. jako Trzebiń. W 1750 r. powstają dwie nowe osady założone przez hrabiego Ludwika von Plückerera, w których osiedlali się ewangelicy. Pierwszą miejscowość nazwano od imienia założyciela, tj. Ludwigstal, obecny Piasek, zaś drugą od imienia jego syna, tj. Erdmannshain, później Kolonia Strzebińska. W 1779 r. Plückerer założył „wędrowną szkołę”. Nauczyciel z Piasku uczył miejscowe dzieci ucząc je w ich domach. W kolejnych latach Plückerer popada w bankructwo, a majątek Strzebiński przejmuje ród Donnersmark ze Świerklańca. Do szkoły w Bagnie uczęszczał na pocz. XIX w. poeta – kowal – Juliusz Ligoń z Prądów. Z końcem XIX w. Strzebiń stanowił osobną gminę, która posiadała swoją pieczęć z wizerunkiem grabi.¹⁰

We wsi znajdują się 4 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ, brak zlokalizowanych stanowisk archeologicznych. Zachowane zostały:

- dawna szkoła;

⁹ Na podstawie: Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014 oraz broszury zamieszczone na tablicy ogłoszeń w kościele w Sadowie.

¹⁰ Na podstawie: Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014

- dom;
- kapliczka;
- cmentarz rzymsko-katolicki.

Ryc. 10. Strzebin w 1883 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Wierzbie

Wierzbie wzmiankowane jest już w XV w. jako Virbe. W XVI w. należy do rodziny Wierbskich, a od 1602 r. do Balcerego Wierbskiego. W 1660 r. majątek był we władaniu Henryka Wierbskiego, który był jednocześnie właścicielem Rusinowic, Droniowic i Kokotka. Najprawdopodobniej właśnie on wybudował murowany, barokowy pałac z kamienia łupanego. XVIII i XIX w. to czas, w którym Wierzbie przechodziło z rąk do rąk. W posiadaniu Wierzbia była rodzina Gerlach, od 1833 r. sędzia Adametz, a później do kapitan Tinow. W 4 ćw. XIX w. właścicielami byli kupcowie Berg i Methner, posiadający w 1863 r. także fabrykę łyżek, fryszerkę i ponad 3 tys. morgów łąk i pól. W 1883 r. dobra w Wierzbii liczyły 626 morgów gruntów z 11 domami i 93 mieszkańcami. Cała wieś liczyła z kolei 145 ha, 26 domów i 156 mieszkańców. W 1922 r. Wierzbie, podobnie jak i cały powiat lubliniecki znalazł się w granicach Polski. Pałac został nabyty przez Skarb Państwa i przeznaczony na dom wypoczynkowy dla pracowników Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Królewskiej Hucie (dzisiejszy Chorzów). Po II wojnie światowej pałac wraz z parkiem został przekazany Państwowemu Szpitalowi Psychiatrycznemu w Lublińcu, który działał do 1981 r. Następnie znajdował się tu dom opieki „Caritas”, obecnie we własności prywatnej.¹¹

We wsi znajdują się 3 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 4 stanowiska archeologiczne. Zachowane zostały:

- dawna szkoła;
- kapliczka;
- pałac.

¹¹ Na podstawie: karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – pałac w Wierzbii

Ryc. 11. Wierzbie w 1883 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gmina Koszęcin posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których znajdują się zapisy odwołujące się do dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego, przedstawiono je w podrozdziale 5.1. Na terenie Gminy Koszęcin nie odnotowuje się parku kulturowego.

Osadnictwo i układy przestrzenne

Gmina Koszęcin wg. podziału na typy sieci osadnictwa wiejskiego wg M. Kiełczewskiej-Zalewskiej należy do typu osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych (sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia – XIX i XX w.). Z kolei wg H. Szulca na terenie gminy znajdują się zarówno wsie nieregularne, jak i regularne – duże ulicówki, duże owalnice, duże ślepe owalnice oraz rzędówki. Na terenie Gminy Koszęcin pierwotnym, głównym typem przestrzennego założenia wiejskiego była ulicówka, natomiast już w XIX w. istniało kilka wielodrożnic, co przedstawiono na rycinach w podrozdziale 5.2.4. Ulicówki charakteryzują się rozmieszczeniem zabudowy w dwa szeregi zwartych zagród po obu stronach drogi. Wyglądem przypominają ulicę w mieście. Domy znajdują się przy drodze, a zabudowania gospodarcze na tyłach. Z kolei wielodrożnica, to wieś o zwartej, ale bezładnej i chaotycznej zabudowie i nieregularnym przebiegu dróg. Odnacza się skomplikowanym podziałem pól. Jest skutkiem wieloletnich ewolucji i zagęszczania się i rozwoju osadnictwa.

Na podstawie obecnych kształtów wsi można rozróżnić ich pierwotne założenia. Poniżej przedstawiono wsie Gminy Koszęcin, do których dopasowano podstawowe typy układów przestrzennych z końcem

XIX w. oraz ich obecne kształty. Ze względu na ograniczoną dostępność materiałów źródłowych, tylko dla części miejscowości w nawiasie podano rok pierwszej wzmianki o miejscowości lub orientacyjne założenie wsi:

Brusiek (XIV w.) – wielodrożnica, ob. wielodrożnica otoczona lasami, z liczną nową zabudową, głównie w południowo-wschodniej części wsi;

Bukowiec – nieliczna zabudowa o nieregularnym kształcie, obecnie wieś z liczną nową zabudową, głównie rozproszoną;

Cieszowa (1305 r.) – wielodrożnica z folwarkiem w części północnej, obecnie wielodrożnica z pozostałościami folwarku, nowe budownictwo w części zachodniej wsi;

Irki - nieliczna zabudowa o nieregularnym kształcie, obecnie bez zmian;

Koszęcin (1275 r.) – wielodrożnica z folwarkiem, pałacem i parkiem, obecnie wielodrożnica z dawnym folwarkiem, pałacem i parkiem, liczna nowa zabudowa głównie w części południowej;

Lipowiec – osada leśna z jednym gospodarstwem, obecnie bez zmian;

Łazy – zabudowa rozproszona, obecnie bez zmian, nieliczna nowa zabudowa;

Nowy Dwór – folwark, obecnie kilka domów w formie rzędówki;

Piłka – wieś podwójna, obecnie zabudowa rozproszona z liczną nową zabudową;

Prądy – ulicówka z niewielkim folwarkiem w części południowo-zachodniej, obecnie ulicówka z nową zabudową w części wschodniej;

Rusinowice (1360 r.) – ulicówka z folwarkiem w części południowej, ob. wielodrożnica z liczną nową zabudową, brak śladów po folwarku;

Rzyce – niewielka ulicówka, obecnie bez zmian;

Sadów (poł. XIII w.) – długa ulicówka z dwoma folwarkami w części południowo-zachodniej i północno-zachodniej, obecnie wielodrożnica z nowymi zabudowaniami od północy, wschodu i zachodu oraz z zachowanym dawnym folwarkiem w południowej części wsi;

Strzebiń (1571 r.) – długa ulicówka, obecnie wielodrożnica z liczną nową zabudową;

Wierzbie (XV w.) – wielodrożnica z folwarkiem, pałacem i parkiem w części zachodniej, obecnie wielodrożnica z dawnym folwarkiem, pałacem i parkiem w części zachodniej oraz nowymi zabudowaniami głównie w południowo-wschodniej części wsi.

Ekspozycja krajobrazu

Zgodnie z definicją NID ekspozycja historyczna to autentyczny, zachowany lub potwierdzony w źródłach informacji niezakłócony widok z punktu, ciągu widokowego lub wzdłuż osi widokowej na obiekt (zespół obiektów), kompozycje zieleni i inne obiekty naturalne. Historyczna ekspozycja może również dotyczyć widoku z obiektu. Przekształcanie historycznej ekspozycji powinno być dokonywane pod warunkiem dostosowania do istniejących walorów estetycznych.

Na terenie Gminy Koszęcin występują historyczne ekspozycje, które wyróżniają się w krajobrazie gminnym. Z kolei sylwety poszczególnych obiektów zabytkowych stanowią wartość dodaną występującą w przestrzeni. Zabytki obserwowane ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego wraz z ich najbliższym otoczeniem dostosowanym pod względem estetycznym i tworzącym czytelną spójną formę krajobrazową uwzględniając przy tym ukształtowanie terenu są ważnym elementem całej miejscowości nadające im charakter miejsca, czasu i przestrzeni.

W Koszęcinie wyróżnić można dominanty przestrzenne ze względu na swoją wysokość, bądź warunki naturalne terenu. Obiekty te widoczne są ze znacznych odległości w krajobrazie Koszęcina i ich

obecność na trwale wpisała się w historię i urbanistykę miejscowości. Należy do nich zaliczyć następujące zabytki:

- kapliczka św. Jana i Pawła na tzw. Słupiskach – znajduje się na wzniesieniu o wysokości 316 m n.p.m., najlepiej widoczna od strony południowo-wschodniej;
- kościół parafialny p.w. św. Trójcy, najlepiej widoczny od strony północno-zachodniej, wieża z cebulastym hełmem i iglicą góruje ponad drzewami;
- kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa; widoczny niemal z każdej części Koszęcina, wieża kościoła znacznie przewyższa wysokością najbliższe drzewa;
- wieża ciśień, 4-kondygnacyjna wieża widoczna jest zarówno z ul. Kolejowej, jak i ul. Piaskowej;
- wieża zegarowa w zespole pałacowym, z niej rozpościera się widok na cały Koszęcin i okolice, najlepiej widoczna z ul. Sobieskiego.

5.2.6. Zabytki nieruchomości

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchomości będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy Koszęcin znajdują się następujące zabytki nieruchomości, które znalazły się w gminnej ewidencji zabytków, będące:

- a) dziełami architektury i budownictwa,
- b) obiektami techniki,
- c) cmentarzami,
- d) parkami.

W Gminie Koszęcin obiekty architektury i budownictwa są reprezentowane najliczniej. Zaliczyć można do nich obiekty użyteczności publicznej, sakralne, rezydencjonalne, budynki mieszkalne, czy budynki gospodarcze, również te znajdujące się w zespołach folwarcznych. Obiekty techniki na terenie gminy utożsamiać można młynem w Koszęcinie, czy z dworcem w Koszęcinie oraz jego najbliższą infrastrukturą wspomagającą jak np. wieża ciśień. W gminnej ewidencji zabytków znajdują się również stare, zabytkowe cmentarze. Odnotowano również zabytkowy park stanowiący przykład zaprojektowanej formy zieleni. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4., a także 5.2.5 oraz 5.6.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

W poniższej tabeli przedstawiono zabytki ruchome znajdujące się na terenie Gminy Koszęcin. Mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz wrażliwość danych, w poniższej tabeli przedstawiono informacje ogólne, chroniąc cenne obiekty, głównie kultu religijnego.

Tabela 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Miejsce przechowywania	Forma ochrony
1	Brusiek	wyposażenie świątyni (3 szt.)	kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela	wpis do rejestru zabytków
2	Brusiek	wyposażenie świątyni (5 szt.)	kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela	wojewódzka ewidencja zabytków
3	Cieszowa	wyposażenie świątyni (19 szt.)	kościół parafialny p.w. św. Marcina	wpis do rejestru zabytków
4	Cieszowa	wyposażenie świątyni (33 szt.)	kościół parafialny p.w. św. Marcina	wojewódzka ewidencja zabytków
5	Cieszowa	stolarka (1 szt.)	spichlerz	wojewódzka ewidencja zabytków
6	Cieszowa	rzeźba (1 szt.)	kapliczka św. Jana Nepomucena	wojewódzka ewidencja zabytków
7	Cieszowa	krzyż (1 szt.)	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	wojewódzka ewidencja zabytków
8	Koszęcin	wyposażenie świątyni (25 szt.)	kościół parafialny p.w. św. Trójcy	wpis do rejestru zabytków
9	Koszęcin	wyposażenie świątyni (41 szt.)	kościół parafialny p.w. św. Trójcy	wojewódzka ewidencja zabytków
10	Koszęcin	kapliczka (1 szt.)	kapliczka przydrożna	wojewódzka ewidencja zabytków
11	Koszęcin	wyposażenie (5 szt.)	kapliczka przydrożna	wojewódzka ewidencja zabytków

12	Koszęcin	wyposażenie świątyni (14 szt.)	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	wpis do rejestru zabytków
13	Koszęcin	wyposażenie świątyni (11 szt.)	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	wojewódzka ewidencja zabytków
14	Koszęcin	wyposażenie (2 szt.)	pałac w zespole pałacowym	wpis do rejestru zabytków
15	Koszęcin	wyposażenie (2 szt.)	pałac w zespole pałacowym	wojewódzka ewidencja zabytków
16	Sadów	wyposażenie świątyni (18 szt.)	kościół p.w. św. Józefa	wpis do rejestru zabytków
17	Sadów	wyposażenie świątyni (43 szt.)	kościół p.w. św. Józefa	wojewódzka ewidencja zabytków

Źródło: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Częstochowie

Fot. 1. Zabytkowe wnętrze kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;
- kurhanami;
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych przyczyniają się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W sytuacji gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

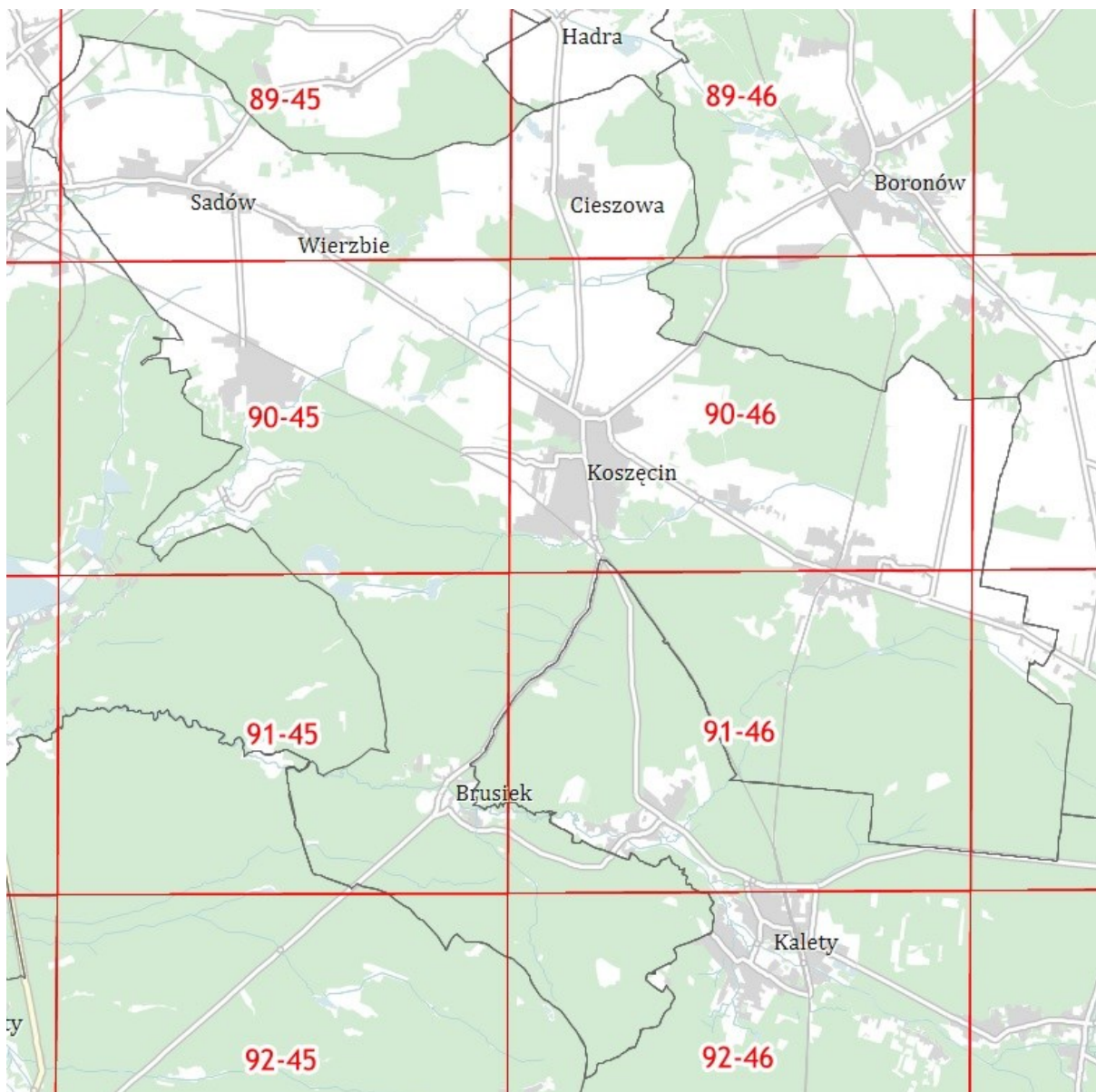
Art. 116. określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomości i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

Gminna ewidencja zabytków archeologicznych Gminy Koszęcin przyjęta została Zarządzeniem Nr 38/2018 przez Wójta Gminy Koszęcin z dnia 15.03.2018 r.

W ewidencji gminnej ujęto 19 stanowisk archeologicznych, w tym 2 zniszczone przez wybiórkę piasku, a 3 nie posiadają ścisłej lokalizacji. Wszystkie nieruchomości zabytki archeologiczne ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 2. Od 2018 r. do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie dodano żadnych nowych stanowisk. W ewidencji stanowisk archeologicznych nie znajduje się żaden zabytek wpisany do rejestru zabytków. Niewielka liczba zlokalizowanych stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Koszęcin wynika z faktu, iż nie wszystkie obszary AZP zostały należycie i wyczerpująco przebadane.

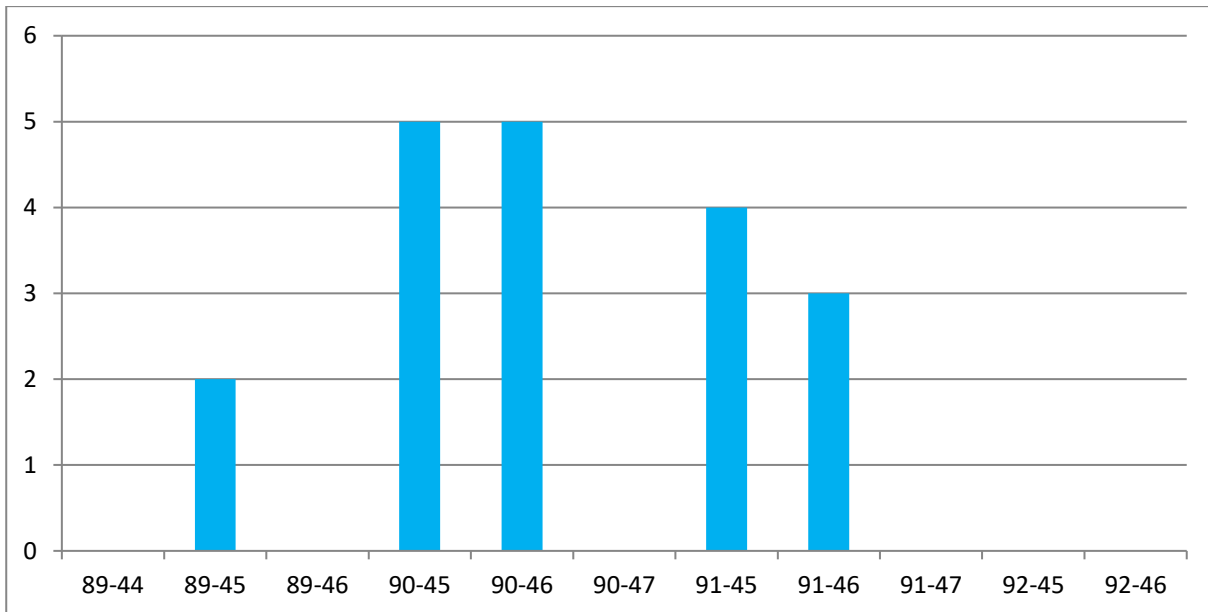
Poniżej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie gminy. Stwierdza się, że 11. obszarów AZP nachodzi na teren Gminy Koszęcin: 89-44, 89-45, 89-46, 90-45, 90-46, 90-47, 91-45, 91-46, 91-47, 92-45, 92-46. Należy zaznaczyć, że tylko na pięciu obszarach zaewidencjonowane zostały stanowiska archeologiczne: 89-45, 90-45, 90-46, 91-45, 91-46. Na pozostałych obszarach AZP stanowiska archeologiczne nie występują, również na obszarze 89-46, na którym znajduje się Cieszowa. Wydaje się, że każdy obszar AZP powinien być powtórnie przebadany.

Ryc. 12. Obszary AZP na terenie Gminy Koszęcin

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

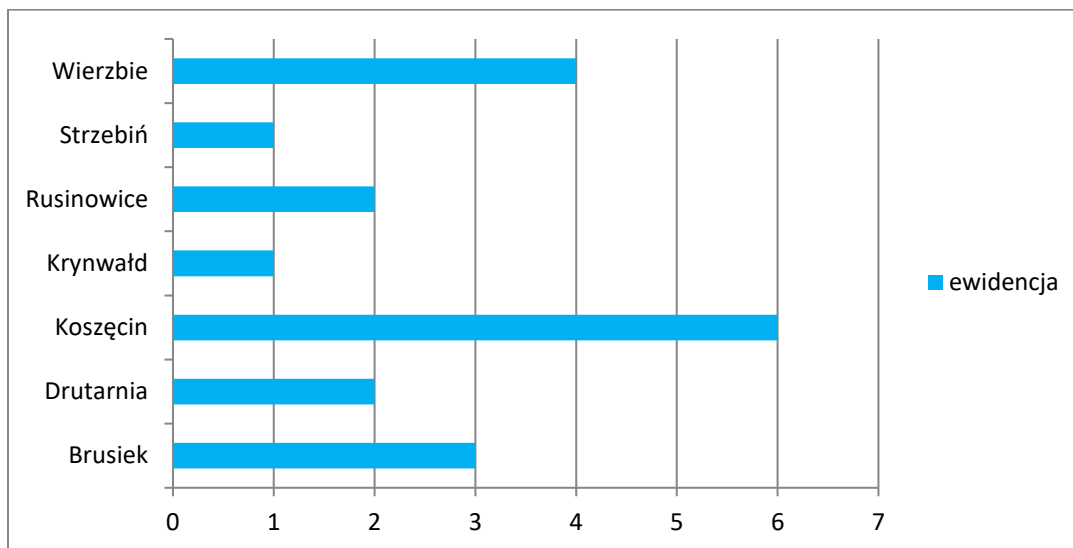
Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano na obszarach 90-45 i 90-46 (łącznie 10) i jest to ponad połowa wszystkich zaewidencjonowanych zabytków archeologicznych z terenu gminy. Obszary te w największym stopniu pokrywają teren gminy. Na nich też znajdują się historyczne miejscowości takie jak: Koszęcin, Rusinowice, czy Strzebiń. Na analizowanych obszarach występują stanowiska z pradziejów, przełomu epoki żelaza i kultury łużyckiej, okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowieczna i średniowieczna oraz z okresu nowożytnego. Żadne ze stanowisk nie charakteryzuje się wysoką wartością poznawczą.

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Na poniższym wykresie wskazano, w których miejscowościach znajdują się stanowiska archeologiczne. Ich największą liczbę odnotowano w Koszęcinie (6). Na terenie gminy znajdują się stanowiska archeologiczne o nieustalonej lokalizacji w miejscowościach: Koszęcin (2) i Krynwałd (1). Ponadto 1 stanowisko w miejscowości Brusiek oraz 1 w Drutarni zostały zniszczone przez wybiórkę piasku. Stanowiska archeologiczne znajdujące się na terenie gminy to osady i ślady osadnictwa przypadające głównie na średniowiecze oraz okres nowożytny. Starsza chronologia występuje znacznie rzadziej, np. okres wpływów rzymskich, przełom epoki żelaza i kultury łużyckiej, czy epoka kamienia. W załączniku nr 2 przedstawiono wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu gminy.

Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Koszęcin, stanowiska archeologiczne są prawnie chronione i w związku z tym ustala się wprowadzenie w promieniu 40 m następujących wymogów:

- zakaz prowadzenia w tych miejscach głębokiej orki, prac wybierzyskowych i niwelacyjnych;

- prace inwestycyjne: melioracja, gazyfikacja oraz wod-kan, energetyczne teletechniczne wyłącznie pod nadzorem archeologicznym. Dla ochrony nieujawnionych stanowisk archeologicznych, przy realizacji tras komunikacyjnych oraz obiektów wymagających głębokich wykopów wymagane jest zapewnienie nadzoru archeologicznego.

W najbliższym czasie nie są przewidywane roboty budowlane, a także prace inwentaryzacyjne przy stanowiskach archeologicznych.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Koszęcin nie odnotowuje się zabytków ruchomych będących w ewidencji bądź rejestrze konserwatorskim. Znajdują się tu jednak miejsca, w których gromadzone są stare eksponaty ważne dla lokalnej społeczności. W Gminie Koszęcin znajdują się następujące placówki z historycznymi zbiorami:

Izba Tradycji Zespołu Pieśni i Tańca Śląsk w Koszęcinie – w izbie zgromadzone są pamiątki związane z działalnością zespołu „Śląsk”, najbardziej znanego obok „Mazowsza” polskiego zespołu folklorystycznego o randze międzynarodowej. „Śląsk” swoją siedzibę w koszęcińskim pałacu ma od 1953 r., a jego założycielami byli Stanisław Hadyna i Elwira Kamińska. W izbie znajdują się stroje ludowe, zarówno te współczesne, jak i historyczne stroje śląskie. Mieszczą się tu również instrumenty muzyczne, nagrody, pamiątki, upominki, wycinki prasowe oraz informacje poświęcone samym twórcom zespołu.

Izba pamięci im. Edwarda Goszyka w Nadleśnictwie Koszęcin – oddana do użytku w 2019 r., znajdują się tu eksponaty związane z postacią Edwarda Goszczyka, leśnika urodzonego w 1924 r., który swoją pracą i zaangażowaniem społecznym wyróżniał się w regionie. W izbie napotkać można przedmioty związane z dawną pracą leśników, np. maszyna do pisania, czy liczydło. Są tu również książki napisane przez Edwarda Goszczyka, mundur, torba, czy historyczne mapy. Zawieszono również tablicę pamiątkową ze zdjęciem i życiorysem Edwarda Goszczyka.

Skansen u Michała w Koszęcinie – prywatny skansen znajdujący się przy ul. Piaskowej 68 w Koszęcinie. Liczy ponad 3 tys. zbiorów i stale jest poszerzany. Najstarsze mają ponad 200 lat. Znajduje się tu zbiór przedmiotów, takich jak: menażki z I wojny światowej, obrazy religijne, szkolne 100-letnie ławki, zabawki, młynki, żelazka, młucki, sprzęt kinowy, rowery i maszyny rolnicze, motory, bryczki, sanie, obrazki religijne. Inne ekspozycje dotyczą dawnych zawodów: kołodziej, kowal, rymarz, kaletnik, krawiec, piekarz, wikliniarz, rolnik, stolarz, czy dawna sala szkolna.

Ośrodek Kultury i Edukacji Regionalnej Jana Myrcika w Koszęcinie – w placówce znajdują się prywatne zbiory. Znajdują się tu manekiny ze strojami ludowymi, stare książki, również napisane w języku łańskim i niemieckim, w tym pruskie książki szkolne, sakralne krzyże i obrazy, ceramika, sztuka Afryki, historyczne meble oraz prywatne pamiątki. W 2008 r. otworzono epitafium dla poległych upamiętniające śmierć ok. 370 mieszkańców Koszęcina.

Fot. 2. Epitafium dla poległych przy Ośrodku Kultury i Edukacji Regionalnej Jana Myrcika w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Również w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 6 ust. 2 przywoływane są zapisy dotyczące pośrednio dziedzictwa materialnego: „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Z terenu Gminy Koszęcin nie odnotowuje się wpisu na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (83 wpisy-stan na sierpień 2023 r.), czy też krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (10 wpisów-stan na sierpień 2023 r.). Niemniej, Zespół Śląsk mający swoją siedzibę w Koszęcinie prezentuje podczas swoich występów po całym kraju, jak i na świecie polskie tańce narodowe. Należy do nich zaliczyć w szczególności: Polonez, Kujawiak, Oberek, Mazur, Krakowiak. Polskie tańce narodowe wpisane zostały na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego 12.10.2015 r. Poniżej krótka charakterystyka.

Polskie tańce narodowe - Historia Polski, dużego i znaczącego kraju w Europie, przez wieki pozbawionego państwowości i wolności, wiernie i dumnie trwającego przy zdobyczach własnej kultury, pozostawia do dzisiaj w umysłach i postawach Polaków wieczny ślad. Bez niezliczonych jej elementów niemożliwe byłoby przetrwanie narodu polskiego. Polskie tańce narodowe stanowiły przez lata jeden z fundamentów pamięci i tożsamości Polaka. Polskie tańce narodowe były chronione przed zapomnieniem i dbano o ich przekazywanie z pokolenia na pokolenie niemal od początków ich powstawania. Tradycja ta żyła na dworach szlacheckich, dworach królewskich, balach w pałacach i zabawach w resursach, w widowiskach operowych, baletach i programach zespołów profesjonalnych. W praktyce zawodowej nauczycieli tańca, baletmistrzów, choreografów i utalentowanych wykonawców. W programach korpusów kadetów, konwiktów szlacheckich, Szkoły Rycerskiej, pensji i innych szkół, w których ich nauczanie było obowiązkowe. Była synonimem polskości. Żyje obecnie w setkach zespołów artystycznych nieprofesjonalnego ruchu artystycznego oraz w funkcjonujących w miastach w domach tańca. Powszechnie przyjmuje się, że polskie tańce narodowe wywodzą się z kultury ludowej, ale w trakcie swego rozwoju historycznego tak się zmieniały, że obecnie niewiele mają wspólnego ze swymi pierwowzorami wiejskimi. Pierwsze informacje o ich istnieniu zawarte w zachowanych nutach, kronikach, pamiętnikach sięgają wieku XVI, choć część badaczy (m.in. Karol Czerniawski, Feliks Starczewski) przypuszczało, że nawet wieku XIV. Skromne zasoby zachowanych materiałów źródłowych nie pozwalają precyzyjnie określić początków historii kształtowania się ich formy muzycznej i ruchowej oraz form pierwowzorowych. Polskie tańce narodowe jako przejaw kultury związane były zawsze z określonymi środowiskami i spełniały określone funkcje. W kształtowaniu ich formy muzycznej i tanecznej ważną rolę odegrały środowiska szlacheckie, magnackie, mieszczańskie, a także scena polska. Powiązane są z dziejami Polski, walkami narodowo-wyzwoleńczymi, treściami patriotycznymi, które przez prawie cały wiek XIX czyniły z nich symbol „polskości” narodu, którego państwa na mapie świata nie było. Epoka romantyzmu w Polsce przyniosła ogólne zainteresowanie folklorem i tradycją obyczajową. Sprawilo ono, że w roku 1828 Kazimierz Brodziński wydał pierwszą rozprawę „O tańcach polskich”, w której pojawia się określenie „polskie tańce narodowe”.¹²

Gmina Koszęcin znajduje się w historycznych granicach Górnego Śląska, jednego z najbardziej rozpoznawalnych regionów w kraju.

¹² <https://niematerialne.nid.pl/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>

Ryc. 13. Etnograficzna mapa Polski

Źródło: www.niezlomni.com

Z terenu gminy nie odnotowuje się produktu regionalnego wpisanego do listy produktów tradycyjnych, który prowadzi Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Niemniej, na terenie Gminy Koszęcin bardzo popularna jest ciapkapusta, która utożsamiana jest na ww. liście z pobliską Gminą Kochanowice. Ciapkapusta podawana jest w koszęcińskich restauracjach.

Zespół „Śląsk”

Droga do dzisiejszej wielkości Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” rozpoczęła się 1 lipca 1953 roku. Stanisław Hadyna wraz z Elwirą Kamińską stworzyli solidne podstawy współczesnego kunsztu artystycznego „Śląska”. Biorąc pod uwagę dzisiejsze bogactwo repertuaru, niezliczone nagrody i około 200 corocznie dawanych koncertów – widać wyraźnie, jak bardzo Zespół pracował nad dążeniem do perfekcji i najwyższej maestrii. Te dwa pojęcia były hasłem przewodnim kilku pokoleń wspaniałych pedagogów i tysięcy młodych ludzi, dla których „Śląsk” był pasją i sposobem na życie. Dzięki nim miano ambasadora polskiej kultury oraz propagatora jej ludowego wymiaru jest w pełni zasłużone. Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” jest zespołem artystycznym o ogromnych możliwościach wykonawczych, występującym nie

tylko na wielkich światowych scenach, lecz także w miejscowościach na co dzień pozbawionych dostępu do wartościowych propozycji kulturalnych. Nadrzędną ideą jego działania jest ukazywanie bogactwa kultury śląskiej na tle spuścizny innych regionów kraju. Ponadstuosobowy skład artystyczny obejmuje chór, balet i orkiestrę. Współpraca z autorytetami w dziedzinie kulturoznawstwa to potencjał, gwarantujący realizację widowisk na najwyższym poziomie. Przyniósł on Zespołowi uznanie na całym świecie, liczne nagrody i dyplomy honorowe. „Śląsk” odwiedził 44 kraje na pięciu kontynentach, dał ponad 8 tysięcy koncertów dla ponad 26 milionów widzów. W repertuarze Zespołu znajduje się kilkanaście różnorodnych form artystycznych – od wielkich widowisk, pokazujących barwną i dynamiczną panoramę folkloru wszystkich regionów kraju, poprzez wielce efektowne koncerty edukacyjne, aż po prezentacje muzyki klasycznej i sakralnej. W swoim dorobku Zespół ma także kilkanaście płyt, w tym 11 wydanych w Złotej Kolekcji „Śląska” – wydawnictwa, będącego doskonałą kolekcją narodowej muzyki i pieśni. Pięć z nich posiada status Złotej, jedna - Platynowej Płyty. Zespół jest prężnie działającą instytucją kultury. W szerokim zakresie i wielopłaszczyznowo aktywnie funkcjonuje w procesach dynamicznych przemian i rozwoju współczesnej kultury, wspierając jej gospodarkę kreatywną. Korzystając z dobrodziejstw nowoczesnego marketingu, Zespół porusza się w sferze tradycji kultury regionalnej i narodowej, dając dowody doskonałej adaptacji do wymogów współczesnego rynku muzycznego. W ramach programowej działalności edukacyjnej doskonalili wiedzę dzieci, młodzieży i nauczycieli o bogactwie artystycznym regionu. Poprzez działania edukacyjne i stwarzanie warunków do żywego kontaktu z regionalnym dorobkiem kulturowym, zajmuje się jego promocją. Działalność edukacyjna Zespołu wciąż rozwija się. W ramach Śląskiego Centrum Edukacji Regionalnej, działającego od 2005 roku - obecnie Działu Edukacji, zrealizowano wiele wartościowych projektów edukacyjnych o zasięgu międzynarodowym. Liczne konferencje, spotkania integracyjne, szkolenia, koncerty edukacyjne, warsztaty wokalne-taneczne dla szkół, wycieczki, Letnia Szkoła Artystyczna (nauka tańców narodowych i ludowych, tańca współczesnego oraz warsztaty wokalne), Śląskie bez Granic - Międzynarodowe Dni Folklorystyczne, Regionalny Przegląd Pieśni im. prof. Adolfa Dygacza „Śląskie Śpiewanie”, Międzynarodowy Konkurs Muzyki i Pieśni im. Stanisława Hadyny - to tylko niektóre aktywności Działu Edukacji. Rozwinęła się również działalność wydawnicza. Systematycznie pod egidą „Śląska” pojawiają się wydawnictwa książkowe, dokumentujące działalność Zespołu oraz książki sławiące bogactwo kultury narodowej i jej ludowe korzenie. Zespół „Śląsk” zyskał możliwość pełnego wykorzystania swojego potencjału merytorycznego i rozwija całą paletę działań edukacyjnych. Wciąż poszerza i doskonalą swoją ofertę programową. 17 maja 2017 roku nastąpiło podpisanie umowy pomiędzy Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego a Zarządem Województwa Śląskiego o współprowadzeniu Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny. Klasa wykonawcza „Śląska” zyskuje uznanie innych narodów, jest także wspólnym spoiwem kraju z Polonią rozszaną po wszystkich zakątkach świata. Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny to jedna z najlepiej rozpoznawanych polskich marek artystycznych.¹³

¹³ <https://zespolslask.pl/pl/historia-zespołu>

Fot. 3. Zespół „Śląsk” podczas występu w 2022 r.

Źródło: www.zespolslask.pl/pl/koncerty-w-2022

Gwara

Do dziś na terenie Gminy Koszęcin funkcjonuje Śląska Gwara Ludowa. Bardzo popularna jest szczególnie wśród starszych mieszkańców, jednak używana jest także wśród młodszej części społeczeństwa. Będąc w Koszęcinie wyczuwalny jest charakterystyczny akcent, który nie występuje w innych częściach kraju. Teren Gminy Koszęcin zaliczany jest do gwar środkowośląskich, na tzw. pograniczu śląsko-małopolskim lub inaczej zaliczany jest do gwar mazurzących okręgu przemysłowo-górniczego. Gwary te używane są w pasie od Wisły pod Grzawą, poprzez Stary Bieruń, Podlesie, Zarzeczce, Piotrowice, Kochłowice, Zaborze, Bobrek, Tarnowskie Góry, Koszęcin.

Ważniejsze cechy tego podregionu to:

- mazurzenie. Ponadto obszar gwar mazurzących okręgu przemysłowego cechuje:
- silne osłabienie walczonego walczenie ł wymawianego po spółgłosce a przed samogłoską tylną: Mys(ł)owice, niekiedy prowadzące do całkowitego zaniku ł, np. po chopsku, na gowie = Mysłowice, po chłopsku, na głowie;
- przejście wygłosowego ch >k: częste w formie jestek, występuje obocznie do jestech = jestem. Ten typ wymowy sięga dalej na północ aż pod Lubliniec i Olesno;
- labializacja o na początku wyrazów (cecha ta także występuje na północy Śląska) i też w środku wyrazu, np. złostać, rłoblota;
- wymowa e pochylonego (zob. samogłoski pochylone) jako y przed ł, l, w formach, typu pił, robił, np. piył, robiył;
- w tej części Śląska panuje wymowa jigła (nie zaś jegła).¹⁴

Imprezy związane z dziedzictwem lokalnym

Święto Chleba - impreza rozrywkową promującą wypiek chleba i tradycje z nim związane w Strzebinie. Podczas imprezy, która stała się już tradycją sama w sobie można korzystać z różnych atrakcji, w tym związanych z dziedzictwem kulturowym, np. wioska kuźników, konkurs na tradycyjny chleb domowego pieca, stoiska z chlebem czy daniami kuchni śląskiej.

Święto „Śląska” – to 3-dniowy piknik w Koszęcinie podczas którego prezentują się różne zespoły. Ostatniego dnia święto kończy występ zespołu „Śląsk”.

¹⁴ <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/>

Festiwal Tradycyjnych Zawodów i Gwary Śląskiej – impreza organizowana w Strzebinie, podczas której zapewniane są różne atrakcje, również te związane z dziedzictwem kulturowym, np. warsztaty rymarskie, szydełkowanie, wyplatanie koszy wiklinowych, czy pokazy kowalstwa.

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie Gminy Koszęcin działają Koła Gospodyń Wiejskich, które poprzez swoją działalność przyczyniają się do propagowania i promocji dziedzictwa niematerialnego gminy. Jednym z ich zadań jest kultywowanie tradycji ludowych. Zgodnie z Krajowym Rejestrem Kół Gospodyń Wiejskich, na terenie Gminy Koszęcin działają:

- Koło Gospodyń Wiejskich w Koszęcinie założone w 1957 r.;
- Koło Gospodyń Wiejskich „Kwitnące Sady” w Sadowie.

Pozostałe organizacje związane z dziedzictwem

Na terenie Gminy Koszęcin występują również stowarzyszenia i organizacje, które w swojej działalności statutowej realizują zadania związane z dziedzictwem kulturowym. Zgodnie z wykazem organizacji pozarządowych prowadzonym przez Urząd Gminy Koszęcin należy do nich zaliczyć:

- Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych w Koszęcinie. Stowarzyszenie zajmuje się od kilkunastu lat działaniami na rzecz lokalnej kultury, historii i tradycji w Koszęcinie. Celem stowarzyszenia jest m.in. podejmowanie działań na rzecz ochrony zabytków i tradycji;
- Stowarzyszenie na rzecz Bruśka. Jednym z celów stowarzyszenia jest współdziałanie z instytucjami państwowymi, samorządowymi i kościelnymi na rzecz opieki nad spuścizną kultury duchowej i materialnej wsi Brusiek - tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, kulturalnego i turystycznego wsi Brusiek;
- Stowarzyszenie Na rzecz Rozwoju Wsi Sądów - Wierzbie "Nasza Przyszłość". Jednym z celów stowarzyszenia jest wspomaganie kultury i ochrona dóbr tradycji, czy podejmowanie inicjatyw na rzecz integracji lokalnej, kulturowej, narodowej, europejskiej, oraz rozwijanie kontaktów i współpracy między społeczeństwami i narodami;
- Stowarzyszenie Odnowy Wsi „Nasz Koszęcin”. Jednym z celów stowarzyszenia jest wspieranie rozwoju społecznego, kulturalnego, oświatowego, sportowego, turystycznego oraz dziedzictwa kulturowego.
- Stowarzyszenie Odnowy Wsi "Razem dla Cieszowej". Jednym z celów stowarzyszenia jest kreowanie i propagowanie wizerunku Polskiej wsi pod względem kulturowym, tradycji ludowych w celu zachowania dziedzictwa kulturowego, czy promowanie walorów regionalnych oraz kreowanie przedsiębiorczości na terenach wiejskich poprzez rozwój agroturystyki;
- Stowarzyszenie Rozwoju Sołectwa Strzebiń. Organizator imprezy "Święto Chleba".

Ponadto na terenie Gminy Koszęcin znajduje się Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia”. Chór "Lutnia" prowadzi swą działalność przy Domu Kultury w Koszęcinie. Początki jego działalności sięgają 1919 roku, kiedy to z inspiracji lokalnych patriotów Stefania i Kazimierza Burzyńskich powstało Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe im, Św. Jacka, a przy nim sekcja śpiewu "Lutnia". Z małymi przerwami m.in. w czasie okupacji chór śpiewa do dziś. Uczestniczy w licznych przeglądach, konkursach, festiwalach. Śpiewa dla lokalnej społeczności w Domu Kultury z okazji rocznic i świąt państwowych, oraz w

kościółach uświetniając msze święte i dając koncerty pieśni religijnych m.in: Maryjnych, kolędowych i pasyjnych.¹⁵

Kuchnia i produkty lokalne

Ciাপkapusta znana była już w XIX w. To danie na które składa się gotowane ziemniaki oraz gotowana biała i kiszona kapusta, czasem również podsmażony boczek. Była i jest nadal popularna ze względu na szybki sposób przygotowania, czy łatwy dostęp do produktów, jest zarazem sycąca i smaczna. Było to istotne ze względu na całodzienne, fizyczne prace polowe. To danie podawane nieodświeżnie, bardzo popularne w okolicach Lublińca. Często podawane jako dodatek do pieczonych/gotowanych żeberek.¹⁶

Fot. 4. Ciapakapusta – danie lokalne

Źródło: www.gov.pl/web/rolnictwo/ciapakapusta

Z innych lokalnych produktów o dużej popularności należy wyróżnić kołocz śląski, czy liczne miody z okolicznych pasiek. Ponadto w Koszęcinie, przy pałacu znajduje się Browar Śląsk Koszęcin, w którym serwowane jest koszęcińskie piwo kraftowe. Warzenie piwa jest kontynuacją historycznych tradycji, bowiem jak podają źródła z 1865 r. książę z rodziny Hohenlohe-Ingelfingen warzył swoje pierwsze koszęcińskie piwo. Etykiety i nazwy nawiązują do dziedzictwa kulturowego Koszęcina, np. Klara, Stara Baszta, Pańskie.

Fot. 5. Przykład nawiązania produktu lokalnego do koszęcińskiego zabytku

Źródło: fotografia własna

¹⁵ <https://chortownia.org/>

¹⁶ Na podstawie: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ciapakapusta>

Postacie historyczne – zasłużeni dla ziemi koszęcińskiej¹⁷

Walenty Rozdzieński (ok. 1560 – 1622) – patron Gminy Koszęcin;

Juliusz Ligoń (1823 -1889) – kowal, poeta z Prądów;

Stefania Burzyńska (1889 – 1973) i Kazimierz Burzyński (1880 – 1940) – społecznicy, aptekarze;

Zygmunt Izdebski (1910 - 1972) – lekarz, kapitan WP, społecznik, miłośnik teatru;

prof. Jerzy Pietrucha (1931 – 1996) – naukowiec, autor wielu prac naukowych i podręczników akademickich;

Józef Ulfik (1892 – 1982) – społecznik, kronikarz;

ks. prałat Tadeusz Fryc (1932 – 2022) – honorowy obywatel Koszęcina, proboszcz parafii NSPJ w Koszęcinie w latach 1968 – 2006;

Ród Kochcickich – od XIV w. do poł. XVII w. związani z Koszęcinem;

Ród Hohenlohe-Ingelfingen – od 1819 r. do 1945 r. związani z Koszęcinem.

Legendy¹⁸

Z Gminą Koszęcin związanych jest kilkanaście legend, których nie sposób opisać w niniejszym opracowaniu. Na ich temat powstało wiele książek i opracowań. Poniżej wymieniono nazwy legend związanych z ziemią koszęcińską:

- legenda o kościele Trójcy św. w Koszęcinie;
- legenda o Białej Damie;
- legenda o skrzyni pełnej złota;
- Słupiska;
- czy św. Jacek był w Koszęcinie?
- czy duch Koszęcina straszy?
- Królowa Marysieńka w Koszęcinie;
- Rabsik Sobczyk;
- Niewidzialna procesja;
- Utopce;
- Ta góra jest mi Lubsza;
- Król Łokietek i Kurzoki.

Zwyczaje i tradycje

26 czerwca przypada Święto Patronów Koszęcina, którymi są św. Jan i Paweł. Z tej okazji co roku w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszęcinie odprawiana jest Msza Święta w intencji mieszkańców Koszęcina. Kolejnym etapem jest procesja z obrazem Świętych Patronów do kapliczki na Słupiska. Miejsce to nie jest przypadkowe, ponieważ jest to najwyższe wzniesienie w miejscowości. Mieszkańcy Koszęcina czczą to święto od zawsze. Po modlitwie przy kapliczce organizowane jest wspólne biesiadowanie.

¹⁷ Na podstawie: Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014

¹⁸ Na podstawie: Legendy koszęcińskie, J. Myrcik, 1997, Tarnowskie Góry

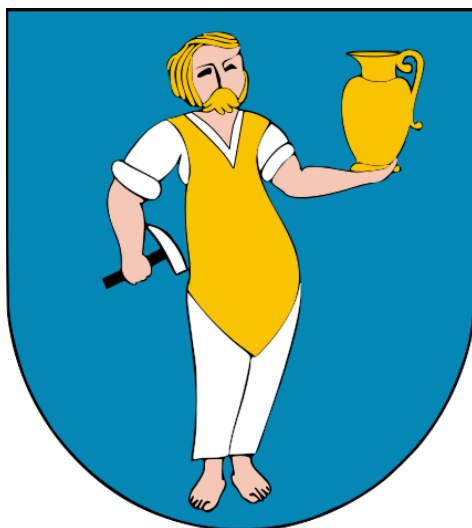

Herb

Herby gmin w sposób pośredni nawiązują do dziedzictwa niematerialnego, ukształtowanego historycznie, na terytorium danej gminy. Od 8 marca 1990 r. gminy uzyskały możliwość powołania herbów na mocy ustawy o samorządzie terytorialnym. Są cennym dziedzictwem kulturowym, ukazują zasób dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, który należy identyfikować z daną jednostką terytorialną. Herb powinien się wyróżniać i być łatwo rozpoznawalny. Ukazanie dziedzictwa kulturowego w herbie Jan Pruszyński definiuje następująco: „to zasób rzeczy nieruchomości i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”. Ponadto herby powinny spełniać szereg określonych kryteriów. Zasady tworzenia herbów, flag, sztandarów i pieczęci jednostek samorządu terytorialnego w Polsce określa Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Herb Koszęcina uzyskał pozytywną opinię Komisji Heraldycznej i przyjęty został Uchwałą Nr 344/XXXVI/2009 Rady Gminy w Koszęcinie z dnia 18 marca 2009 r. – załącznik nr 1. Herbem Koszęcina jest: w polu błękitnym tarczy późnogotyckiej, wizerunek brodatego, bosego mężczyzny (kuźnika) odzianego w koszulę i spodnie barwy srebrnej oraz fartuch kuźniczy w barwie złotej, trzymającego w prawej ręce młotek metalurgiczny, a na wyciągniętej lewej ręce złoty dzban. Postać przedstawiona na herbie nawiązuje do osoby Walentego Roździeńskiego, hutnika żyjącego w XVI i XVII, który był związany z okolicami Koszęcina. Gmina posiada silne tradycje hutnicze, głównie za sprawą Bruśka, z którego wywodził się ojciec Walentego – Jakub Brusiek. Kolorystyka herbu jest typowa dla obszaru Śląska - barwa niebieska i żółta.

Wcześniejszy herb gminy przedstawiał wizerunek piłki do cięcia drewna na niebieskim tle, który odwoływał się do pieczęci Koszęcina przystawionej w dokumencie z 1723 r. Nie uzyskał on jednak akceptacji Komisji Heraldycznej. Kolejną propozycją był srebrny zamek z kluczem wiolinowym złotym w bramie obok kosy ostrzem w dół i prawo oraz złotego kłosa. Również ten projekt nie uzyskał pozytywnej opinii ww. Komisji.

Ryc. 14. Herb Koszęcina

Źródło: www.koszecin.pl

Flaga

Flaga Gminy Koszęcin posiada proporcje 5:8 i ma formę chorągwi o płacie barwy błękitnej, na którym w symetrycznym środku umieszczone zostało godło Gminy. Flaga przyjęta została Uchwałą Nr 344/XXXVI/2009 Rady Gminy w Koszęcinie z dnia 18 marca 2009 r. – załącznik nr 2.

Pieczęć

Pieczęć Gminy Koszęcin jest okrągła o średnicy 36 mm i zawiera w swoim symetrycznym środku godło Gminy wraz z rozmieszczonym wokół niego w otoku napisem majuskulnym: GMINA KOSZĘCIN. Pieczęć przyjęta została Uchwałą Nr 344/XXXVI/2009 Rady Gminy w Koszęcinie z dnia 18 marca 2009 r. – załącznik nr 4.

Pozostałe herby miejscowości

Poza Koszęcinem, siedem miejscowości gminnych posiada swoje osobne herby: Brusiek, Cieszowa, Piłka, Rusinowice, Sadów, Strzebiń i Wierzbie. Każda grafika nawiązuje do historii danej miejscowości, ważnych historycznie miejsc, zwyczajów, czy prac. Poniżej zamieszczono zbiorczą rycinę wszystkich herbów.

Brusiek

Cieszowa

Piłka

Rusinowice

Sadów

Strzebiń

Wierzbie

Ryc. 15. Pozostałe herby miejscowości

Źródło: Echo Gminy Koszęcin

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że dziedzictwo niematerialne gminy jest bardzo bogate i różnorodne. Powyżej wymienione elementy niematerialne należy zachować i pielęgnować.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Koszęcin nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznania za pomnik historii;
- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach prowadzone są trzy rejestry zabytków:

Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).

Rejestr zabytków ruchomych (księga B).

Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Na terenie Gminy Koszęcin znajduje się 17 pozycji wpisanych do rejestru zabytków z terenu 5 miejscowości: Brusiek – 1, Cieszowa – 3, Koszęcin – 10, Sadów – 2, Wierzbie - 1. Obiekty te datowane są głównie na XVII, XVIII i XIX w. Najstarszym obiektem rejestrowym jest kościół w Sadowie z XIV w., zaś najmłodszym – kościół NSPJ w Koszęcinie z pocz. XX w.

Tabela 4. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Lokalizacja	Nr ewid. działki	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
1	Brusiek	kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela	ul. Kościelna	38	2 poł. XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/69/76 z dn. 10.02.1978 r.
2	Cieszowa	rządcówka w zespole folwarcznym	ul. Kasztanowa 29	4/20	poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/383/60 z dn. 12.03.1960 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/73
3	Cieszowa	czworak w zespole folwarcznym	ul. Kasztanowa 29	4/20	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/383/60 z dn. 12.03.1960 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/73
4	Cieszowa	kościół parafialny p.w. św. Marcina	ul. Kościelna	108/59	1751 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/72/76 z dn. 10.03.1978 r.
5	Koszęcin	stajnie, ob. budynek nieużytkowany	ul. Ligonia 11c	2652/705	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 12.03.1960 r.
6	Koszęcin	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Powstańców Śląskich 15	1592/661, 2153/658	1907-1908 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/577/98 z dn. 04.06.1998 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/650/2020

7	Koszęcin	plebania	ul. Powstańców Śląskich 15a	2153/658	1898-1899 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/577/98 z dn. 04.06.1998 r
8	Koszęcin	budynek zarządu dóbr pałacowych, ob. budynek nadleśnictwa w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 1	1381/701	1810 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 12.03.1960 r.
9	Koszęcin	kościół parafialny p.w. św. Trójcy	ul. św. Trójcy 3	328/55, 329/55	1724 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr R/481/56 z dn. 02.11.1956 r. oraz A/80 z dn. 17.03.1978 r.
10	Koszęcin	pałac w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 3	2314/680	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
11	Koszęcin	kaplica, ob. kameralna sala koncertowa w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 3	2314/680	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
12	Koszęcin	wieża zegarowa w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 3	2314/680	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
13	Koszęcin	park przy zespole pałacowym	ul. Zamkowa	75, 76, 78/41, 79, 81/2, 81/3, 1035/59, 2310/685, 1652/687, 2314/680	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr R.168 z dn. 29 kwietnia 1949 r. oraz A/81 z dn. 12.03.1960 r.
14	Koszęcin	zespół pałacowo-parkowy	ul. Zamkowa, ul. Sobieskiego	w granicach zespołu	pocz. XIX w.- pocz. XX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
15	Sadów	kościół p.w. św. Józefa	ul. Powstańców Śląskich 95	597/15	XIV w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr R/493/56 z dn. 02.11.1956 r. oraz 94/76/A z dn. 10.03.1978 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/1111/23
16	Sadów	dzwonnica przykościelna	ul. Powstańców Śląskich 95	dz. 597/15	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr R/493/56 z dn. 02.11.1956 r. oraz 94/76/A z dn. 10.03.1978 r.

						Aktualny nr rejestru zabytków – A/1111/23
17	Wierzbie	pałac	ul. Zamkowa 16 (d.2)	199	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/412/60 z dn. 15.02.1960 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/97

Źródło: Rejestr zabytków, GEZ

W poniższej tabeli przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych, w tym najważniejsze zalecenia dla obiektów reprezentujących stan poniżej bardzo dobrego. Z zestawienia wynika, że stan poszczególnych obiektów jest zróżnicowany. Niewątpliwie w najgorszym stanie jest budynek dawnej rządówki w Cieszowej. Racjonalność ratowania obiektu komplikuje fakt, iż do budynku przedostaje się woda gruntowa, która podtapia od środka mury obiektu. W związku z powyższym opracowanie specjalistycznej ekspertyzy pozwoli na wskazanie metody ratowania obiektu i ich koszt. Podobna sytuacja dotyczy czworaku obok. Pozostałe zabytki wpisane do rejestru są w dobrym, bądź bardzo dobrym stanie, jedynie stajnie w Koszęcinie oceniono na stan dostateczny. Zdecydowana większość obiektów znajdująca się na terenie zespołu pałacowo-parkowego reprezentuje stan bardzo dobry. Wszystkie zabytkowe kościoły również są w stanie bardzo dobrym.

Tabela 5. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Stan zachowania	Najważniejsze zalecenia	MPZP
1	Brusiek	kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela	bardzo dobry		tak
2	Cieszowa	rządówka w zespole folwarcznym	bardzo zły	Wykonanie robót budowlanych mających ratować obiekt.	tak
3	Cieszowa	czworak w zespole folwarcznym	zły	Zalecane wykonanie ekspertyzy specjalistycznej oceniającej racjonalność ratowania obiektu.	tak
4	Cieszowa	kościół parafialny p.w. św. Marcina	bardzo dobry		tak
5	Koszęcin	stajnie, ob. budynek nieużytkowany	dostateczny	Zalecane przeprowadzenie prac tynkarskich elewacji budynku zgodnie ze wzorcami historycznymi, osuszenie i odgrzybienie budynku.	tak
6	Koszęcin	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	bardzo dobry		tak
7	Koszęcin	plebania	dobry	Zalecane oczyszczenie cegieł i dachówki.	tak
8	Koszęcin	budynek zarządu dóbr pałacowych, ob. budynek nadleśnictwa w zespole pałacowym	bardzo dobry		tak
9	Koszęcin	kościół parafialny p.w. św. Trójcy	bardzo dobry		tak
10	Koszęcin	pałac w zespole pałacowym	bardzo dobry		tak
11	Koszęcin	kaplica, ob. kameralna sala	bardzo dobry		tak

		koncertowa w zespole pałacowym			
12	Koszęcin	wieża zegarowa w zespole pałacowym	bardzo dobry		tak
13	Koszęcin	park przy zespole pałacowym	bardzo dobry		tak
14	Koszęcin	zespół pałacowo-parkowo-folwarczny	bardzo dobry		tak
15	Sadów	kościół p.w. św. Józefa	dobry		tak
16	Sadów	dzwonnica przykościelna	dobry	Zalecane oczyszczenie gontu.	tak
17	Wierzbie	pałac	bardzo dobry		tak

Źródło: opracowanie własne

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się przepisy odwołujące się do ochrony zabytków rejestrowych: art. 118. ust. 1.: Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.

Ponadto w ww. ustawie określono, iż w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Z przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej w 2023 r. wynika, że znak ten jest umieszczony tylko na niektórych obiektach, tj.:

- kościół w Brušku;
- budynek nadleśnictwa w Koszęcinie;
- pałac w Koszęcinie (wewnątrz obiektu).

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.¹⁹

¹⁹<http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

Ryc. 16. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt Gminy Koszęcin prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Koszęcin w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3)²⁰ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków architektury i budownictwa Gminy Koszęcin została zaktualizowana, nowe karty adresowe opracowane zostały w czerwcu 2023 r.

W ewidencji gminnej ujęto ostatecznie 108 zabytków, dla których opracowano karty adresowe GEZ. Znajdują się w niej zarówno obiekty wpisane do rejestru zabytków, jak i ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także inne obiekty prezentujące wartość zabytkową. Gmina Koszęcin posiadała do tej pory gminną ewidencję zabytków architektury i budownictwa z 2017 r., która została uzgodniona z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i liczyła 109 kart adresowych. Ewidencja ta została przyjęta Zarządzeniem Wójta Gminy Koszęcin nr 38/2018 z dnia 15.03.2018 r. (załącznik do Zarządzenia) Z dniem 4 października 2019 r. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniono rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej

²⁰Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951)

gminnej ewidencji zabytku. Biorąc pod uwagę powyższe oraz czas jaki minął od ostatniej wizji terenowej (2017 r.) gminna ewidencja zabytków Gminy Koszęcin została zaktualizowana i dostosowana do obecnych wymogów prawnych. Stanowi ona podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Koszęcin. Wszystkie nieruchomości zabytki ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 1.

Najważniejsze zmiany jakie zaszły od opracowania ostatniej wersji ewidencji:

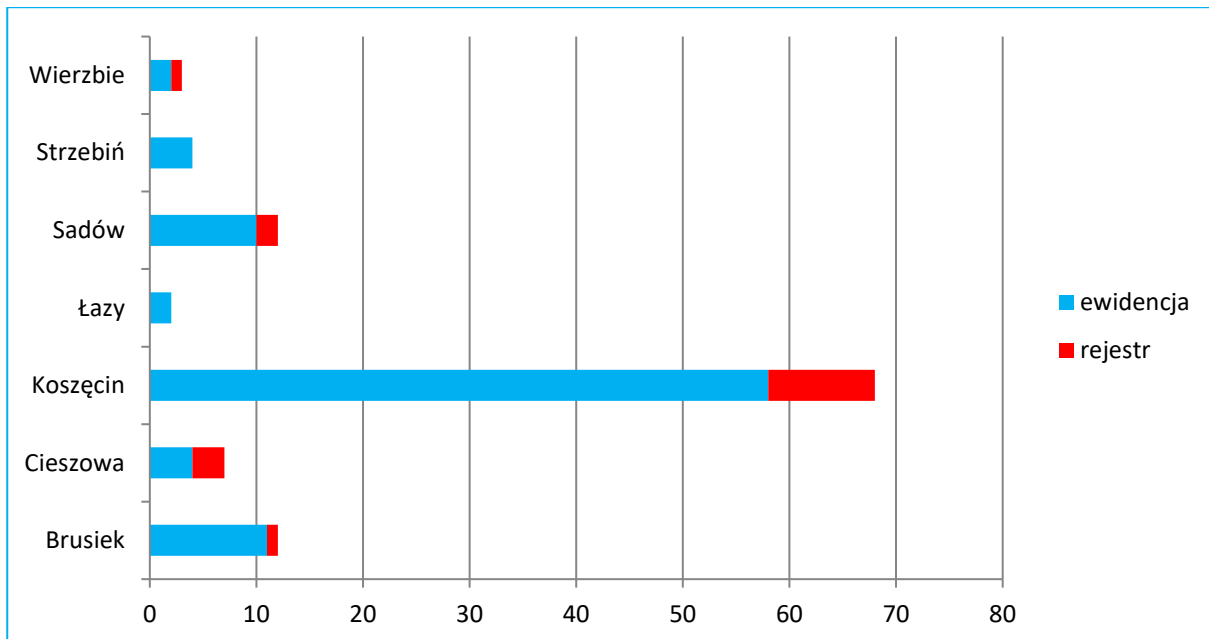
1. Dla wszystkich zabytków opracowano nowe karty GEZ;
2. Dodano nową kartę adresową zespół pałacowo-parkowo-folwarczny w Koszęcinie;
3. Usunięto kartę adresową dla obiektu: wozownia – ob. garaż w zespole pałacowym w Koszęcinie, ul. Zamkowa 3. Jest to obiekt nowopowstały, odtworzony, pierwotny budynek wozowni został wyburzony.
4. Kościół w Brusku - przeprowadzono prace przy sygnaturce i gonicie;
5. Rządówka w Cieszowej – stan obiektu znacznie się pogorszył;
6. Willa w zespole pałacowym w Koszęcinie – stan obiektu uległ pogorszeniu;
7. Dom, ul. Dąbrówki 17, Koszęcin – przeprowadzono całościowe prace przy elewacji obiektu;
8. Dom, ul. Kolejowa 4, Koszęcin – obiekt przeszedł generalny remont nie zachowując historycznych detali wskutek czego został częściowo przekształcony;
9. Dom zarządcy folwarku, ul. Ligonja 11d, Koszęcin - przeprowadzono całościowe prace przy elewacji obiektu, dodano opaski okienne i drzwiowe;
10. Restauracja, ul. Lubliniecka 4, Koszęcin – w części parterowej obiektu zmienił się rodzaj świadczonych usług;
11. Kapliczka św. Floriana, ul. Lubliniecka, Koszęcin - kapliczka została całościowo wyremontowana;
12. Plebania, ul. Powstańców Śląskich 15a, Koszęcin - wymieniono stolarkę okienną z drewnianej na pcv;
13. Nadleśnictwo, ul. Sobieskiego 1 - odmalowane elewację obiektu;
14. Kaplica św. Wawrzyńca, ul. Sobieskiego/ul. Wawrzyńca, Koszęcin - tynki kapliczki zostały wyremontowane;
15. Studnia przykościelna, ul. św. Trójcy 3, Koszęcin - obiekt przeszedł generalną renowację;
16. Kostnica przykościelna, ul. św. Trójcy 3, Koszęcin - obiekt przeszedł generalną renowację;
17. Kapliczka Matki Boskiej Siewnej, ul. Wąska, Koszęcin - kapliczka przeszła renowację;
18. Oficyna gospodarcza w zespole pałacowym, ul. Zamkowa 1, Koszęcin - na fundamentach wcześniejszej oficyny wybudowano nowo budynek;
19. Czworak, ul. Zamkowa 2, Koszęcin - obiekt przeszedł generalną renowację;
20. Kościół w Sadowie - w 2023 r. we wnętrzu kościoła prowadzone prace renowacyjne i konserwacyjne;
21. Kapliczka św. Jana Nepomucena, ul. Powstańców Śląskich 95, Sadow - kapliczka przeszła generalną renowację;
22. Oficyna, ul. Powstańców Śląskich 103, Sadow - ganek został całościowo zabudowany przez co charakter budynku został częściowo zatarty.

Biorąc pod uwagę powyższe wiadomości należy stwierdzić, iż część obiektów zabytkowych w wyniku działań renowacyjnych i konserwacyjnych ulegał poprawie, szczególnie dotyczy to koszęcińskich kapliczek. Odnotowano nieliczne przypadki działań remontowych, które doprowadziły do zatarcia pierwotnego charakteru budynków. W ramach aktualizacji gminnej ewidencji zabytków nie dodano,

ani nie usunięto żadnego zabytku, niemniej przez ostatnich 6 lat zaszły znaczące zmiany przy obiektach będących w GEZ. W związku z powyższym przeprowadzenie aktualizacji GEZ było słuszne.

Na poniższym wykresie przedstawiono zabytki z gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości. Wynika z niego, że zdecydowanie najwięcej znajduje się ich w Koszęcinie – 68, w tym zespół pałacowo-parkowo-folwarczny. Liczba ta nie może dziwić z racji faktu, iż Koszęcin jest największą miejscowością na terenie gminy, a zarazem znajduje się tu zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem. Powyżej 10 zabytków odnotowano w Sadowie – 12 i Bruśku – 12. Liczba 108 zabytków ujętych w GEZ na terenie 7 jednostek osadniczych świadczy o zachowanym dziedzictwie materialnym na terenie gminy. Obiekty będące w GEZ charakteryzują się wartością historyczną ze względu na fakt, iż są to zazwyczaj obiekty historyczne lub upamiętniające, a także posiadają wartość artystyczną ze względu na liczne detale architektoniczne, co świadczy o ich wyjątkowości na tle pozostałego budownictwa wiejskiego gminy. Większość obiektów znajdująca się w GEZ (bez rejestru zabytków) powstała w XIX w. bądź na przełomie XIX i XX w. Najstarszym zabytkiem ewidencyjnym, który nie jest wpisany do rejestru zabytków jest cmentarz przykościelny w Cieczowej z XVII w. Warto również wskazać, że cmentarz przykościelny w Bruśku datuje się na 2 poł. XVII w., a cmentarz żydowski w Cieczowej na XVIII w.

Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Obiekty należące do własności Gminy Koszęcin

Struktura własnościowa obiektów zabytkowych ujętych w GEZ jest niejednokrotnie złożona. Gmina Koszęcin jest właścicielem następujących obiektów:

1. Rządówka w zespole folwarcznym, Cieczowa, ul. Kasztanowa 9;
2. Czworak w zespole folwarcznym, Cieczowa, ul. Kasztanowa 9;
3. Cmentarz ewangelicki w zespole pałacowym, Koszęcin, ul. ks. Gąski;
4. Budowla parkowa – wieża widokowa w zespole pałacowym, Koszęcin, ul. ks. Gąski;
5. Kapliczka św. Floriana, Koszęcin, ul. Lubliniecka ;
6. Dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy, Koszęcin, ul. Powstańców Śląskich 2;

7. Budynek mieszkalno-usługowy, ob. Urząd Gminy, Zespół Placówek Oświatowych, Koszęcin, ul. Powstańców Śląskich 9;
8. Urząd Gminy, Koszęcin, ul. Powstańców Śląskich 10;
9. Kaplica św. Jana Nepomucena, Koszęcin, ul. Sobieskiego/ul. Szkolna
10. Szkoła mniejszości niemieckiej, ob. przedszkole pod dębem, Koszęcin, ul. Szkolna 4;
11. Park przy zespole pałacowym, Koszęcin, ul. Zamkowa (część działek);
12. Kapliczka p.w. Matki Bożej Różańcowej, Łazy, ul. Kołtąja/ul. św. Jana Chrzyciela;
13. Cmentarz rzymsko-katolicki parafialny, Strzebiń, ul. Spokojna (częściowo);
14. Szkoła, ob. dom, Wierzbie, ul. Cieszowska 27.

Dla ww. obiektów prowadzone są sukcesywne prace remontowe, czego efektem jest m.in. wyremontowana kapliczka św. Floriana przy ul. Lublinieckiej w Koszęcinie. Bieżące prace pielęgnacyjne odbywają się na cmentarzu ewangelickim oraz w parku pałacowym.

Wojewódzka ewidencja zabytków

Wśród obiektów, które znalazły się w GEZ znajdują się zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Część z nich została wpisana do rejestru zabytków. Poniżej przedstawiono obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, które nie zostały wpisane do rejestru zabytków. Część obiektów znajdująca się w wojewódzkiej ewidencji zabytków znajduje się na terenie objętym wpisem do rejestru zabytków.

Tabela 6. Zabytki ujęte w GEZ z wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres (lokalizacja)	Uwagi
1	Brusiek	stodółka	naprzeciwko kościoła, przy drodze nr 789	wojewódzka ewidencja zabytków
2	Brusiek	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	ul. Kościelna	wojewódzka ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
3	Cieszowa	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	ul. Kościelna	wojewódzka ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
4	Cieszowa	cmentarz wyznania Mojżeszowego	w polach, na południe od ul. Łazowskiej	wojewódzka ewidencja zabytków
5	Koszęcin	willa w zespole pałacowym	ul. Dąbrówki 3c (d.6a)	wojewódzka ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
6	Koszęcin	brama wjazdowa do parku w zespole pałacowym	ul. Dąbrówki/ul. Sobieskiego	wojewódzka ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
7	Koszęcin	dworzec PKP	ul. Kolejowa 2	wojewódzka ewidencja zabytków
8	Koszęcin	wieża ciśnień	między nasypem kolejowym, a ul. Piaskową	wojewódzka ewidencja zabytków
9	Koszęcin	dom	ul. Kolejowa 4	wojewódzka ewidencja zabytków
10	Koszęcin	dom	ul. Kolejowa 5	wojewódzka ewidencja zabytków
11	Koszęcin	cmentarz ewangelicki w zespole pałacowym	ul. ks. Gąski	wojewódzka ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres (lokalizacja)	Uwagi
12	Koszęcin	budowla parkowa – wieża widokowa w zespole pałacowym	ul. ks. Gąski	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
13	Koszęcin	dom w zespole pałacowym	ul. Powstańców Śląskich 3	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
14	Koszęcin	oficyna II, ob. dom w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 2	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
15	Koszęcin	czworak, ob. dom w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 4	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
16	Koszęcin	czworak, ob. dom w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 6	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
17	Koszęcin	cmentarz rzymsko- katolicki przykościelny	ul. św. Trójcy 3	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
18	Koszęcin	oficyna gospodarcza, ob. kręgielnia w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 1	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
19	Koszęcin	czworak, ob. restauracja w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 2	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
20	Koszęcin	ujeżdźalnia-sala baletowa, ob. pawilon im. E. Kamińskiej w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 5	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków
21	Sadów	cmentarz rzymsko- katolicki przykościelny	ul. Powstańców Śląskich 95	województwo ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestrów zabytków

Źródło: opracowanie własne, GEZ

Obiekty sakralne

Na terenie Gminy Koszęcin znajduje się 5 kościołów, w tym 4 parafialne i 1 filialny. Ponadto dawnym obiektem sakralnym, który został przedstawiony w poniższej charakterystyce jest kościół pałacowy, który obecnie jest już użytkowany liturgicznie. Filiał w Brušku znajduje się pod opieką parafii p.w. Matki Boskiej Fatimskiej w Drutarni. Obiekty te zostały opisane szerzej w podrozdziale dotyczącym zabytków o największym znaczeniu, ponieważ wszystkie zostały wpisane do rejestru zabytków. Zabytkowe kościoły z terenu Gminy Koszęcin to zarówno świątynie drewniane, jak i murowane. Wybudowane zostały na przestrzeni różnych wieków. Najstarszym z nich jest kościół w Sadowie. Jednocześnie jest to jeden z najstarszych kościołów na Śląsku. Stan wszystkich budynków wskazanych w poniższej tabeli należy ocenić jako bardzo dobry. Jedynie kościół w Sadowie wymaga niewielkich prac remontowych i konserwatorskich. Część z nich już teraz jest realizowana. We wszystkich charakteryzowanych kościołach znajduje się zabytkowe wyposażenie (oprócz kaplicy pałacowej w Koszęcinie).

Tabela 7. Zabytkowe obiekty sakralne

Lp.	Miejscowość	Kościół	Czas powstania	Styl	Materiał	Stan zachowania	Wpis do rejestru
1	Brusiek	kościół filialny p.w. św. Jana Chrzyciela	2 poł. XVII w.	konstrukcja zrębowa	drewno	bardzo dobry	tak
2	Cieszowa	kościół parafialny p.w. św. Marcina	1751 r.	konstrukcja zrębowa	drewno	bardzo dobry	tak
3	Koszęcin	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	1907-1908 r.	nieokreślony	cegła czerwona	bardzo dobry	tak
4	Koszęcin	kościół parafialny p.w. św. Trójcy	1724 r.	konstrukcja zrębowa	drewno	bardzo dobry	tak
5	Koszęcin	kaplica, ob. kameralna sala koncertowa w zespole pałacowym	XVII w.	gotyk	otynkowana	bardzo dobry	tak
6	Sadów	kościół p.w. św. Józefa	XIV w.	gotyk (prezbiterium i nawa)	otynkowany	dobry	tak

Źródło: opracowanie własne

Cmentarze

W gminnej ewidencji zabytków znalazło się 7 zabytkowych cmentarzy, które znajdują się w 5. miejscowościach. W Koszęcinie i Cieszowej występują po 2. cmentarze. Najstarszy jest cmentarz przykościelny w Cieszowej oraz cmentarz przykościelny w Bruśku, datowane są na XVII w. Ogólny stan cmentarzy należy ocenić jako dobry/bardzo dobry, przy czym historyczne cmentarze w Koszęcinie i Cieszowej wymagają zwiększonej uwagi ze względu na fakt, iż przodkowie pochowanych na nich osób zamieszkują pobliskie tereny w marginalnym stopniu. Aż 5. na 7. cmentarzy objętych jest ochroną ustawową, przy czym jedynie cmentarz w m. Strzebiń nie znajduje się wojewódzkiej ewidencji zabytków. Wszystkie wymienione poniżej nekropolie zajmują podobny obszar i nie są duże. Największy jest cmentarz przykościelny w Koszęcinie o powierzchni ok. 0,6 ha. Pod względem przynależności religijnej odnotowano 5 cmentarzy rzymsko-katolickich, 1 ewangelicki oraz 1 wyznania mojżeszowego. Najstarsza macewa z tego cmentarza pochodzi z 1780 r. Napisy na tablicach nagrobkowych w języku hebrajskim oraz niemieckim. W 1906 r. pochowana została ostatnia osoba wyznania mojżeszowego. Macewy w judaizmie przede wszystkim zabezpieczają miejsce spoczynku zwłok i stanowią oznakowanie grobu. Ponadto nagrobek był wyrazem czci okazywanej zmarłemu, troski o jego duszę, a także znakiem dla potomnych. Stawianie nagrobka przyjęto z czasem jako powinność religijna. Trąba powietrzna, która przeszła przez gminę Koszęcin 15 sierpnia 2008 r. zniszczyła część macew. Jedynie cmentarz w miejscowości Strzebiń nie jest objęty zapisami ochronnymi w MPZP, chociaż znajduje się na obszarze MPZP.

Tabela 8. Zabytkowe cmentarze

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Powierz. (ha)	Stan zachowania	Nr ewid. działki	Forma ochrony
1	Brusiek	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	2 poł. XVII w.	0,4 ha	bardzo dobry	38, 159/1	MPZP
2	Cieszowa	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	XVII w.	0,4 ha	dobry	109/59	MPZP
3	Cieszowa	cmentarz wyznania Mojżeszowego	XVIII w.	0,33 ha	dobry	126	
4	Koszęcin	cmentarz ewangelicki w zespole pałacowym	poł. XIX w.	0,4 ha	dobry	1164/58	MPZP
5	Koszęcin	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	1724 r.	0,6 ha	bardzo dobry	328/55, 329/55	MPZP
6	Sadów	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	k. XIX w.	0,3 ha	bardzo dobry	597/15	MPZP
7	Strzebiń	cmentarz rzymsko-katolicki parafialny	1948 r.	0,5 ha	bardzo dobry	1516/4, 1516/8, 1513	

Źródło: opracowanie własne, GEZ

Fot. 6. Cmentarz ewangelicki w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Kapliczki

Kapliczki to obiekty należące do obiektów małej architektury. Usytuowane są zazwyczaj przy skrzyżowaniach lub przy drogach głównych. Ich czas powstania szacuje się od poł. XIX w. do lat 20. XX w. Ogólny stan ich zachowania należy określić jako bardzo dobry. Są żywymi miejscami kultu. Mieszkańcy poszczególnych wsi dbają o ich stan, modlą się przy nich głównie w maju – miesiącu maryjnym. Specjalną czcią otaczana jest kapliczka św. Jana i Pawła na tzw. Słupiskach, o czym wspomniani przy opisie dziedzictwa niematerialnego. Praktycznie za każdą koszęcińską kapliczką stoją wspomnienia, historia oraz legendy z nimi związane. W najgorszym stanie jest kapliczka w Wierzbiu. Zalecane jest oczyszczenie cegieł, usunięcie zawilgoceń, przeprowadzenie prac tynkarskich z malowaniem w historycznym pierwotnym kolorze. Analizowane kapliczki są obiektami kubaturowymi, które

posiadają wejścia oraz niewielką przestrzeń we wnętrzu do modlitwy, jedynie św. Floriana i św. Jacka w Koszęcinie oraz św. Jana Chrzciciela w Strzebinie wybudowane zostały jako obiekty słupkowe. Żadna kapliczka nie została wpisana do rejestru zabytków. Większość z nich została otynkowana. W Łazach, Sadowie i Wierzbju można zobaczyć kapliczki z wyeksponowaną, historyczną cegłą czerwoną. Wszystkie, oprócz kapliczki św. Jacka w Koszęcinie oraz Matki Bożej Różańcowej w Łazach zostały uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Kapliczka św. Jacka w Koszęcinie oraz Matki Bożej Różańcowej w Łazach nie są chronione zapisami ochronnymi w MPZP, chociaż znajdują się na obszarze MPZP.

Tabela 9. Zabytkowe kapliczki

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Stan zachowania	Materiał
1	Cieszowa	kapliczka św. Jana Nepomucena	ul. Kościelna/ul. Kasztanowa	poł. XIX w.	bardzo dobry	tynkowana
2	Koszęcin	kapliczka św. Jana i Pawła na tzw. Słupiskach	ul. Boronowska	1 poł. XIX w.	bardzo dobry	tynkowana
3	Koszęcin	kapliczka św. Jacka	ul. Dąbrówki przy 134a	XIX/XX w.	bardzo dobry	tynkowana
4	Koszęcin	kapliczka św. Floriana	ul. Lubliniecka	pocz. XX w.	bardzo dobry	tynkowana
5	Koszęcin	kaplica św. Wawrzyńca	ul. Sobieskiego/ul. Wawrzyńca	k. XIX w.	bardzo dobry	tynkowana
6	Koszęcin	kaplica św. Jana Nepomucena	ul. Sobieskiego/ul. Szkolna	XX w.	bardzo dobry	tynkowana
7	Koszęcin	kapliczka Matki Boskiej Siewnej	ul. Wąska	pocz. XX w.	bardzo dobry	tynkowana
8	Łazy	kapliczka p.w. Matki Bożej Różańcowej	ul. Kołataja/ul. św. Jana Chrzciciela	k. XIX w.	bardzo dobry	cegła czerwona
9	Sadów	kaplica św. Jana Nepomucena	ul. Powstańców Śląskich 95	1926 r.	bardzo dobry	cegła czerwona, częściowo tynkowana
10	Strzebiń	kapliczka św. Jana Chrzciciela	ul. 1 Maja przy nr 14	poł. XIX w.	bardzo dobry	cegła współczesna
11	Wierzbie	kapliczka p.w. św. Anny	ul. św. Anny/ul. Główna	1926 r.	dobry	cegła czerwona, częściowo tynkowana

Źródło: opracowanie własne

Fot. 7. Kapliczka św. Jana i Pawła na tzw. Słupiskach w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Szkoły

Obiektami historycznymi, które należy zachować dla przyszłych pokoleń są niewątpliwie dawne placówki edukacyjne. Do nich uczęszczali przodkowie współczesnych mieszkańców gminy, były miejscem nauki, ale również spotkań i integracji. Funkcja charakteryzowanych obiektów zmieniała się w zdecydowanej większości na mieszkalną. Jedynie w szkole pod dębem zachowano ciągłość edukacyjną i znajduje się tu obecnie przedszkole. Żadna dawna szkoła nie pełni już funkcji edukacyjnej na poziomie szkoły podstawowej. Obiekty te powinny być darzone szacunkiem, a zatem i odpowiednio chronione. Ze względu na brak stałego nadzoru, w najgorszym stanie jest dawna szkoła w Cieszowej, która wymaga pilnych prac naprawczych. Pozostałe obiekty reprezentują stan dostateczny lub dobry. Obecne przedszkole w Koszęcinie jest w najlepszym stanie spośród wszystkich. Dawne szkoły w Koszęcinie wydają się największymi kubaturowo obiektami. Szkoła przy ul. Sienkiewicza zaadaptowana została na mieszkania wielorodzinne. Analizowane zabytki powstały z końcem XIX w. lub na pocz. XX w. Są to obiekty murowane, z cegły czerwonej, 3 obiekty zostały otynkowane. Żaden budynek dawnej szkoły nie został wpisany do rejestru zabytków, obiekty w Bruśku i Cieszowej chronione są zapisami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Obiekty w: Koszęcinie, Łazach, Strzebinu i Wierzbie nie są chronione zapisami ochronnymi w MPZP, chociaż znajdują się na obszarze MPZP.

Tabela 10. Zabytkowe szkoły

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Stan zachowania	Materiał
1	Brusiek	szkoła, ob. dom	ul. Kościelna 21	1878 r.	dostateczny	tynkowana
2	Cieszowa	szkoła, ob. nieużytkowana	ul. Kasztanowa 30	poł. XIX w.	zły	cegła czerwona
3	Koszęcin	szkoła, ob. dom	ul. Sienkiewicza 1	XIX/XX w.	dobry	cegła czerwona
4	Koszęcin	szkoła mniejszości niemieckiej, ob. przedszkole pod dębem	ul. Szkolna 4	1928 r.	bardzo dobry	cegła czerwona
5	Łazy	szkoła, ob. dom	św. Jana Chrzyciela 3 (d. ul. 22 Lipca 3)	1911 r.	dostateczny	tynkowana
6	Strzebiń	szkoła, ob. dom	ul. Lubliniecka 1 i 1/2	XIX/XX w.	dobry	tynkowana
7	Wierzbie	szkoła, ob. dom	ul. Cieszowska 27	XIX/XX w.	dobry	cegła czerwona

Źródło: opracowanie własne

Fot. 8. Dawna szkoła w Wierzbio

Źródło: fotografia własna

Budynki mieszkalne

Budynki mieszkalne stanowią niemal połowę wszystkich obiektów zabytkowych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i jest to najliczniejsza grupa zabytków będących w GEZ. Do tego typu obiektów należy zaliczyć również oficyny mieszkalne, wille, czy plebanie. Są w sposób szczególny narażone na wszelkiego rodzaju przekształcenia, co związane jest z różną świadomością ich właścicieli w nawiązaniu do zachowania dziedzictwa materialnego, jakim są właśnie zabytkowe domy. Należy do nich zaliczyć m.in. zewnętrzne ocieplenie ścian, niewłaściwą wymianę stolarki okiennej i drzwiowej poprzez zastosowanie niepierwotnych rozmiarów oraz materiału, zakrywanie detali architektonicznych, rozbudowanie budynków – dodawanie nowych kondygnacji, przybudówki, nieumiejętne zmiany pokrycia dachowego, itp. Z przeprowadzonych prac inwentaryzacyjnych w 2023 r. wynika, iż wszystkie budynki przetrwały. Grupa obiektów mieszkalnych, w których przeprowadzono prawidłowo prace remontowe zachowując pierwotny charakter budynków jest znacznie liczniejsza od przypadków działań odwrotnych. Na terenie Gminy Koszęcin budynki mieszkalne ustawione są kalenicowo do drogi przechodzącej przez wieś. Obiekty te budowane były jako domy samodzielne, nie połączone z budynkami gospodarczymi. Nie odnotowuje się tu mieszkalnego budownictwa drewnianego. Z drewna zachowane zostały nieliczne przykłady budynków gospodarczych oraz kościoły. Naturalnym produktem do budowy domów była glina, którą wypalono i tworzą cegłę. Liczna zabudowa ceglana jest charakterystyczna dla tego regionu. Występuje również kilka budynków otynkowanych. Jeden budynek w Koszęcinie wybudowano w konstrukcji szkieletowej. Budynki mieszkalne są głównie jednokondygnacyjne lub dwukondygnacyjne, w Koszęcinie również dwukondygnacyjne z poddaszem. Charakterystyczne dla budownictwa mieszkalnego w Gminie Koszęcin oprócz czerwonej cegły jest również występowanie dodatkowej ścianki kolankowej, która podwyższa budynek. Część obiektów posiada bogaty detal architektoniczny. Dachy zazwyczaj kryte są dachówką czerwoną, występują nieliczne przykłady zachowanej, drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej.

Fot. 9. Przykład budownictwa mieszkalno-usługowego w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Dwory i pałace

Dwory i pałace nierozdzielnie związane są z majątkami, dobrami oraz pozostałymi obiektami wokół nich. Otaczane były parkami krajobrazowymi oraz stanowiły funkcje reprezentatywne. Przy nich stawiano gospodarcze budynki folwarczne, dalej domy pracownicze. Pałace i dwory były jednocześnie miejscem zamieszkania, miejscem towarzyskim na bale i przyjęcia, a także miejscem przyjmowania ważnych gości i osobistości, w tym w celach biznesowych. Wielkość i wygląd świadczyły o sytuacji materialnej gospodarzy.

Na terenie Gminy Koszęcin znajdują się 3 zachowane dwory i pałace: pałac w Koszęcinie – najbardziej okazała rezydencja w regionie, pałac w Wierzbie oraz dwór w Sadowie. Obiekty te powstały w XVII i XIX w. Ich stan jest bardzo dobry. Dwór w Sadowie na skutek powadzonych remontów został częściowo przekształcony, obecnie bezstylowy. Pałac w Wierzbie wybudowano w stylu barokowym, zaś pałac w Koszęcinie w stylu klasycystycznym - obiekty te wpisane zostały do rejestru zabytków.

Tabela 11. Dwory i pałace

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Stan zachowania	Materiał
1	Koszęcin	pałac w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 3	XVII w.	bardzo dobry	tynkowany
2	Sadów	dwór w zespole dworskim	ul. Powstańców Śląskich 103a	poł. XIX w.	dobry	tynkowany
3	Wierzbie	pałac	ul. Zamkowa 16 (d.2)	XVII w.	bardzo dobry	tynkowany

Źródło: opracowanie własne

Parki

Zabytkowe założenia zieleni zakładane były tuż przy obiektach rezydencjonalnych. Stanowiły odskocznnię od codzienności dla właścicieli majątków, były miejscem ukojenia i osobliwym spotkaniem z naturą. Założenia te projektowane były przez specjalistów, często musiały być wkomponowane w lokalną topografię, np. ciek wodny, wzniesienia, zbiorniki wodne, ciągi komunikacyjne. Częścią parków były aleje i szpalery wysadzone przy drogach prowadzących do dworu. Zachowane parki na stałe wpisały się w krajobraz danych miejscowości. Znajdujący się na obszarach parków starodrzew stanowi przykład zachowanych form historycznych roślinności, które są niezwykle cenne dla lokalnego mikroklimatu.

Na terenie Gminy Koszęcin zachowane zostały 3 historyczne parki dworskie. Jedynie park w Koszęcinie ujęty został w gminnej ewidencji zabytków. Miejsce to zostało objęte wpisem do rejestru zabytków. Zabytkowe założenie zieleni w Koszęcinie liczy ok. 10 ha i datowane jest na 1 poł. XIX w. Stan parku ocenić należy na bardzo dobry. Na jego terenie występują liczne pomniki przyrody: buki, dęby, kasztanowiec, platan, klon, jesion.

Ponadto pozostałości dawnych założeń zieleni przydworskich występują w Wierzbii – park położony w granicach terenu objętego wpisem do rejestru zabytków, objęty zapisami obowiązującego MPZP, a także pozostałości parku podworskiego w Sadowie – starodrzew został objęty zapisami ochronnymi w obowiązującym MPZP. W parku w Sadowie nie odnotowuje się pomników przyrody, zaś w parku w miejscowości Wierzbie występuje 1 pomnik przyrody – cis pospolity.

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, a zatem mogą być z niej wyłączone, jak i włączane nowe obiekty.

5.5. Strefy ochrony konserwatorskiej

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Koszęcin, na terenie gminy obowiązują strefy ochrony konserwatorskiej. Poniżej wskazano te, które relacjonują z obiektami ujętymi w gminnej ewidencji zabytków.

Strefa „B” – obejmująca układ przestrzenny zachowanej zabudowy starej części Koszęcina łącznie z pasem w pierwszej linii zabudowy ul. Powstańców i ul. Sobieskiego z następującymi wymogami:

- zachowanie rozplanowania układu urbanistycznego Koszęcina zachowanie układu ulicznego;
- ograniczenie wysokości zabudowy do trzech kondygnacji łącznie z poddaszem użytkowym;
- stosowanie tradycyjnych w wyrazie materiałów wykończenia zewnętrznego (drewno, cegła, kamień);
- stosowanie dachów spadzistych o nachyleniu połaci 25° - 45°;
- zakaz wprowadzenia ogrodzeń z paneli betonowych;
- stosowanie reklam, szyldów, oświetlenia i detali architektonicznych nadających ulicom jednolity charakter;
- zakaz stosowania urządzeń technicznych, masztów itp. przewyższających istniejącą zabudowę.

Podstrefa „B1” - zespół folwarczny w Koszęcinie obejmujący zabudowania folwarczne byłego PGR -u dla którego ustala się:

- wymóg zachowania tradycyjnego układu rozplanowania terenu;
- zachowania gabarytów w wypadku nowych realizacji na terenie strefy wymóg konserwacji obiektów;
- w wypadku uzasadnienia potrzeby dopuszcza się adaptację obiektów z zachowaniem charakterystycznych elementów ukształtowania i wystroju;
- w wypadku konieczności udokumentowanej złym stanem technicznym obiektu dopuszcza się rozbiórkę za zgodą organu j.w. Działania należy poprzedzić uproszczoną inwentaryzacją i dokumentacją techniczną;
- zakaz usuwania zachowanych elementów wystroju architektonicznego w wypadku remontów budynków;
- wymóg stosowania w wypadku nowych realizacji i remontów tradycyjnych w wyrazie materiałów budowlanych i wykończeniowych (drewno, cegła, kamień);
- zakaz stosowania urządzeń technicznych, masztów itp. przewyższających istniejącą zabudowę.

Podstrefa „B2” zespołu dworskiego w Sadowiu obejmującego tereny byłego dworu z aleją dojazdową, dla którego ustala się :

- konieczność ochrony starodrzewu;
- wymóg uzupełnienia historycznych zadrzewień tradycyjnymi gatunkami pozostałe wymogi jak w podstrefie „ B1”.

strefa „B4” cmentarza katolickiego w Bruśku na zapleczu zabytkowego kościoła

- wymóg zachowania historycznego układu;
- zakaz usuwania starodrzewu, poza drzewami suchymi, chorymi i zagrażającymi bezpieczeństwu;
- wymóg zachowania zabytkowych obiektów architektonicznych - kapliczek itp.;
- wymóg pozostawienia in situ historycznych nagrobków (powstałych przed 1939 r. lub wybranych na podstawie odrębnego opracowania lub protokołu spisane);
- wymóg otoczenia terenu zielenią osłonową;
- zakaz stosowania urządzeń technicznych, masztów itp. przewyższających istniejącą zabudowę.

Strefa „B5” cmentarza katolickiego w Cieszowej przy zabytkowym kościółku Św. Marcina:

- wymogi jak dla strefy „B4”

Strefa „B6” cmentarza żydowskiego w Cieszowej w zachodniej części przy drodze do Wierzbia:

- wymogi jak dla strefy „B4”

Strefa „B7” cmentarza katolickiego w Koszęcinie przy kościele Św. Trójcy:

- w przypadku poszerzenia terenu cmentarza konieczność nawiązania ogrodzeniem i układem i zielenią do istniejącej części pozostałe wymogi jak w strefie „ B4”.

Strefa „B8” cmentarza ewangelickiego w Koszęcinie przy ul. Ks. Gąski:

- zachowanie istniejącego ogrodzenia cmentarza pozostałe wymogi jak dla strefy „ B4”.

Strefa „B9” cmentarza katolickiego w Sadowie:

- wymogi jak dla strefy „B4”.

K1 - strefy ochrony krajobrazu przy zespole pałacowo - parkowym w Koszęcinie wraz z aleją kasztanowców i aleją głogową:

- wymóg zachowania i uzupełniania historycznych zadrzewień;
- zakaz lokalizacji w sąsiedztwie zachowanych historycznych elementów zagospodarowania stałych nowych obiektów nie nawiązujących do nich formą;
- na terenach ekspozycji zabytkowych obiektów ewentualne urządzenia techniczne, maszty itp. nie mogą naruszać ekspozycji obiektów zabytkowych.

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W podrozdziale 5.6. wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, którymi są w zdecydowanej większości obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej krótko scharakteryzowano najważniejsze obiekty zabytkowe (część zabytków wpisanych do rejestru) z terenu gminy oraz przedstawiono ich fotografie.

Brusiek – kościół

Brusiek to historyczna miejscowość związana z tradycjami hutnictwa i Walentym Rozddzieńskim – patronem gminy. W XIV w. osada leśna Brusiek liczyła ok. 600 osób. Pierwszy kościół wybudowany został najprawdopodobniej w XV w. W latach 1675 – 1758 pochowano w prezbiterium około 10 osób zasłużonych dla tego kościoła. Najprawdopodobniej także pod wieżą znajduje się grób byłego dozorczy huty Liszczyka, który zmarł spadając z wieży kościelnej. Wnętrze kościoła ozdobione zostało polichromią w roku 1693 przez Wawrzyńca Grochowskiego. W 2 poł. XIX w. drewniany kościół w Bruśku zostaje wyłączony z parafii w Sadowie i włączony do nowo utworzonej parafii w Koszęcinie przy kościele zamkowym. W 1930 r. miało miejsce gruntowne odrestaurowanie świątyni. Kościół w Bruśku (orientowany) zbudowano w konstrukcji zrębowej w 1593 r. i zachowano w prawie niezmienionej do dziś (datowanie ustalono na podstawie badań dendrochronologicznych). Dach nad nawą i prezbiterium dwuspadowy, kryty gontem. Ściany zewnętrzne nawy i prezbiterium obite gontami. Nad nawą góruje sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną baniastym hełmem. Do nawy przylega wieża o konstrukcji słupowej, oszalowana deskami i przykryta namiotowym dachem pobitym gontem, zwieńczonym dwuramiennym krzyżem. Strop prezbiterium i nawy oraz parapet chóru muzycznego zdobi polichromia, a na ścianie zachodniej widnieje szcążkowo zachowany fragment polichromii pierwotnej z 1693 r. z sygnaturą malarza. We wnętrzu świątyni znajdują się m.in. XIX-wieczny neogotycki ołtarz główny z obrazem św. Jana Chrzciciela z połowy XVII wieku (w centralnej części) oraz neogotycka drewniana chrzcielnica z 1892 r. W skład wyposażenia wchodzi również czynne organy z 1910 r. Msze św. odprawiane są w czwartki o godz. 18:15 w języku łacińskim, soboty o godz. 16 oraz niedziele o godz. 9 i 13:15 w języku łacińskim. Kościół o kubaturze 768,6 m³, powierzchni 112 m². Po 2017 r. przeprowadzono prace przy sygnaturce i gonce. Zakres ochrony konserwatorskiej zabytkowego obiektu, tzw. ochrona konserwatorska obejmuje całość obiektu z najbliższym otoczeniem – w granicach ogrodzenia

Fot. 10. Kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Bruśku

Źródło: fotografia własna

Cieszowa – kościół

Pierwsze informacje o kościele w Cieszowej pochodzą z 1598 r. i wtedy też należał do protestantów. W 1679 r. wzmiankowana jest kaplica pod tym samym wezwaniem. Obecny kościół wybudowany został w 1751 r. o czym świadczy data wyryta na chorągiewce wieży i należał pierwotnie do parafii w Sadowie. Kościół parafialny w Cieszowej p.w. św. Marcina (orientowany) wzniesiono w konstrukcji zrębowej. W narożach zachowane są pierwotne głazy fundamentowe. Dach dwuspadowy kryty gontem. Nad nawą góruje sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę. Do nawy przylega wieża o konstrukcji słupowej,

oszalowana deskami i przykryta dachem namiotowym, pobitym gontem dachem z baniastym hełmem. Obie wieże zwieńczone są latarniami oraz cebulami z kulą i krzyżem. Świątynię otoczono sobotami, a powyżej dachu ściany prezbiterium i nawy obito gontem. Jest to najcenniejszy zabytek w Cieszowie, znajdują się w nim trzy ołtarze z pocz. XVII w. Neogotycki ołtarz główny posiada rzeźby św. Jana Nepomucena, św. Walentego oraz św. Marcina. Boczne ołtarze z bogatą ornamentyką snycerską, ambona z XVIII w., konfesjonały z 1815 r., XVIII-wieczne ławy, renesansowa szafka na oleje XVIII-wieczny prospekt organowy oraz kilka obrazów i rzeźb. Pod zakrystią i częścią prezbiterialną znajdowały się grobowce właścicieli Cieszowej. Każdego trzynastego dnia miesiąca odprawiana jest msza św. ku czci Matki Boskiej Fatimskiej oraz nabożeństwo w intencji parafian i wszystkich dobrodziejów budowlanych kościołów tutejszej parafii. Msze św. odprawiane są w poniedziałki o godz. 18, czwartki o godz. 7:30, soboty o godz. 16 oraz niedziele o godz. 9:30. Kościół o kubaturze 910 m³, powierzchni 167,5 m². Od 2017 r. w obiekcie nie zaszły większe zmiany. Zakres ochrony konserwatorskiej zabytkowego obiektu, tzw. ochrona konserwatorska obejmuje całość obiektu z najbliższym otoczeniem – w granicach ogrodzenia.

Fot. 11. Kościół parafialny p.w. św. Marcina w Cieszowej

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – wieża widokowa

Romantyczna wieża o cechach romańskich znajduje się na niewielkim wzniesieniu, w głębi starego parku na wysokości PSZOK. Obiekt założony na planie koła z przyporą od strony północnej, Otwór wejściowy zamknięty łukiem ostrym, podobnie jak i otwór okienny powyżej, niewielkie prostokątne okienka. Budowla tynkowana z licznymi ubytkami odstaniającymi cegłę czerwoną. Jest to jedyny tego typu obiekt na terenie gminy. Posiada niewątpliwy potencjał i stanowi szansę na ciekawą atrakcję turystyczną.

Fot. 12. Wieża widokowa w zespole pałacowym w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – stajnie, ob. budynek nieużytkowany

Obiekt znajdujący się w zespole administracyjno-folwarcznym, powstałym w latach 1829-1830. Budynek wraz z pozostałymi zabudowaniami usytuowany na obszernym dziedzińcu tworzy historyczne podwórze folwarczne, które podobnie jak i pałac były od 1805 r. własnością kilku pokoleń rodu Hohenlohe-Ingelfingen. Kolejno byli to: książę Fryderyk Ludwik, Adolf, Fryderyk i Karol Gotfryd. Po II wojnie światowej właścicielem zostało Państwowe Gospodarstwo Rolne. Stajnie użytkowane były przez Państwową Hodowlę Koni w Koszęcinie. Później znajdował się tu Jeździecki Ośrodek Sportu i Rekreacji JOWIR. W tym czasie poddasze zostało zaadaptowane na cele mieszkalne pensjonatu. Hodowla koni prowadzona była do 1989 r. Po likwidacji PGR stajnie przejęła Agencja Rolna Skarbu Państwa. Obiekt należy do dawnego zespołu pałacowo-parkowego i folwarcznego w Koszęcinie. Budynek jednokondygnacyjny z poddaszem, wolnostojący, częściowo tynkowany na żółto. Dach naczółkowy kryty dachówką czerwoną, od strony podwórza folwarcznego zakończony wolutowo, widoczny jeden ceglany kominy, okna poddaszowe w połaci dachu. Otwory okienne w elewacjach w większości półkoliste z metalowymi kratami. W części poddasza osobne wejścia. Z elementów dekoracyjnych wyróżnić można gzyms wieńczący z tynkowanym zakończeniem w elewacjach bocznych. Od 2017 r. w obiekcie nie zaszły większe zmiany.

Fot. 13. Stajnie, ob. budynek nieużytkowany w zespole folwarcznym w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – dom w zespole dworko-parkowym

Historyczny dom mieszkalny w zespole pałacowo-parkowym, jednokondygnacyjny z poddaszem, 7-osiowy od strony elewacji frontowej, wolnostojący, w ciągu pierzei ul. Powstańców Śląskich charakterystycznej dla niewielkich miast, symetryczny, tynkowany w barwie jasnożółtej. Obiekt wzniesiony na niewielkiej, betonowej podmurówce, dach naczółkowy kryty blachą falistą, widoczne cztery ceglane kominy. W osi czwartej wejście główne ze zdobioną stolarką drzwiową, dwuskrzydłową z nadświetleniem powyżej. Powyżej drzwi w połaci dachowej niewielka lukarna. Od strony podwórza w połaci dachowej dwie lukarny. Stolarka okienna drewniana, zachowana, 10-polowa, okna opięte opaskami. Szczyt elewacji północnej szalowany deskami, elewacja boczna południowa ze współczesnym murałem przedstawiającym mapę gminy z jej zabytkami. Po 2017 r. wycięto kasztanowiec znajdujący się tuż przed drzwiami domu.

Fot. 14. Dom w zespole dworsko-parkowym w Koszęcinie z poł. XIX w.

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – kościół p.w. NSPJ

Fundatorem świątyni został książę Karol Gottfried, zaś budowniczym był ks. proboszcz Karol Böhm. W 1906 r. podpisano umowę na budowę świątyni w kwocie 115 tys. marek, 60 tys. ufundował książę Karol, kuria przekazała 15 tys., zaś 30 tys. miała pokryć parafia. Projekt wykonał Ludwig Schneider z Opola. Sama budowa trwała bardzo krótko, bo od wiosny 1907 r. do 15 października 1908 r. W 1908 r. i 1909 r. książę Karol ufundował do kościoła 3 ołtarze: główny z obrazem Serca Jezusowego oraz boczne: św. Józef i Matka Boska. Ponadto zakupił także: ambonę, chrzcielnicę i 2 stalle. Organy kupiono w 1917 r. w kwocie 5,4 tys. marek. Kościół wybudowany z cegły czerwonej o wątku gotyckim z tynkowanymi elementami zdobniczymi, trójnawowy, nieorientowany. Wewnątrz sklepienia krzyżowo-kolebkowe. Dach dwuspadowy kryty blachą, w nawach bocznych po dwa dachy dwuspadowe ustawione prostopadle zarówno w części południowej, jak i północnej. Prezbiterium niższe od nawy głównej zamknięte trójbocznie. Całość budowli oszkarpowana wysokimi przyporami. Fasada z charakterystycznymi, tynkowanymi blendami arkadkowymi zwieńczona oculusem z wpisany krzyżem. Poniżej 3-osiowy, symetryczny portal przykryty dachem pulpitowym. W jego centralnej części wyższy i szerszy otwór zamknięty łukiem pełnym, a nad nim nisza z figurką Maryi i dzieciątka w trójkątnym zwieńczeniu. Wszystkie 3 otwory wejściowe opracowane w identycznej stylistyce z opaskami ceglаныmi, boniami i kluczami. Wieża główna na planie czworoboku przechodząca w ośmiobok z żaluzjami kolistymi wyżej i żaluzjami arkadkowymi poniżej daszku okapowego. Całość wieńczy hełm cebulasty z górującym kogutem. Podobne rozwiązanie w niższej wieży od strony północnej – tu jednak wieża na planie ośmioboku z górującym krzyżem. Okna kościoła zamknięte

łukiem ostrym, liczne blendy w elewacjach, widoczny fryz w części okapu, powtarzający się rytmicznie motyw kolistych lub rombów blend z tynkowaną wnęką i wpisany ceglany krzyżem.

Fot. 15. Kościół parafialny p.w. NSPJ w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – plebania

Pierwsze próby wybudowania budynku plebanii w Koszęcinie miały miejsce w 1878 r. Jednak ze względu na upór i liczne dobra na ziemi śląskiej protestanckiego księcia Wilhelma zu Hohenlohe (właściciela Koszęcina) projekt ten nie mógł być zaakceptowany. Dopiero jego syn Karol Gotfryd przychylił się inwestycji. W 1891 r. zakupiono działkę od Fryderyka Karola – brata księcia, którą zapisano najpierw na ks. Ernesta Lehmana, a od 1896 r. jej właścicielem została parafia przy kościele pałacowym p.w. Wniebowzięcia NMP. W 1898 r. ogłoszono przetarg na budowę plebanii, który wygrała bytomaska firma projektowo-budowlana Franciszka Wygascha. Obiekt oddano do użytkowania 15.10.1899 r. Koszt budowy finansował książę Karol Gotfryd zu Hohenlohe w wysokości 13 tys. marek i parafia w wysokości 5 tys. marek. Budynek jednokondygnacyjny z poddaszem użytkowym, 8-osiowy od strony elewacji frontowej, wolnostojący, symetryczny, wybudowany z cegły czerwonej o wiązaniu krzyżowym. Obiekt wzniesiony na tynkowanej podmurówce, podpiwniczony, z niewielkimi okienkami w tej części budynku, dach dwuspadowy kryty dachówką czerwoną, widoczne dwa ceglane kominy. Przed szerokim, 4-osiowym ryzalitem drewniany ganek zamknięty z daszkiem dwuspadowym, w którym znajduje się wejście główne poprzedzone schodkami. Stolarka okienna pcv, 6-polowa z zachowanym wymiarem i kształtem. Z elementów dekoracyjnych wyróżnić można gzymsiki nadokienne, gzyms cokołowy, wieńczący, międzykondygnacyjny, fryz schodkowy, oculusy. W zwieńczeniu ryzalitu wyróżnić można ceglana niszę, której opracowanie zewnętrzne wystaje poza lico budynku. W niej figura Maryi. Powyżej figury sterczyna z górującym krzyżem. Powyżej gzymsu wieńczącego niewielkie otwory okienne w partii strychu - zamurowane. W elewacjach bocznych sterczyny. Po 2017 r. wymieniono stolarkę okienną z drewnianej na pcv.

Fot. 16. Plebania w Koszęcinie przy kościele NSPJ

Źródło: fotografia własna

Koszęcin - budynek zarządu dóbr pałacowych, ob. budynek nadleśnictwa w zespole pałacowym

Budynek Zarządu Dóbr Pałacowych wybudowany został wg projektu architekta Fryderyka Wilhelma Degnera. Pierwotnie w obiekcie znajdowała się również część mieszkalna, ob. tylko biurowa. Budynek jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem o cechach klasycystycznych, założony na planie zbliżonym do kształtu podkowy, w elewacji frontowej 11-osiowy, wolnostojący, symetryczny, tynkowany. Obiekt wzniesiony na wysokiej, tynkowanej podmurówce, podpiwniczony z niewielkimi okienkami w tej części budynku zamkniętymi półkoliście, dach naczółkowy kryty dachówką czerwoną zarówno w części głównej budynku, jak i w dwóch oficynach. Cokół profilowany z żerdziami ukierunkowanymi w kierunku okien piwnicznych. Cokół zakończony gzymsem cokołowym, a nad nim dachówka w formie okapnika. W elewacji frontowej ryzalit umieszczony centralnie, 3-osiowy z wejściem głównym. Przed nim schody prowadzące z dwóch stronu – północnej i południowej. Portyk wsparty na 4 kolumnach bez bazy oraz głowicą w formie masywnego echinusa. W stylobacie drzwi drewniane, 2-skrzydłowe. Architrav z napisem „Nadleśnictwo Koszęcin”. Powyżej w drewnianym tympanonie logo lasów państwowych. Stolarka okienna ośmio lub dziesięciopolowa w kondygnacji pierwszej, dwu lub czteropolowa w części poddasza, prostokątna, w ryzalicie zamknięta półkoliście, rozmieszona równomiernie. Stolarka drzwiowa – wejście główne drewniane, dwuskrzydłowe z prześwitem powyżej zamkniętym półkoliście. Od strony podwórza wejście poprzedzone drewnianym gankiem. W połaci dachowej wole oka. W elewacji frontowej zamieszczony znak zabytku wpisanego do rejestru zabytków, tzw. niebiesko-biała tarcza. W elewacji północnej osobny portyk z dwoma kolumnami z bazami i głowicami. W elewacji południowej drewniany wykusz wsparty na 3 słupkach. Ponadto obiekt charakteryzuje się licznymi, tynkowanymi opaskami okiennymi i drzwiowymi. W szczytach masywne, profilowane gzymсы.

Po 2017 r. odmalowane elewację obiektu.

Fot. 17. Budynek zarządu dóbr pałacowych, ob. budynek nadleśnictwa w zespole pałacowym w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin - kościół p.w. św. Trójcy

Kościół parafialny Świętej Trójcy w Koszęcinie (orientowany) został wzniesiony w 1724 r. przez cieślę Jakuba Ridzingera z Nysy w konstrukcji zrębowej na miejscu poprzedniego, spalonego w XVII w. Nawę, prezbiterium i zakrystię z lożą kolatorską na piętrze zbudowano w konstrukcji zrębowej i przykryto niezależnymi dachami, a ściany – gontami do wysokości sobót. Dach nad prezbiterium zwieńczony jest wieżyczką z latarnią i cebulastym hełmem. Wieża w konstrukcji słupowej z baniastym hełmem i latarnią szalowana deskami. We wnętrzu – wyposażenie w większości barokowe, m. in. ambona, trzy ołtarze (w głównym – późnogotycka rzeźba Piety z 1510 r.) oraz renesansowa płyta nagrobna Katarzyny Skalowej. Na uwagę zasługuje obraz z ośmioma scenkami legendarnych wydarzeń oraz wierszowanymi opisami dotyczącymi powstania kościoła i cudów z nim związanych, pochodzących z końca XVIII w. Msze św. odprawiane są w poniedziałki, wtorki, czwartki i piątki o godz. 18:00, a w czasie zimowym o godz. 17:00, w środy o godz. 7:00, w soboty o godz. 16:30, oraz niedziele o godz.: 7:30, 9:30 i 16:00. Kościół o kubaturze 2264 m³, powierzchni ok. 355,6 m².

Fot. 18. Kościół parafialny p.w. św. Trójcy w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – pałac

Pałac wybudowany w stylu klasycystycznym. Pierwotnymi właścicielami pałacu i założenia pałacowego były rody Piastów Opolskich, polskich, czeskich i niemieckich. Od pocz. XIX w. do 1945 r. w rękach rodziny Hohenlohe – Ingenfingen. Pałac datowany na pocz. XVII w., kiedy to Andrzej Kochcicki,

ówczesny gospodarz Koszęcina rozpoczął budowę kaplicy i skrzydła północnego. W latach 1828-1830 rezydencja została rozbudowana przez ród Hohenlohe o skrzydło zachodnie zgodnie z planem architekta Rocha z Berlina. Pałac składa się z 3 skrzydeł zgrupowanych wokół dziedzińca. Część główna budynku to skrzydło zachodnie. Obiekt dwukondygnacyjny, podpiwniczony, z poddaszem użytkowym, tynkowany, boniowany, w elewacji wschodniej częściowo trójkondygnacyjny bez poddasza. Elewacja zachodnia od strony parku 23-osiowa. Ryzalit w centralnej części pałacu 5-osiowy zwieńczony trójkątnym tympanonem, a przed nim arkada przechodząca w drugiej kondygnacji na balkon. W ryzalicie wejście główne, a za nim obecnie portiernia. W tej części budynku prostokątna sala, wcześniej nazywana białą. Ponad nią dawna sala balowa z zachowanym złotym żyrandolem. Dach czterospadowy kryty blachą czarną, płaską. stolarka okienna głównie 4, 6 i 8-polowa z dodatkowymi szprosami. Liczne gzymsy tynkowane, fryz wieńczący, opaski okienne ujęte odcinkowymi, tynkowanymi gzymsikami nadokiennymi i podokiennymi. We wnętrzu zachowany piec kaflowy empirowy. Od 1953 r. w pałacu swoją siedzibę posiada Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny.

Fot. 19. Pałac w zespole pałacowym w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – kaplica pałacowa

Kaplica wybudowana w późnym gotyku, zlokalizowana w północno-wschodniej części pałacu. Obiekt wysunięty najbardziej na północ w ramach zwartego budynku pałacu. Założony na rzucie prostokąta z półkolistą kapliczką od strony północnej, zamknięta również półkoliście. Nieduże okna zamknięte łukiem ostrym, widoczny okulus oraz profilowy gzyms wieńczący. Dach dwuspadowy kryty blachą czarną, płaską. Na zewnątrz przypory, w szczycie elewacji triforium. W kaplicy znajdują się katakumby, w których pochowani są dawni właściciele Koszęcina.

Fot. 20. Kaplica, ob. kameralna sala koncertowa w zespole pałacowym w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – wieża zegarowa

Wieża zegarowa znajduje się we wschodnim skrzydle pałacu. Prostopadłościenna bryła, trójkondygnacyjna, tynkowana, połączona z kaplicą. W elewacji południowej założony zegar. We wnętrzu metalowe kręte schody. Widoczne profilowane gzymsy międzykondygnacyjne i wieńczący. Na każdej kondygnacji w elewacji wschodniej i zachodniej okna. Na dachu balustrada, pośrodku latarnia z wielopłaciowym hełmem i górującą chorągiewką. Z dostępnych źródeł wynika, że wieża zegarowa przybrała ponownie swój pierwotny charakter pomiędzy 1992, a 2017 r. Wcześniej zwieńczona była jedynie dachem czterospadowym, bez sygnaturki.

Fot. 21. Wieża zegarowa w zespole pałacowym w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Koszęcin – park pałacowy

Park o powierzchni ok. 10 ha. Historyczne wejście do parku od strony południowo-wschodniej, gdzie znajduje się brama. Liczne aleje i szpalery, częściowo zachowany system komunikacyjny. W zachodniej części parku staw o pow. ok. 0,3 ha. Na terenie parku zachował się dawny budynek rządówki. Ponadto występują tu dwa boiska piłkarskie oraz szachownica. Przed pałacem (wschodnia część parku) rondo.

W parku znajdują się następujące pomniki przyrody:

- dąb szypułkowy (*Quercus robur*) - obwód: 410 cm, wysokość 32 m, Buk zwyczajny (*Fagus silvatica*) - obwód: 425 cm, wysokość 29 m, grupa - 2 szt.;
- kasztanowiec zwyczajny (*Aesculus hippocastanum*), obwód: 285 cm;

- klon jawor (*Acer pseudoplatanus*), obwód: 285 cm;
- dąb czerwony (*Quercus rubra*), obwód: 467 cm;
- dąb szypułkowy (*Quercus robur*), obwód: 370 cm;
- dąb szypułkowy (*Quercus robur*), obwód: 445 cm;
- jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*), obwód: 388 cm;
- buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*), obwód: 335 cm;
- buk zwyczajny odmiana purpurowa (*Fagus sylvatica* f. *purpurea*), 300 cm;
- platan klonolistny (*Platanus xacerifolia*), obwód: 564 cm.

Fot. 22. Park przy zespole pałacowym w Koszęcinie

Źródło: fotografia własna

Sadów – kościół

Parafia w Sadowie utworzona została na prawie polskim w poł. XIII w. z dodatkowym uposażeniem przy lokacji wsi. Figuruje w spisach z 1447. Nad bocznym wejściem widnieje data „1331 r.” wskazująca na rok konsekracji kościoła przez wrocławskiego biskupa Nankera. W okresie reformacji kościół znajdował się we własności ewangelików. Pierwsze wezwanie kościoła związane było ze Wszystkimi Świętymi. W 1671 r. świątynię odnowiono i poświęcono pod wezwaniem św. Józefa. Kościół był kilkakrotnie rozbudowywany. W XVII w., o okresie baroku, z fundacji rodziny Wierbskich dobudowano od strony północnej kaplicę św. Jadwigi. W krypcie pod kaplicą znajdują się szczątki fundatorów odnowionego kościoła, m. in. Wierbskich, Ziemięckich, Grotkowskich, Goczałkowskich i Hochbergów. Z okresu baroku pochodzi wyposażenie wnętrza kościoła i ołtarz główny św. Józefa (2 poł. XVII w.). Z tego samego wieku pochodzą również 2 boczne ołtarze Matki Boskiej i Świętej Barbary, ambona i organy. Kościół wybudowany w stylu gotyckim, otynkowany całościowo, jednonawowy, orientowany. Składa się z widocznie oddzielonych od siebie części: nawy głównej, nieznacznie niższego i węższego prezbiterium i jeszcze niższego przedsionka od zachodu, w którym znajduje się wejście główne. W części południowej do nawy głównej i prezbiterium przylega zakrystia z dachem pulpitowym, który łączy się z dachem prezbiterium – wielospadowym i nawy głównej – dwuspadowym. Wszystkie dachy kryte drewnianym gontem. Od północy kaplica wyraźnie wyodrębniona, założona na planie zbliżonym do kwadratu z dachem namiotowym również krytym gontem. W elewacji północnej wystająca kruchta z daszkiem dwuspadowym. Elewacje oszkarpowane ze szczególnym natężeniem w części prezbiterialnej. Niewielkie otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, kaplica i kruchta z licznymi pilastrami. Wieżyczka na sygnaturkę na planie ośmioboku z latarnią, zwieńczona kopułą cebulastą i iglicą. Nad kruchtą wieżyczka na planie kwadratu z latarnią i szerszą, dłuższą kopułą cebulastą. Prezbiterium ze sklepieniem kolebkowym z lunetami, nawa główna z płaskim stropem.

W 2023 r. we wnętrzu kościoła prowadzone prace renowacyjne i konserwacyjne. Zakres ochrony konserwatorskiej zabytkowego obiektu, tzw. ochrona konserwatorska obejmuje całość obiektu z najbliższym otoczeniem.

Fot. 23. Kościół p.w. św. Józefa w Sadowie

Źródło: fotografia własna

Sadów – dzwonnica

Historia dzwonnicy wiąże się z 1671 r., kiedy to kościół w Sadowie został ponownie poświęcony ze zmianą patrona na św. Józefa. Najprawdopodobniej w okolicach ww. uroczystości wzniesiono dzwonnice. Obiekt utrzymany w stylu barokowym, wybudowany najprawdopodobniej przez lokalnych budowniczych. Na dzwonnicy umieszczono 2 dzwony: gotycki z 1486 r. odlany w Nysie przez Matysa Sidenberga oraz z 1556 r. odlany we Wrocławiu przez mistrza Goetza. Obiekt dwukondygnacyjny, o konstrukcji drewnianej, w kondygnacji pierwszej tynkowany, wolnostojący, dobudowany do kościoła w XVII w. Drzwi drewniane zamknięte półkoliście, powyżej oculus, jak i w każdej elewacji na tej samej wysokości. W kondygnacji drugiej drewniane deski szalowane pionowo, dzwonnice otwory okienne w każdej elewacji, a na samym dole okapnik kryty gontem wsparty na kroksztynach. Daszek czterospadowy kryty gontem, a nad nim wieżyczka z latarnią w której wisiły 2 stare dzwony. Powyżej cebulasty hełm a nad nim metalowa chorągiewka z krzyżem.

Od 2017 r. w obiekcie nie zaszły większe zmiany. Zakres ochrony konserwatorskiej zabytkowego obiektu, tzw. ochrona konserwatorska obejmuje całość obiektu z najbliższym otoczeniem.

Fot. 24. Dzwonnica przykościelna w Sadowie

Źródło: fotografia własna

Wierzbie – pałac

Pałac o cechach barokowych, wielokrotnie remontowany, zwrócony frontem w południową stronę. Obiekt wybudowany z kamienia, obecnie tynkowany w kolorze żółtym, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, 8-osiowy, symetryczny, ustawiono kalenicowo. Portal flankowany pilastrami, zwieńczony półkoliście tympanonem, opaska drzwiowa boniowana. W osi centralnej kwadratowa wieża w połaci dachowej z zegarem, przechodząca w ośmiobok, zwieńczony attyką. Dach czterospadowy kryty dachówką czerwoną. W połaci dachowej lukarny z daszkami dwuspadowymi. Z elementów dekoracyjnych wyróżnić można tynkowane opaski okienne z gzymsikami profilowymi nadokiennymi i podokiennymi, a także gzyms wieńczący. Wnętrze z układem dwutraktowym i klatką schodową na osi. Sklepienia krzyżowo-kolebkowe i kolebkowe. Obiekt w przeszłości należał do wielu właścicieli prywatnych, a później także do chorzowskich „Azotów”, Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Lublińcu i pod koniec XX w. do Gminy Koszęcin. Z pocz. XXI w. przeszedł w ręce prywatne i został odrestaurowany. Na bramie przed pałacem tablica z informacją, iż w 2000 r. Pietro „Toni” Verzeletti przywrócił pałac do świetności. Przy bramie znajduje się także skrzynka pocztowa z napisem „Briefkasten”.

Fot. 25. Pałac w Wierzbii

Źródło: fotografia własna

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Koszęcin przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych na szczeblu gminnym, inwentaryzacji terenowej oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Gminy Koszęcin. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Tabela 12. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy

Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Możliwość pozyskania środków europejskich z nowej perspektywy finansowej 2021-2027. 2. Możliwość finansowania prac konserwatorskich ze środków budżetu państwa. 3. Potencjał obiektów zabytkowych, w sposób szczególnie zespołu pałacowo-dworskiego w Koszęcinie. 4. Edukacja społeczna na rzecz właścicieli obiektów zabytkowych pozwalająca zrozumieć tematykę dziedzictwa kulturowego. 5. Przystąpienie do prac remontowych i konserwatorskich mających na celu polepszenie stanu zabytków. 6. Ujęcie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w programach i planach krajowych, województwa, powiatu. 7. Wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym i zabytkami. 8. Wzrost popularności turystyki lokalnej, odrodzenie turystyki po pandemii covid-19. 9. Opracowywane na szczeblu centralnym zmiany legislacyjne w systemie ochrony zabytków. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kończąca się perspektywa finansowa 2014-2020 w myśl działania n+3. 2. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały. 3. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja. 4. Kosztowne i rosnące wydatki na prace przy obiektach zabytkowych. 5. Wciąż niewystarczające środki przeznaczone na dofinansowanie prac przy zabytkach. 6. Zawężony rynek specjalistów zajmujących się pracami remontowymi przy zabytkach. 7. Niechęć właścicieli obiektów zabytkowych do służb ochrony konserwatorskiej oraz do obowiązujących przepisów względem zabytków. 8. Samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich. 9. Inwestycje w sąsiedztwie zabytków nieuwzględniające historycznego charakteru miejsca. 10. Stawianie prawa ochrony zabytków podrzędnie w stosunku do prawa własności. 11. Roszczeniowa postawa właścicieli względem zabytków. 12. Budowanie negatywnych emocji wobec zabytków, szczególnie będących we własności prywatnej. 13. Usuwanie zabytków z gminnej ewidencji zabytków.
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Opracowana i zaktualizowana gminna ewidencja zabytków architektury i budownictwa. 2. Zaktualizowane studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. 3. Opracowane MPZP uwzględniające ochronę zabytków. 4. Bardzo duża liczba zabytków nieruchomości wpisana do rejestru zabytków. 5. Ogólny dobry stan zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 6. Bardzo dobry stan zachowania kościołów i kapliczek. 7. Utrzymany dobry stan budynków mieszkalnych, nieliczne przekształcenia. 8. Wysoki poziom promocji założenia pałacowo-parkowego w Koszęcinie. 9. Bardzo licznie występujące cenne zabytki ruchome. 10. Bardzo bogate i różnorodne dziedzictwo niematerialne, w tym gwara, produkty lokalne, liczne organizacje podtrzymujące lokalną kulturę, itp. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak aktualnej dokumentacji i programów strategicznych nawiązujących do dziedzictwa kulturowego gminy: gminny program rewitalizacji, plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego. 2. Występujące obiekty w złym i bardzo złym stanie. 3. Niszczące budynki popołowarskie w Cieszowej, których uratowanie wymaga bardzo dużych nakładów finansowych. 4. Opuszczone budynki mieszkalne znajdujące się w GEZ. 5. Brak oznakowania zabytków rejestrowych. 6. Niewystarczające środki finansowe właścicieli zabytków na prace konserwatorskie i remontowe. 7. Słabo rozpoznane dziedzictwo archeologiczne. 8. Mało efektywne funkcjonowanie Szlaku Architektury Drewnianej przechodzącego przez teren gminy.

<ol style="list-style-type: none"> 11. Zespół „Śląsk” będący wizytówką gminy. 12. Zachowane i spisane legendy koszęcińskie. 13. Liczne publikacje książkowe na temat historii gminy. 14. Kultywowanie lokalnych tradycji. 15. Organizacja konkursów o tematyce lokalnego dziedzictwa dla najmłodszych. 16. Organizacja licznych festynów nawiązujących do tradycji, historii i patronów miejscowości. 17. Uroczyscie obchodzone święto plonów w wielu miejscowościach. 18. Występujące izby regionalne, muzea związane z regionem. 19. Przyjęta uchwała przez Radę Gminy w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. 	
--	--

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów GPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz gmin oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy SWOT, dokumentów strategicznych i planistycznych gminy, diagnozie gminnej ewidencji zabytków, stanu poszczególnych obiektów, a także doświadczeń wypracowanych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań powinien przyczynić się do ogólnej poprawy i tak już dobrego stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego gminy. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu gminy.

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027 uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

- 1. Zrewaloryzowanie substancji zabytkowej.**
- 2. Ochrona i kształtowanie kulturowego obrazu gminy.**
- 3. Dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz jego edukacja i promocja.**

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Wyznaczono następujące kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koszęcin na lata 2024-2027:

- 1.1. Poprawa stanu zachowania zabytków w oparciu o przyznane już dotacje.**
- 1.2. Zahamowanie degradacji zabytków metodami zróżnicowanymi.**
 - 2.1 Zwiększenie znaczenia zabytków w codziennym funkcjonowaniu.**
 - 2.2 Poprawa ładu przestrzennego.**
 - 3.1 Dokumentacja.**
 - 3.2 Edukacja.**
 - 3.3 Promocja.**

7.3 Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych 7 kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin na lata 2024-2027. Zgodnie z art. 87 ust 5 z realizacji programu wójt sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je radzie gminy. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielone na 2 etapy. Pierwszy na lata 2024-2025, za który opracowane zostanie sprawozdanie z początkiem 2026 r. oraz drugi przypadający na lata 2026-2027. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2026-2027.

Zadania w okresie 2024-2025 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2026-2027. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania.

Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. poniższej tabeli zaproponowano także kto będzie odpowiadał za wykonanie zadania. Nie jest to jednak podział obligatoryjny, ponieważ realizacja lub część realizacji danego zadania może odbyć się przy udziale/współudziale innych lub dodatkowych podmiotów, których nie można wskazać na obecnym etapie programowania. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

Tabela 13. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Priorytet 1. Zrewaloryzowanie substancji zabytkowej				
Kierunki działań	Zadania	2024-2025	2026-2027	Realizator
1.1 Poprawa stanu zachowania zabytków w oparciu o przyznane już dotacje	1. Konserwacja techniczna i estetyczna wypraw tynkarskich i sztukaterii sklepienia kaplicy św. Jadwigi w kościele św. Józefa w Sadowie			P
	2. Prace konserwatorskie drewnianych elementów polichromii w kościele p.w. Świętej Trójcy w Koszęcinie			P
	3. Impregnacja zabytkowego kościoła p.w. św. Marcina w miejscowości Cieszowa wraz z odnowieniem obrazu św. Marcina			P
	4. Wykonanie prac konserwatorskich zabytkowego wiatrołapu budynku plebanii Parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszęcinie			P
1.2. Zahamowanie degradacji zabytków metodami zróżnicowanymi	1. Opracowanie szczegółowych ekspertyz dla obiektów pofolwarczych – rządówka i czworak w Cieszowej			UG
	2. Wykonanie projektu budowlano wykonawczego dla budynku starej szkoły na adaptację budynku wielofunkcyjnego wraz z terenem przyległym na potrzeby utworzenia centrum kultury w miejscowości Wierzbie			UG
	3. Przeprowadzenie prac zabezpieczających i konserwatorskich przy wieży widokowej w zespole pałacowym w Koszęcinie			UG
	4. Aplikowanie z wnioskami o dofinansowanie w konkursach na remonty i konserwację zabytków			UG, W
	5. Podjęcie działań mających na celu oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków			UG, W
	6. Kontynuacja udzielania wsparcia finansowego przez Gminę Koszęcin na renowację i modernizację zabytków, w tym zabytkowych kościołów			UG
Priorytet 2. Ochrona i kształtowanie kulturowego obrazu gminy				
2.1. Zwiększenie znaczenia zabytków w codziennym funkcjonowaniu	1. Opracowanie tablic wystawowych z informacjami historyczno-architektonicznymi na temat najważniejszych zabytków gminy i ustawienie ich w centralnych częściach miejscowości			UG
	2. Wzrost roli opieki nad zabytkami w strukturze organizacyjnej urzędu			UG
	3. Rozszerzenie zakładki „zabytki” na stronie internetowej gminy o aktualne fotografie najważniejszych zabytków gminy oraz fotografie archiwalne			UG
2.2. Poprawa ładu przestrzennego	1. Przestrzeganie ustaleń zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego			o
	2. Zachowanie zespołów dworsko-parkowych, historycznej zabudowy i jej otoczenia oraz wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej z należyтым szacunkiem zgodnie z obowiązującymi regulacjami			o
	3. Podtrzymanie tradycji budowy budynków mieszkalnych w historycznych koncepcjach, np. budownictwo ceglane			o
	4. Zachowanie istniejących ekspozycji krajobrazu kulturowego			o

Priorytet 3. Dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz jego edukacja i promocja				
3.1. Dokumentacja	1. Opracowanie programów strategicznych nawiązujących do dziedzictwa kulturowego gminy: gminny program rewitalizacji, plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego			UG
	2. Aktualizacja MPZP oraz opracowanie nowych MPZP uwzględniających obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków			UG
	3. Opracowanie dokumentacji umożliwiającej stosowanie ulg podatkowych dla właścicieli budynków zabytkowych			UG
	4. Przystąpienie do prac mających na celu rozszerzenie grona właścicieli obiektów zabytków, również o obiekty nie będące w rejestrze zabytków – dotyczy uchwały w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków			UG
	5. Opracowanie sprawozdania z realizacji GPOnZ			UG
3.2. Edukacja	1. Udział gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem w szkoleniach dotyczących dziedzictwa kulturowego			UG
	2. Organizacja spotkań mających na celu uświadomienie mieszkańcom gminy, a w sposób szczególny właścicielom obiektów zabytków znaczenia roli zabytków w przestrzennym krajobrazie gminy			UG
	3. Kontynuacja konkursów związanych z dziedzictwem kulturowym gminy, np. organizacji konkursu plastycznego pn. „Koszęcińskie kapliczki” dla dzieci i młodzieży.			S, UG
	4. Wspieranie rozwoju prywatnych izb pamięci			UG
3.3. Promocja	1. Opracowanie materiałów promocyjnych w nawiązaniu do obiektów zabytkowych			UG, DK
	2. Wydanie folderu Gminy Koszęcin obejmującego obiekty do zwiedzania w tym zabytki, szlaki turystyczne, imprezy			UG, DK
	3. Zwiększenie znaczenia szlaku architektury drewnianej z kościołami w Cieszowej, Koszęcinie i Brušku			UG, P
	4. Dalsza organizacja festynów i imprez związanych z lokalnym dziedzictwem i folklorem			S, UG
	5. Promocja lokalnego rękodziela i kulinariów podczas dożynek organizowanych w wielu miejscowościach gminy.			UG

Źródło: opracowanie własne

Realizatorzy, wykaz skrótów:

DK – Dom Kultury im. W. Roździeńskiego w Koszęcinie

o – ogólne;

P – Parafie;

S – Stowarzyszenia;

UG – Urząd Gminy;

W – Właściciele.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, gminnego programu rewitalizacji, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi gminy. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, starostwem, parafiami, jednostkami własnymi gminy, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji GPOnZ na lata 2027-2030).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z gminnym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Wójt Gminy Koszęcin sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koszęcin przyjmuje Rada Gminy Koszęcin, po uzyskaniu opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Koszęcin ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego. Z realizacji Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Koszęcin Wójt Gminy Koszęcin sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Koszęcin.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,

- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu 1. *Zrewaloryzowanie substancji zabytkowej:*

- liczba obiektów ogółem poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba zabytków rejestrowych, które zostały oznakowane;
- liczba złożonych wniosków o dofinansowanie;
- wartość finansowa opracowanych ekspertyz;
- wartość finansowa pozyskanych środków zewnętrznych na ratowanie zabytków;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich;
- wartość finansowa przyznanego wsparcia finansowego przez Gminę Koszęcin w ramach dotacji na renowację i modernizację zabytków;
- liczba otrzymanych wniosków na renowację i modernizację zabytków w ramach zadań własnych.

W ramach priorytetu 2. *Ochrona i kształtowanie kulturowego obrazu gminy:*

- liczba tablic wystawowych, które ustawiono na terenie gminy;
- liczba wejść na stronę internetową gminy w zakładce „zabytki”;
- liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy.

W ramach priorytetu 3. *Dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz jego edukacja i promocja:*

- poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi (zaktualizowanymi) miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- liczba zaktualizowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- liczba opracowanych programów/strategii, w których uwzględniono tematykę dziedzictwa kulturowego;
- liczba właścicieli zabytków, którzy skorzystali z ulg podatkowych;
- liczba właścicieli zabytków ewidencyjnych, którzy złożyli wnioski o dofinansowanie na renowację i modernizację zabytków;
- liczba spotkań szkoleniowych o tematyce dziedzictwa kulturowego i zabytków, w których uczestniczyli urzędnicy gminni;
- liczba zorganizowanych spotkań z właścicielami zabytków i mieszkańcami gminy;
- liczba prac nadesłanych w konkursie z terenu Gminy Koszęcin;
- wartość finansowa wsparcia na poczet izb pamięci z terenu gminy;
- liczba opracowanych materiałów promocyjnych i folderów;
- liczba zorganizowanych imprez nawiązujących do dziedzictwa niematerialnego;
- wartość finansowa na poczet zrealizowania imprez i festynów.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorządy konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pomocy, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-financingu możliwe jest dostosowanie budynków, w tym zabytkowych do prowadzenia zajęć. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- programy MKiDN;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Wsparcie na zabytki prowadzą również jednostki samorządowe:

- środki własne gminy;
- Urząd Marszałkowski;
- Starostwo Powiatowe.

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są środki z administracyjnych kar pieniężnych, orzekanych od 1 stycznia 2018 r. na podstawie art. 107a-107d ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w trybie działu IVa Kodeksu postępowania

administracyjnego. Wpływami do Funduszu są ponadto nawiązki zasądzane przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku (art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wpłaty na Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków będą dokonywane na rachunek bankowy prowadzony przez Bank Gospodarstwa Krajowego. W latach 2018-2020 udzielono 56 dotacji na łączną kwotę 10 mln 440 tys. 400 zł.

Programy MKiDN 2024

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Osoby fizyczne nie są uprawnione do składania wniosków poza jednym programem – Ochrona zabytków. W 2021 roku przyznano ponad 240 mln zł dotacji na cele kulturalne w ramach 33 programów Ministra. Na rok 2024 przewidziano nabory m.in. na następujące programy, które nawiązują do wyznaczonych zadań w programie:

- groby i cmentarze wojenne - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń;
- kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraj - celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości;
- ochrona zabytków - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne;
- ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków ma na celu odbudować blask zabytków w całej Polsce. Program realizowany jest poprzez promesy inwestycyjne udzielane przez BGK. Program skierowany jest do jednostek samorządu terytorialnego na bezwrotne dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ramach ogłoszonego Naboru, Wnioskodawcy przysługuje prawo do złożenia maksymalnie dziesięciu wniosków o dofinansowanie, w limicie dofinansowania nieprzekraczającym dla każdego z wniosków 3 500 000 zł. Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;

- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

Wnioski o dofinansowanie składane są w formie elektronicznej przez aplikację BGK zamieszczoną na stronie internetowej www.bgk.pl. Z dniem 16.08.2023 r. zakończony został nabór wniosków w ramach drugiego naboru.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Oferta finansowania NFOŚiGW jest bardzo różnorodna, gdyż możliwość uzyskania dofinansowania obejmuje:

- środki krajowe;
- środki unijne;
- środki norweskie i EOG;
- System Zielonych Inwestycji – GIS;
- państwowe jednostki budżetowe;
- pomoc publiczną;
- wsparcie NFOŚiGW
- pomoc dla sektorów energochłonnych.

W ostatnich latach NFOŚiGW dofinansowywał prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczyły poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych. Dofinansowania otrzymywały również projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych. Obecnie nie są prowadzone nabory, niemniej należy bacznie obserwować stronę internetową NFOŚiGW czy nabory się nie pojawiły. W najbliższym czasie należy spodziewać się nowych konkursów ze względu na priorytetowe działania w obszarze zmian klimatycznych oraz nowych polityk energetycznych.

Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi nabory wniosków o przyznanie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do wykonania w roku następującym po roku złożenia wniosku. Do siedziby Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach wpłynęło 108 wniosków o udzielenie w 2023 roku dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, opiewających na łączną kwotę 32 344 823,80 zł wnioskowanych dotacji. Planowany w tym zakresie budżet urzędu wynosi 2 457 000,00 zł.

Od 22 kwietnia 2021 roku WKZ posiada możliwość przyznawania dotacji na prace konieczne do wykonania ze względu na uszkodzenie zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku, z zastrzeżeniem, iż:

- wnioski można składać przez cały rok na specjalnie przygotowanym druku – wniosek na prace konieczne przy uszkodzonym zabytku;
- planowany termin realizacji zadania nie powinien przekraczać 30 listopada roku, w którym zostanie złożony wniosek.

Szczegółowe zasady przyznania dotacji zawarto w zarządzeniu wewnętrznym nr 4/2021 Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach z dnia 12.05.2021 roku.

Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Katowicach przyznaje także tzw. „refundacje” - dotacje za prace przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wykonane w okresie ostatnich trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Szczegółowe zasady przyznania refundacji zawarto w zarządzeniu wewnętrznym nr 5/2021 Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach z dnia 19.05.2021 roku.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2024 nie powinna przekraczać 200.000,00 zł.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2023 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Kościelne osoby prawne będą mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2024 r. następujących zadań:

1. Konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo;
2. Wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

W ramach zadania 1 dotacje przeznaczone będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Na podstawie Uchwały nr V/27/4/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19 września 2016 r. w sprawie przyjęcia Regulaminu określającego zasady udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa śląskiego udzielone mogą być dotacje celowe na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlane przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków z budżetu Województwa Śląskiego. Celem udzielania dotacji jest wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego. Formalnej oceny złożonych wniosków dokonuje Wydział Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego.

Starostwo Powiatowe w Lublińcu

Rada Powiatu w Lublińcu przyjęła Uchwałę nr 394/XXXVI/2023 z dnia 15 lutego 2023 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku znajdującym się na terenie Powiatu Lublinieckiego wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków. Podmioty ubiegające się o uzyskanie dotacji z budżetu Powiatu Lublinieckiego składają pisemny wniosek do Zarządu Powiatu w Lublińcu w terminie do 30

kwietnia danego roku budżetowego. Decyzję o przyznaniu dotacji podejmuje Rada Powiatu w Lublińcu w formie uchwały w terminie do 30 czerwca roku, w którym dotacja ma zostać udzielona.

Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027

W ramach priorytetu VIII – Fundusze Europejskie na infrastrukturę dla mieszkańca (cel szczegółowy RSO4.6. Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych (EFRR) wsparcie zostanie przeznaczone na przedsięwzięcia w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego oraz produkty turystyczne o skali regionalnej, które w widoczny sposób przyczynią się do aktywizacji społecznej, zachowania tożsamości regionalnej i wzmocnienia regionalnego sektora kultury, zwiększania atrakcyjności oferty kulturalnej i turystycznej oraz opracowania rozwiązań modelowych. Renowacja, konserwacja, rewaloryzacja i restauracja obiektów zabytkowych (w tym pomników) nie może być pojedynczą interwencją, tylko musi stanowić część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali regionu lub lokalnej. Przewiduje się, że do 2029 r. liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem ma wynieść 8. Z kolei liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami - 6. Przewidziana kwota dofinansowania UE to 27 180 403,00 zł.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Niniejszy Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FENIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł.

Dotację na zabytki będzie można uzyskać na renowację, konserwację, rewaloryzację i restaurację obiektów zabytkowych (w tym pomników) w przypadku gdy nie będą to pojedyncze interwencje, tylko stanowić będą część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub skali lokalnej.

W ramach priorytetu 7. Kultura, działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej wskazano podstawowe informacje, m.in.:

- cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;
- instytucję pośredniczącą: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- wysokość alokacji UE: 600 000 000,00 EUR;
- zakres interwencji: 166 - ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury;
- działania: obszar 1 - rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej), obszar 2 - ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego;
- typ beneficjenta: organizacje społeczne i związki wyznaniowe, administracja publiczna, przedsiębiorstwa, kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa;
- maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie: 79,71%;

- maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję): 100%.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” to konkurs o wieloletniej tradycji, już od 1975 r. promuje właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, którzy w sposób wzorowy prowadzą prace budowlane, konserwatorskie, rewaloryzacyjne i adaptacyjne, a także działają systematycznie na rzecz właściwego utrzymania zabytków zgodnie z najwyższymi standardami badawczymi i wykonawczymi. Na przestrzeni ostatnich 13 edycji konkursu, zrealizowanych przez NID, zostało nagrodzonych 241 zabytków. W 2022 roku w konkursie „Zabytek Zadbany” zgłoszonych zostało 100 obiektów, a nagrodzono 22. W imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego nadzór nad konkursami sprawuje Generalny Konserwator Zabytków, a za ich realizację odpowiada Narodowy Instytut Dziedzictwa. Oceny konkursowych zgłoszeń dokonuje jury konkursowe, które jest powoływane przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Laureaci i wyróżnieni otrzymują dyplomy Generalnego Konserwatora Zabytków i tablice „Zabytku Zadbanego” do oznakowania obiektów. Zabytki są prezentowane w dedykowanych wynikach konkursu wydawnictwach Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Gminy niniejszego Programu do końca 2026 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie gminy. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności gminy) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego gminy. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. Część wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

Art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano na możliwość finansowania przez gminy prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Koszęcin posiada Uchwałą nr 133/XV/2015 Rady Gminy Koszęcin z dnia 23 listopada 2015r.

w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Gminy Koszęcin. Z budżetu Gminy Koszęcin mogą być udzielane dotacje celowe na sfinansowanie prac lub robót budowlanych przy zabytku, jeżeli zabytek ten łącznie spełnia następujące kryteria:

- 1) znajduje się na stałe na obszarze Gminy Koszęcin;
- 2) jest dostępny publicznie;
- 3) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców Gminy Koszęcin;
- 4) jest wpisany do rejestru zabytków.

Wnioski o dotację kieruje się do Wójta Gminy Koszęcin w terminie do 30 września roku poprzedzającego rok, w którym wnioskowane o dotację zadanie będzie realizowane.

W ostatnich latach Gmina Koszęcin udzielała następujących dotacji:

1. 2020 r. – dotacja w kwocie 60 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. św. Józefa w Sadowie na prace konserwatorskie przy kościele w Sadowie wpisanym do rejestru zabytków, polegające na całkowitej konserwacji ołtarza głównego.
2. 2018 r. – dotacja w kwocie 11 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni na prace konserwatorskie przy kościele w Brušku, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na renowacji polichromii na wschodniej ścianie prezbiterium.
3. 2018 r. – dotacja w kwocie 45 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. św. Marcina w Cieszowej na prace konserwatorskie przy kościele w Cieszowej, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na remoncie dachu.
4. 2018 r. – dotacja w kwocie 12 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętej Trójcy w Koszęcinie na roboty budowlane przy kościele w Koszęcinie, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na modernizacji oświetlenia zewnętrznego Kościoła.
5. 2017 r. – dotacja w kwocie 12 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. św. Józefa w Sadowie na prace konserwatorskie przy kościele w Sadowie wpisanym do rejestru zabytków, polegające na czyszczeniu i impregnacji pokrycia dachu.
6. 2017 r. – dotacja w kwocie 4 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni na prace konserwatorskie przy kościele w Brušku, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na renowacji polichromii stropu prezbiterium.
7. 2016 r. - dotacja w kwocie 5 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni na prace konserwatorskie przy kościele w Brušku, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na wymianie instalacji odgromowej i przeciwpożarowej i elektrycznej.
8. 2015 r. - dotacja w kwocie 5 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni na prace konserwatorskie przy kościele w Brušku, wpisanym do rejestru zabytków, obejmujące pomieszczenie zakrystii.
9. 2015 r. - dotacja w kwocie 16 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszęcinie na prace konserwatorskie przy kościele w Koszęcinie, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na sporządzeniu projektu budowlano-architektonicznego na rewitalizację obejścia zabytkowego kościoła p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszęcinie.
10. 2014 r. - dotacja w kwocie 5 334,87 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni na prace konserwatorskie przy kościele w Brušku, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na konserwacji ołtarza głównego oraz chrzcielnicy.

11. 2012 r. - dotacja w kwocie 100 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętej Trójcy w Koszęcinie na prace konserwatorskie przy kościele w Koszęcinie, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na remoncie dachu drewnianego kościoła p.w. Św. Trójcy w Koszęcinie.
12. 2012 r. - dotacja w kwocie 20 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni na prace konserwatorskie przy kościele w Bruśku, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na remoncie dzwonnicy drewnianego kościoła p.w. Jana Chrzyciela w Bruśku.
13. 2011 r. - dotacja w kwocie 20 000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni na prace konserwatorskie przy kościele w Bruśku, wpisanym do rejestru zabytków, polegające na remoncie wieży kościelnej.

Szacuje się, że w ramach zadań własnych Gminy coroczna kwota na finansowanie zadań wskazanych w GPOnZ wyniesie ok. 30 000,00 – 40 000,00 zł brutto.

Zadania określone w Programie realizowane będą w zdecydowanej większości przez Urząd Gminy Koszęcin oraz w mniejszym stopniu w sposób pośredni lub bezpośredni przez pozostałych interesariuszy, do który w sposób szczególny zaliczyć należy:

- Parafię p.w. św. Marcina w Cieszowej;
- Parafię p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszęcinie;
- Parafię p.w. św. Trójcy w Koszęcinie;
- Parafię p.w. św. Józefa w Sadowie;
- Parafię p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z siedzibą w Kaletach – Drutarni;
- Dom Kultury im. W. Roździeńskiego w Koszęcinie, ul. Jana III Sobieskiego 11A, 42-286 Koszęcin;
- Starostwo Powiatowe w Lublińcu, ul. Ignacego Paderewskiego 7, 42-700 Lubliniec;
- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach, ul. Francuska 12, 40-015 Katowice;
- właścicieli obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- instytucje odpowiedzialne za przyznawanie dotacji na zabytki.

W ramach rządowego Programu Odbudowy Zabytków, w 2023 r. dofinansowania uzyskały następujące projekty, które będą realizowane w najbliższym czasie:

- konserwacja techniczna i estetyczna wypraw tynkarskich i sztukaterii sklepienia kaplicy św. Jadwigi w kościele św. Józefa w Sadowie (205 310,00 zł);
- prace konserwatorskie drewnianych elementów polichromii w kościele p.w. Świętej Trójcy w Koszęcinie (163 371,80 zł);
- impregnacja zabytkowego kościoła p.w. św. Marcina w miejscowości Cieszowa wraz z odnowieniem obrazu św. Marcina (45 080,00 zł);
- wykonanie prac konserwatorskich zabytkowego wiatrołapu budynku plebanii Parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszęcinie (166 600,00 zł);

Wszelkie uzgodnienia dotyczące zabytków będą prowadzone z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju gminy, programie rewitalizacji oraz innych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym gminy, w których będzie podejmowana tematyka dziedzictwa kulturowego.

XII. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Gmina Koszęcin i jej patron Walenty Roździeński, J. Myrcik, 2014, Wyd. www.fotoidruk.pl
2. Legendy koszęcińskie, J. Myrcik, 1997, Tarnowskie Góry, Wyd. Druk-technika.
3. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
4. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
5. Mały słownik terminów plastycznych, K. Zwolińska, Z. Malicki, 1993 r., Warszawa, Wyd. Wiedza Powszechna.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.wspolzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.maps.arcanum.com
www.gminy.pl
ww.ongeo.pl
www.rejestr.io
www.mapio.net
www.polskaniezwykla.pl
www.niezlomni.com
www.sip.gison.pl/koszecin
www.koszecin.bipgmina.pl
www.koszecin.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.zabytek.pl
www.nid.pl
www.mkidn.gov.pl
www.isap.sejm.gov.pl
www.polskiezabytki.pl
www.samorzad.nid.pl
www.krkgw.arimr.gov.pl
www.inicjatywykoszecin.pl
www.dialektologia.uw.edu.pl
www.wkz.katowice.pl

XIII. SPISY

13.1. Spis tabel

Tabela 1. Zabytki nie wymienione w MPZP znajdujące się w ich granicach.....	31
Tabela 2. Liczba mieszkańców Gminy Koszęcin z podziałem na sołectwa i miejscowości	35
Tabela 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.....	49
Tabela 4. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków	66
Tabela 5. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków	68
Tabela 6. Zabytki ujęte w GEZ z wojewódzkiej ewidencji zabytków	73
Tabela 7. Zabytkowe obiekty sakralne	75
Tabela 8. Zabytkowe cmentarze.....	76
Tabela 9. Zabytkowe kapliczki	77
Tabela 10. Zabytkowe szkoły.....	78
Tabela 11. Dwory i pałace.....	80
Tabela 12. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy	95
Tabela 13. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	99

13.2. Spis rycin

Ryc. 1. Gmina Koszęcin na tle kraju	32
Ryc. 2. Gmina Koszęcin na tle gmin powiatu lublinieckiego.....	33
Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Koszęcin.....	34
Ryc. 4. Obszar Gminy Koszęcin i okolic z 1937 r.	38
Ryc. 5. Koszęcin w 1883 r.	40
Ryc. 6. Brusiek w 1883 r.....	41
Ryc. 7. Cieszowa w 1883 r.	42
Ryc. 8. Łazy w 1883 r.	43
Ryc. 9. Sadów w 1883 r.....	44
Ryc. 10. Strzebiń w 1883 r.	45
Ryc. 11. Wierzbie w 1883 r.	46
Ryc. 12. Obszary AZP na terenie Gminy Koszęcin.....	53
Ryc. 13. Etnograficzna mapa Polski	58
Ryc. 14. Herb Koszęcina.....	64
Ryc. 15. Pozostałe herby miejscowości	65
Ryc. 16. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków	70

13.3. Spis wykresów

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP	54
Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości.....	54
Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości.....	72

13.4. Spis fotografii

Fot. 1. Zabytkowe wnętrze kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Koszęcinie	50
Fot. 2. Epitafium dla poległych przy Ośrodku Kultury i Edukacji Regionalnej Jana Myrcika w Koszęcinie	56
Fot. 3. Zespół „Śląsk” podczas występu w 2022 r.	60
Fot. 4. Ciapkapusta – danie lokalne.....	62
Fot. 5. Przykład nawiązania produktu lokalnego do koszęcińskiego zabytku	62
Fot. 6. Cmentarz ewangelicki w Koszęcinie	76
Fot. 7. Kapliczka św. Jana i Pawła na tzw. Słupiskach w Koszęcinie	78
Fot. 8. Dawna szkoła w Wierzbii.....	79

Fot. 9. Przykład budownictwa mieszkalno-usługowego w Koszęcinie	80
Fot. 10. Kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Bruśku	83
Fot. 11. Kościół parafialny p.w. św. Marcina w Cieszowej	84
Fot. 12. Wieża widokowa w zespole pałacowym w Koszęcinie	85
Fot. 13. Stajnie, ob. budynek nieużytkowany w zespole folwarcznym w Koszęcinie	85
Fot. 14. Dom w zespole dworsko-parkowym w Koszęcinie z poł. XIX w.	86
Fot. 15. Kościół parafialny p.w. NSPJ w Koszęcinie	87
Fot. 16. Plebania w Koszęcinie przy kościele NSPJ	88
Fot. 17. Budynek zarządu dóbr pałacowych, ob. budynek nadleśnictwa w zespole pałacowym w Koszęcinie	89
Fot. 18. Kościół parafialny p.w. św. Trójcy w Koszęcinie.....	89
Fot. 19. Pałac w zespole pałacowym w Koszęcinie	90
Fot. 20. Kaplica, ob. kameralna sala koncertowa w zespole pałacowym w Koszęcinie.....	91
Fot. 21. Wieża zegarowa w zespole pałacowym w Koszęcinie	91
Fot. 22. Park przy zespole pałacowym w Koszęcinie.....	92
Fot. 23. Kościół p.w. św. Józefa w Sadowie.....	93
Fot. 24. Dzwonnica przykościelna w Sadowie	93
Fot. 25. Pałac w Wierzbiu	94

XIV ANEKSY

Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres (lokalizacja)	Datowanie	Uwagi
1	Brusiek	stodółka	naprzeciwko kościoła, przy drodze nr 789	XIX w.	wojewódzka ewidencja zabytków
2	Brusiek	dom	ul. Koszęcińska 4	XIX/XX w.	
3	Brusiek	leśniczówka	ul. Koszęcińska 17	XIX/XX w.	
4	Brusiek	kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela	ul. Kościelna	2 poł. XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/69/76 z dn. 10.02.1978 r.
5	Brusiek	cmentarz rzymsko- katolicki przykościelny	ul. Kościelna	2 poł. XVII w.	wojewódzka ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
6	Brusiek	stodoła	ul. Kościelna/ul. Rzeczna	XIX/XX w.	
7	Brusiek	dom	ul. Kościelna 17	XIX/XX w.	wcześniej błędnie przypisanie pod nr 15
8	Brusiek	dom	ul. Kościelna 18	XIX/XX w.	
9	Brusiek	szkoła, ob. dom	ul. Kościelna 21	1878 r.	
10	Brusiek	budynek gospodarczy	ul. Kościelna 21	XIX/XX w.	
11	Brusiek	dom	ul. Kościelna 31	XIX/XX w.	
12	Brusiek	dom	ul. Kościelna 33	XIX/XX w.	
13	Cieszowa	rządcówka w zespole folwarcznym	ul. Kasztanowa 29	poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/383/60 z dn. 12.03.1960 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/73
14	Cieszowa	czworak w zespole folwarcznym	ul. Kasztanowa 29	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/383/60 z dn. 12.03.1960 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/73
15	Cieszowa	szkoła, ob. nieużytkowana	ul. Kasztanowa 30	poł. XIX w.	wcześniej pod nr 11
16	Cieszowa	kościół parafialny p.w. św. Marcina	ul. Kościelna	1751 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/72/76 z dn. 10.03.1978 r.
17	Cieszowa	cmentarz rzymsko- katolicki przykościelny	ul. Kościelna	XVII w.	wojewódzka ewidencja zabytków

					obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
18	Cieszowa	kapliczka św. Jana Nepomucena	ul. Kościelna/ul. Kasztanowa	poł. XIX w.	
19	Cieszowa	cmentarz wyznania Mojżeszowego	w polach, na południe od ul. Łazowskiej	XVIII w.	województwa ewidencja zabytków
20	Koszęcin	kapliczka św. Jana i Pawła na tzw. Słupiskach	ul. Boronowska	1 poł. XIX w.	
21	Koszęcin	kapliczka św. Jacka	ul. Dąbrówki przy 134a	XIX/XX w.	
22	Koszęcin	willa w zespole pałacowym	ul. Dąbrówki 3c (d.6a)	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
23	Koszęcin	dom	ul. Dąbrówki 17	XIX/XX w.	
24	Koszęcin	dom	ul. Dąbrówki 19	XIX/XX w.	
25	Koszęcin	brama wjazdowa do parku w zespole pałacowym	ul. Dąbrówki/ul. Sobieskiego	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
26	Koszęcin	dworzec PKP	ul. Kolejowa 2	1884 r.	województwa ewidencja zabytków
27	Koszęcin	wieża ciśnień	między nasypem kolejowym, a ul. Piaskową	1884 r.	województwa ewidencja zabytków
28	Koszęcin	dom	ul. Kolejowa 4	XIX/XX w.	województwa ewidencja zabytków
29	Koszęcin	dom	ul. Kolejowa 5	XIX/XX w.	województwa ewidencja zabytków
30	Koszęcin	dom	ul. Korczaka 5	XIX/XX w.	
31	Koszęcin	dom	ul. Korczaka 7	XIX/XX w.	
32	Koszęcin	cmentarz ewangelicki w zespole pałacowym	ul. ks. Gąski	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
33	Koszęcin	budowla parkowa – wieża widokowa w zespole pałacowym	ul. ks. Gąski	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
34	Koszęcin	dom lekarza, ob. nieużytkowany	ul. Ligonja 8	1876 r.	
35	Koszęcin	dom	ul. Ligonja 10	XIX/XX w.	

36	Koszęcin	łaźnia, ob. budynek usługowo-gospodarczy w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11a	XIX w.	
37	Koszęcin	kuźnia, ob. budynek usługowo-gospodarczy w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11b	XIX w.	
38	Koszęcin	obora, ob. market w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11b	poł. XIX w.	
39	Koszęcin	stodoła 1, ob. budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11b	XIX w.	
40	Koszęcin	stodoła 2, ob. budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11b	XIX w.	
41	Koszęcin	stodoła 3, ob. budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11b	XIX w.	
42	Koszęcin	stajnie, ob. budynek nieużytkowany w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11c	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 12.03.1960 r.
43	Koszęcin	dom zarządcy folwarku, ob. przychodnia w zespole folwarcznym	ul. Ligonía 11d	XIX w.	
44	Koszęcin	dom	ul. Lubliniecka 1	XIX/XX w.	
45	Koszęcin	budynek gospodarczy	ul. Lubliniecka 1	XIX/XX w.	
46	Koszęcin	restauracja, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Lubliniecka 4	XIX/XX w.	
47	Koszęcin	kapliczka św. Floriana	ul. Lubliniecka	pocz. XX w.	
48	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 2	XIX/XX w.	wcześniej pod adresem ul. Powstańców/ul. Ligonía 2
49	Koszęcin	dom w zespole pałacowym	ul. Powstańców Śląskich 3	poł. XIX w.	wojewódzka ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
50	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 4	XIX w.	
51	Koszęcin	poczta	ul. Powstańców Śląskich 5	1881 r.	
52	Koszęcin	budynek mieszkalno-usługowy, ob. Urząd Gminy, Zespół Placówek Oświatowych	ul. Powstańców Śląskich 9	XIX w.	
53	Koszęcin	Urząd Gminy	ul. Powstańców Śląskich 10	XIX w.	
54	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 12	XIX w.	
55	Koszęcin	dom, ob. budynek mieszkalno-usługowy	ul. Powstańców Śląskich 13	1888 r.	
56	Koszęcin	młyn	ul. Powstańców Śląskich 14	1926 r.	

57	Koszęcin	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Powstańców Śląskich 15	1907-1908 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/577/98 z dn. 04.06.1998 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/650/2020
58	Koszęcin	plebania	ul. Powstańców Śląskich 15a	1898-1899 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/577/98 z dn. 04.06.1998 r.
59	Koszęcin	szkoła, ob. dom	ul. Sienkiewicza 1	XIX/XX w.	
60	Koszęcin	budynek gospodarczy	ul. Sienkiewicza 1	XIX/XX w.	
61	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 3	XIX/XX w.	
62	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 6	XIX/XX w.	
63	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 7	XIX/XX w.	
64	Koszęcin	dom	ul. Sienkiewicza 8	XIX/XX w.	
65	Koszęcin	budynek zarządu dóbr pałacowych, ob. budynek nadleśnictwa w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 1	1810 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 12.03.1960 r.
66	Koszęcin	oficina II, ob. dom w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 2	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
67	Koszęcin	czworak, ob. dom w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 4	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
68	Koszęcin	dom	ul. Sobieskiego 5a	XIX w.	
69	Koszęcin	budynek gospodarczy	ul. Sobieskiego 5a	XIX/XX w.	
70	Koszęcin	czworak, ob. dom w zespole pałacowym	ul. Sobieskiego 6	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
71	Koszęcin	kaplica św. Wawrzyńca	ul. Sobieskiego/ul. Wawrzyńca	k. XIX w.	
72	Koszęcin	kaplica św. Jana Nepomucena	ul. Sobieskiego/ul. Szkolna	XX w.	
73	Koszęcin	szkoła mniejszości niemieckiej, ob. przedszkole pod dębem	ul. Szkolna 4	1928 r.	
74	Koszęcin	kościół parafialny p.w. św. Trójcy	ul. św. Trójcy 3	1724 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr R/481/56 z dn. 02.11.1956 r. oraz A/80 z dn. 17.03.1978 r.

75	Koszęcin	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	ul. św. Trójcy 3	1724 r.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
76	Koszęcin	studnia przykościelna	ul. św. Trójcy 3	poł. XIX w.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
77	Koszęcin	kościelnia przykościelna	ul. św. Trójcy 3	poł. XIX w.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
78	Koszęcin	dom	ul. św. Wawrzyńca 2	XIX/XX w.	
79	Koszęcin	kapliczka Matki Boskiej Siewnej	ul. Wąska	pocz. XX w.	
80	Koszęcin	oficyna gospodarcza, ob. kłęgielnia w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 1	poł. XIX w., 2020 r.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
81	Koszęcin	czworak, ob. restauracja w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 2	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
82	Koszęcin	pałac w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 3	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
83	Koszęcin	kaplica, ob. kameralna sala koncertowa w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 3	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
84	Koszęcin	wieża zegarowa w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 3	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
85	Koszęcin	ujeżdźalnia-sala baletowa, ob. pawilon im. E. Kamińskiej w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 5	poł. XIX w.	województwa ewidencja zabytków obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków
86	Koszęcin	park przy zespole pałacowym	ul. Zamkowa	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 12.03.1960 r.
87	Koszęcin	zespół pałacowo-parkowo-folwarczny	ul. Zamkowa, ul. Sobieskiego	pocz. XIX w.-pocz. XX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/81 z dn. 17.12.1984 r.
88	Łązy Koszęcińskie	kapliczka p.w. Matki Bożej Różańcowej	ul. Kołtąja/ul. św. Jana Chrzyciciela	k. XIX w.	
89	Łązy Koszęcińskie	szkoła, ob. dom	św. Jana Chrzyciciela 3 (d. ul. 22 Lipca 3)	1911 r.	

90	Sadów	kościół p.w. św. Józefa	ul. Powstańców Śląskich 95	XIV w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr R/493/56 z dn. 02.11.1956 r. oraz 94/76/A z dn. 10.03.1978 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/1111/23
91	Sadów	dzwonnica przykościelna	ul. Powstańców Śląskich 95	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr R/493/56 z dn. 02.11.1956 r. oraz 94/76/A z dn. 10.03.1978 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/1111/23
92	Sadów	kaplica św. Jana Nepomucena	ul. Powstańców Śląskich 95	1926 r.	
93	Sadów	plebania	ul. Powstańców Śląskich 95	XIX/XX w.	
94	Sadów	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	ul. Powstańców Śląskich 95	k. XIX w.	województwa ewidencja zabytków
95	Sadów	dom	ul. Powstańców Śląskich 98	pocz. XX w.	
96	Sadów	karczma	ul. Powstańców Śląskich 101	XIX/XX w.	
97	Sadów	obora w zespole dworskim	ul. Powstańców Śląskich 103	poł. XIX w.	
98	Sadów	stajnia, ob. budynek gospodarczy w zespole dworskim	ul. Powstańców Śląskich 103	poł. XIX w.	
99	Sadów	jałownik w zespole dworskim	ul. Powstańców Śląskich 103	poł. XIX w.	
100	Sadów	dwór w zespole dworskim	ul. Powstańców Śląskich 103a	poł. XIX w.	
101	Sadów	oficina, ob. budynek mieszkalny w zespole dworskim	ul. Powstańców Śląskich 103	XIX w.	
102	Strzebiń	szkoła, ob. dom	ul. Lubliniecka 1 i 1/2	XIX/XX w.	
103	Strzebiń	dom	ul. Lubliniecka 65	1926 r.	
104	Strzebiń	kapliczka św. Jana Chrzciciela	ul. 1 Maja przy nr 14	poł. XIX w.	
105	Strzebiń	cmentarz rzymsko-katolicki parafialny	ul. Spokojna	1948 r.	
106	Wierzbie	szkoła, ob. dom	ul. Cieszowska 27	XIX/XX w.	
107	Wierzbie	kapliczka p.w. św. Anny	ul. św. Anny/ul. Główna	XIX/XX w.	
108	Wierzbie	pałac	ul. Zamkowa 16 (d.2)	XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/412/60 z dn. 15.02.1960 r. Aktualny nr rejestru zabytków – A/97

Źródło: Gminna ewidencja zabytków

Załącznik 2. Nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w obręb. miejsc.	Nr w AZP	Funkcja obiektu-Kultura/chronologia	Uwagi
1	Wierzbie	89-45	1	2	śląd osadnictwa – okres nowożytny	
2	Wierzbie	89-45	2	3	śląd osadnictwa – okres nowożytny	
3	Wierzbie	90-45	3	1	śląd osadnictwa – średniowiecze śląd osadnictwa – okres nowożytny	
4	Wierzbie	90-45	4	2	śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze śląd osadnictwa – okres nowożytny	
5	Rusinowice	90-45	1	3	śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze śląd osadnictwa – okres nowożytny	
6	Rusinowice	90-45	2	4	śląd osadnictwa – średniowiecze śląd osadnictwa – okres nowożytny	
7	Koszęcin	90-45	6	5	śląd osadnictwa – średniowiecze	
8	Koszęcin	90-46	3	4	osada - pradzieje	
9	Koszęcin	90-46	4	5	osada – średniowiecze osada – okres nowożytny	
10	Koszęcin	90-46	5	6	osada – średniowiecze	
11	Brusiek	91-45	1	1	osada – średniowiecze	
12	Brusiek	91-45	3	3	osada – średniowiecze	
13	Strzebiń	91-46	1	8	śląd osadnictwa/osada? - średniowiecze	
14	Drutarnia	91-46	1	1	osada – średniowiecze	na granicy Gminy Koszęcin i Drutarni (Kalety)
15	Koszęcin	90-46	1	1	osada - okres wpływów rzymskich	brak dokładnej lokalizacji
16	Koszęcin	90-46	2	2	osada? - wczesna epoka żelaza-kultura łużycka	brak dokładnej lokalizacji
17	Brusiek	91-45	2	2	osada - epoka kamienia	teren zniszczony przez wybiórkę piasku
18	Krywałd	91-45	1	4	osada - epoka kamienia	brak ścisłej lokalizacji
19	Drutarnia	91-46	2	2	osada - epoka kamienia	teren zniszczony przez wybiórkę piasku

Źródło: wykaz stanowisk archeologicznych przekazany przez WUOZ Delegatura w Częstochowie, Gminna ewidencja zabytków